

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЗАВДАННЯ
І ВКАЗІВКИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни
«НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА»**

ЗМІСТ

Характеристика дисципліни	3
Навчально-тематичний план дисципліни	4
Короткий зміст курсу	6
План та завдання семінарських занять з дисципліни	35
Завдання до самостійної роботи	47
Основні теоретично-розрахункові положення	53
Розрахункові завдання	70
Тестові завдання	80
Питання для підготовки до іспиту	99
Оцінювання знань студентів	101
Рекомендована література для вивчення дисципліни	103

Характеристика дисципліни

Національна економіка – це наука та навчальна дисципліна, що вивчає закони і закономірності функціонування й розвитку економіки країни у взаємодії з іншими країнами та на підставі пізнаних закономірностей обґрунтовує пріоритети й заходи економічної політики держави, спрямовані на стабільний економічний розвиток та підвищення якості життя населення за умов дотримання вимог національної економічної безпеки.

Мета: вивчення закономірностей, особливостей функціонування національної економіки порівняно з економіками інших країн, а також розкриття методології, методики та організаційних основ впливу на стійкий розвиток національної економіки.

Завдання: розкрити загальне та особливе в національній економічній системі, інституціональні чинники та їх вплив на специфіку економічного розвитку, функціональну роль держави в управлінні економікою та її інтеграцію у світове господарство.

Предмет: сукупність ресурсних, економічних, інституціональних та соціальних чинників, що визначають відмітні риси національної економіки та її специфіку функціонування.

В результаті вивчення дисципліни, студенти **повинні знати:**

- особливості будови національної економічної системи;
- інституціональні чинники та їх вплив на специфіку економічного розвитку;
- функціональну роль держави в управлінні економікою;
- умови інтеграції національної економіки у світове господарство.

повинні вміти:

- застосовувати методи оцінки і вивчення передумов для прийняття управлінських рішень на макроекономічному рівні;
- застосовувати методику вибору та обґрунтування конкретних заходів на умови господарювання економічних суб'єктів у ринкових і перехідних економічних системах.

повинні набути навичок:

- в оцінці стану ділової кон'юнктури національної економіки;
- в розрахунку й обґрунтуванні параметрів показників прогнозів, індикативних планів, програм і конкретних заходів щодо покращення ділової кон'юнктури.

На вивчення предмету навчальним планом передбачено 180 годин, з яких 44 години лекції, 40 годин семінари, 96 години самостійної роботи.

Навчально-тематичний план дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	с	інд	с.р.		л	с	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи становлення національної економіки										
Тема 1. Національна економіка: загальне та особливе	12	2	2	4	4	12	-	-	3	9
Тема 2. Економічні теорії та базисні інститути національної економіки	12	2	2	4	4	12	-	-	3	9
Тема 3. Теорія суспільного добробуту та соціально-ринкової економіки	12	4	2	3	3	12	-	-	4	8
Тема 4. Характеристика економічного потенціалу	12	2	4	3	3	12	-	-	4	8
Разом за змістовим модулем 1	48	10	10	14	14	48	0	0	14	34
Змістовий модуль 2. Засади функціонування та регулювання національної економіки										
Тема 1. Господарський комплекс національної економіки	14	4	4	3	3	14	-	-	4	10
Тема 2. Функціонування інфраструктури національного ринку	14	4	4	3	3	14	2	2	3	7
Тема 3. Державність та державне управління економікою	14	4	4	3	3	14	2	2	3	7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема 4. Демократія, економічна свобода та економічний порядок	12	2	2	4	4	12	-	-	3	9
Тема 5. Програмування та прогнозування національної економіки	14	4	4	3	3	14	-	-	4	10
Разом за змістовим модулем 2	68	18	18	16	16	68	4	4	17	43
Змістовий модуль 3. Розвиток національної економіки та проблеми її міжнародної конкуренції										
Тема 1. Структурна перебудова національної економіки	12	4	2	3	3	12	2	2	3	5
Тема 2. Інституціональні чинники розвитку національної економіки	14	4	2	4	4	14	-	-	4	10
Тема 3. Сталий розвиток національної економіки	12	2	2	4	4	12	2	2	3	5
Тема 4. Інституціональні форми інтеграції у світове господарство	14	4	2	4	4	14	-	-	4	10
Тема 5. Економічна безпека національної економіки	12	2	4	3	3	12	-	-	3	9
Разом за змістовним модулем 3	64	16	12	18	18	64	4	4	17	39
Усього годин	180	44	40	48	48	180	8	8	48	116

КОРОТКИЙ ЗМІСТ КУРСУ

«Національна економіка»

I. Національна економіка: загальне та особливе

Національна економіка – це економічно й організаційно єдина система взаємопов'язаних галузей і сфер діяльності людей, яким властива відповідна пропорційність, взаємообумовлене розміщення на території, обмеженій державними кордонами.

Ознаками національної економіки є:

- наявність тісних економічних зв'язків між господарюючими суб'єктами країни, що базуються на розподілі праці;
- загальне економічне середовище, в якому діють господарські суб'єкти;
- спільний економічний центр, контролює діяльність господарських суб'єктів;
- спільна система національного захисту.

Суб'єктами національної економіки є домогосподарства, підприємства і держава.

Об'єкти національної економіки – це ті складові, які на рівні мікроекономіки такими не є.

Для вивчення функціонування національної економіки як єдиного цілого необхідно насамперед сформулювати з маси наявних економічних даних обмежену кількість найбільш важливих і змістовних показників, які прийнято називати макроекономічними. Узагальнюючий підсумок функціонування національної економіки характеризується інтегральним показником – валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Суворий опис фаз виробництва, розподілу, перерозподілу і використання ВВП передбачає побудову системи національних рахунків. Ці рахунки розробляються для економіки в цілому (консолідовані рахунки) і для агрегованих груп економічних агентів (рахунки інституціональних секторів). Окремі рахунки розробляються також в розрізі галузей економіки. Система таблиць «Витрати - Випуск» додатково до системи національних рахунків описує обмін проміжною продукцією між окремими галузями національної економіки.

Будучи єдиним господарським організмом, національна економіка відрізняється складною структурою з різними ієрархічними підсистемами. Тому курс національної економіки відображає субординований взаємозв'язок господарських процесів країни і особливості їх протікання на макро-, мезо- і мікрорівнях.

Основою національної економіки є її соціально-економічна система. Ця система характеризується співвідношенням економічних і позаекономічних методів управління національним господарством. Вона визначається господарським ладом, тобто способом організації і саморегулювання господарського життя. Конституюючу роль грають приватна власність, конкуренція, а в системі позаекономічних відносин – владні функції держави. Система відтворює відповідні інститути суспільства: економічні, соціальні, політичні, культурні, релігійні.

Національна економіка може бути закритою і відкритою.

Методологічні основи вивчення національної економіки включають загальні для всіх економічних дисциплін і специфічні принципи, підходи, методи. Це – розгляд національної економіки на основі діалектики, системного, комплексного, історичного і інших підходів як цілісної системи, єдності одиничного, особливого і загального, виділення загальних закономірностей і індивідуальних рис економіки кожної країни,

основних історичних етапів її еволюції, поєднання формаційного і цивілізаційного підходів.

Основна ідея формаційного підходу і сьогодні реалізується в спробах обґрунтування градації економік по критерію їх можливостей вирішувати певні господарські завдання, а значить залежно від досягнутого ними рівня розвитку продуктивних сил, а також дії господарського механізму, адекватного цьому рівню.

У сучасній економічній теорії широко використовується цивілізаційний підхід в розмежуванні типів національних економік, який робить акцент на соціокультурних відмінностях. Найчастіше виділяють східний, західний і африканський типи цивілізації, з характерною для них локалізацією культур і традицій.

Національна економіка будь-якої країни – складна господарська, соціальна, організаційна, науково-технологічна система. Вона володіє сукупним економічним потенціалом, що складається з окремих потенціалів, накопичених в процесі її функціонування. Серед них доцільно виділити природно-ресурсний, виробничий, трудовий, науково-технічний і ін.

Розвиток національної господарської системи країни приводить до створення і вдосконалення її національного ринку, в межах якого формуються і діють його окремі сегменти: ринок товарів і капіталів, ринок послуг, ринок праці, ринок нерухомості, фондовий ринок, ринок інтелектуальної власності, ринок засобів виробництва тощо.

У національній господарській системі країни виділяються декілька рівнів, що взаємодіють в єдиному «економічному просторі» країни.

1. Міждержавний рівень.
2. Макроекономічний рівень.
3. Регіональний рівень.
4. Внутрішньорегіональний рівень.
5. Комплекси галузей національної економіки.
6. Рівень окремих галузей національної господарської системи.
7. Внутрігалузевий рівень.
8. Рівень взаємозв'язків об'єднань, підприємств, організацій, всіх видів промислово-фінансових груп.
9. Рівень окремих організаційно-правових форм господарювання, передбачених законодавством країни.
10. Особистісний рівень.

Всі рівні функціонування економіки країни, сегменти національного ринку і потенціали об'єднані комплексом організаційно-правових, економічних, соціальних, технологічних і інших взаємозв'язків. Ці взаємозв'язки між рівнями національної економіки і усередині них опосередковані:

- формами власності;
- рухом матеріальних потоків різних видів ресурсів, що беруть участь в господарському (відтворювальному) процесі і залучених в господарський оборот у формі витрат праці, сировини, енергії, капіталів;
- потоками грошової маси (наявних і безготівкових грошей), а також рухом цінних паперів всіх видів (акції, облігації, векселі і т. п.).

Всі взаємини регулюються законодавчими і нормативними актами державної влади і господарського управління, регіонів і галузей, а також системою міждержавних договорів і угод, нормами міжнародного права.

Не зважаючи на наявність багатьох рівнів, елементів і ланок господарювання, в економічній системі будь-якої країни найбільшу значущість має так званий загальнонаціональний (макроекономічний) рівень. Саме цей рівень функціонування, аналізу і оцінки найважливіших показників (параметрів) розвитку дозволяє отримати характеристику національної економіки, її стану і змісту, проблем і завдань, чинників і перспектив вдосконалення. Особливий інтерес представляють макроекономічні показники, коли вони порівнюються з аналогічними даними по інших країнах (так звані міжнародні порівняння).

Особливості формування та розвитку національної економіки України:

а) Київська Русь; б) Велике князівство Литовське, Річ Посполита, Московщина; в) Запорізька Січ та гетьманство; г) Російська імперія та Польська держава; д) радянський період 1918-1990 рр.; е) новітня економічна історія України.

II. Економічні теорії та базисні інститути національної економіки

Теорії національної економіки включають: теорію меркантилізму, теорію вільного підприємництва, теорію історичної економіки, теорію маржіналізму, теорію економічної рівноваги, теорію монетаризму, теорію неолібералізму, теорію інституціоналізму.

До кінця XIX ст. українська економічна школа перебувала під впливом західних вчень і рухалась за ними в одному напрямку. На початку XX ст. українська економічна наука пододала кризу класичної політичної економії і вступила на шлях інваріантності, яким пішла наука Заходу. Найбільший внесок у дослідження засад розвитку національної економіки зробили видатні українські економісти інституціонального, історичного та неокласичного напрямків (М. І. Туган-Барановський, О. М. Миклашевський, І. В. Вернадський, А. Я. Антонович, І. І. Янжула, В. Ф. Левитський, Є. Є. Слущкий, В. Я. Железнов, Д. І. Піхно та ін.).

До базисних інститутів національної економіки належать:

- національно-громадські відносини (інститути освіти, культури, мистецтва, релігії, громадських об'єднань – політичних, національних);
- державно-політичні відносини (інститути всіх рівнів влади);
- соціально-економічні відносини (інститути господарського управління, виробництва, обігу, послуг).

Існування будь-якої системи, у тому числі національно-економічної, передбачає мінімально необхідний рівень її збалансованості, визначення якого, а також умов його збереження за обставин, що змінюються, – важлива складова методів управління і регулювання.

Збалансованість – стан економіки, за якого національно-господарські пропорції перебувають в оптимальному щодо потреб і технологій співвідношенні та рівновазі.

Збалансованість національної економічної системи досягається з оптимізацією національних ідеологічних, політичних, демократичних, економічних та соціальних пропорцій.

Пропорції – стійкі співвідношення між двома показниками протягом декількох років.

Національні пропорції є складною системою співвідношень таких основних груп показників:

- пропорції національної самосвідомості – виражають співвідношення населення і влади за критеріями свідомості: національного патріотизму, національного нігілізму, національної винятковості;
- пропорції національно-державного мислення – виражають співвідношення населення і влади за критеріями ідеологічного, політичного і державного мислення;
- пропорції національно-економічного мислення – виражають співвідношення населення і влади за критеріями економічних прав і економічної свободи людини та виробничого колективу;
- пропорції виробництва і споживання – співвідношення виробничих і споживчих потреб та виробничих можливостей економіки.

Критерії збалансованості і стабільності. Найважливішою ознакою, що характеризує національну збалансованість і стабільність національної економічної системи, є її динамічність – необхідний рівень стабільності, який забезпечує самозбереження системи, але не є нездоланною перепорою до змін. У таких економічних системах легко прогнозувати соціально-економічні зміни, застосувати метод регулювання, за якого досягаються збалансованість і стабільність.

Кожна національна економічна система має загальні і власні критерії збалансованості, зумовлені природними і соціально-економічними особливостями господарювання.

Стабільний стан в основних підсистемах (у виробництві, на ринку, у сфері соціального розвитку) визначають такі групи критеріїв: виробничі, ринкові, соціальні.

III. Теорія суспільного добробуту та соціально-ринкової економіки

Проблему визначення суспільного добробуту вирішують в рамках двох різних підходів, індивідуалістського та інституціонального.

Індивідуалістичний підхід полягає в тому, що тягар оцінки індивідуального добробуту покладається на саму людину, тільки сама людина здатна визначити, що добре для нього, а що погано. При цьому передбачається, що вона здатна провести кількісну оцінку добробуту в будь-який період свого життя.

Інституціональний підхід до визначення добробуту полягає в тому, що суть людини виводиться з аналізу розвитку інститутів впродовж тривалого історичного періоду. На основі виявленої суті формується базовий етичний критерій, на якому будується теорія добробуту.

Індивідуалістичний підхід представлений утилітарною і монетарною теоріями, а інституціональний – теорією суспільного прогресу та егалізмом.

Добробут – соціально-економічний стан суспільства, який виражає відповідність матеріального і духовного забезпечення всіх і кожного згідно з їх природними потребами.

Добробут пов'язаний з потребами, а потреби визначають структуру виробництва і споживання продукту. Отже, створений національний продукт є кінцевим результатом управлінських рішень уряду та діяльності зайнятих у сферах виробництва товарів та надання послуг.

Валовий внутрішній продукт є національним стимулом, оскільки виражає кінцевий продукт споживання у країні. Від його розподілу залежать і стан економіки, і рівень життя населення. Теорія макроекономіки розподіл валового внутрішнього продукту dB^* обґрунтовує такими показниками:

$$dB^* = C + B + K + (E - I)$$

де С – споживання домашніх господарств; Б – споживання держави (бюджетні надходження і витрати держави); К – капітальні вкладення; Е – експорт; І – імпорт.

Для кожного суб'єкта ринку стимулом є отримання якнайвищого доходу (і прибутку) від його діяльності: найманим працівником у формі заробітної платні, власником капіталу – у формі прибутку, державою – у формі бюджету, зовнішньою торгівлею – у формі чистого експорту ($ЧЕ = E - I$).

У практичній діяльності стимули у формі грошей і товарів можуть спонукати для їх отримання до використання таких методів:

- економічних (через формальне (зареєстроване) здійснення капітальних вкладень, створення виробництва, наймання працівників, виробництво продукту, його реалізацію, отримання заробітної платні і прибутку та сплати податків згідно із законодавством);
- «тіньових» (через неформальну (незареєстровану) виробничу, торговельну чи іншу діяльність, що не контролюється податковими і державними інститутами, усі доходи і прибутки від якої привласнюються, податки не сплачуються);
- кримінальних (через вилучення і привласнення частини національного продукту причетними до його руху і контролю за цим рухом особами державного, правового чи господарського управління в обхід (ігнорування) статей Кримінального кодексу).

Економічна теорія виробництва, розподілу, обміну і споживання ґрунтується на основі вимог законів товаровиробництва, товарообміну і господарської збалансованості. Дотримання цих вимог забезпечує формування продуктивної і ефективної системи виробництва, справедливого розподілу продукту і доходів, збалансованості і стабільності економічних і соціальних процесів, підвищення стимулів виробництва і праці, ресурсів економічного зростання загалом.

Формування соціально-орієнтованої ринкової економіки передбачає виробництво та розподіл національного продукту для піднесення добробуту нації.

Соціально орієнтована ринкова економіка – модель соціально-економічного розвитку, для якої характерне переважання приватної власності та ринку, їх поєднання з державною власністю і державним регулюванням та системою соціального захисту населення.

Досвід розвинених країн показав, що за соціально-орієнтованої ринкової економіки суб'єктам ринку притаманна низка спільних фундаментальних характеристик.

Економічна свобода – найзагальніший принцип функціонування ринкової економіки.

Власність на засоби виробництва є важливою передумовою, оскільки реальна власність на капітал забезпечує реальну економічну свободу його суб'єктові: фізичній чи юридичній особі.

Конкуренція передбачає свободу виробничої, торговельної та інших видів діяльності людей в індивідуальній і колективних формах.

Діяльність суб'єктів ринку регулюється правовою базою (Конституцією, законами виробничих відносин, управління, самоуправління і регулювання) та відповідними інститутами, наділеними певними функціями.

Жорсткі бюджетні обмеження – це один з найважливіших аспектів діяльності суб'єктів ринку різного рівня господарської організації: підприємства, регіону і навіть домашніх господарств.

Соціально-ринкова економіка побудована на реалізації інтересів через економічні стимули. Початковою її ланкою є підприємництво, бізнес і стимули до їх організації. В основі підприємництва і бізнесу як форми реалізації стимулів – потреби та інтереси, причинно-наслідкові зв'язки: причини постають як фактори, а результати як наслідки цих факторів.

Інтерес – усвідомлений суб'єктом предмет потреби, який здатний задовольнити її і спонукає до політичних, економічних, правових, соціальних, організаційних дій для заволодіння цим предметом.

Інтереси формуються унаслідок реалізації національних, державних, економічних відносин між суб'єктами – тими, хто бере участь в управлінні країною, виробництві, розподілі та обміні. Основними суб'єктами інтересів, що виникають у процесі відносин державотворення і економіки, є людина, підприємство, регіон, держава, нація.

Відповідно й інтереси мають реалізовуватися за таким самим порядком: індивідуальні (приватні); колективні (підприємств і підприємців); регіональні (населених пунктів, районів, областей); державні (бюджетних установ і організацій); національні (сталого розвитку нації).

Зміст і структура кожного виду інтересів мають істотне значення для створення дієвої системи стимулів у сфері виробництва і послуг.

Економічний стимул – усвідомлені суб'єктом предмет чи явище, здатні збудити в нього інтерес до них, спонукати до певних дій для їх отримання і задоволення певних потреб.

Стимули є важливим інструментом ефективної підприємницької діяльності.

IV. Характеристика економічного потенціалу

Економічний потенціал країни характеризує здатність суспільства виробляти товари і послуги та забезпечувати розширене відтворення з метою задоволення потреб населення, поліпшення якості життя її громадян.

Суспільним виробництвом є процес перетворення ресурсів в продукцію необхідного обсягу і якості. У цьому плані воно у вирішальному ступені залежить від наявності і використання взаємопов'язаних і взаємозумовлених ресурсів, що визначають можливості виробництва:

- основного капіталу та інших нефінансових і фінансових активів;
- природних ресурсів;
- людських ресурсів;
- організації управління;
- інноваційного потенціалу.

Перші три елементи об'єднуються поняттям національного багатства в традиційному і розширеному розумінні. Вони визначають початкові ресурсні можливості виробництва.

Національне багатство характеризує базові чинники економічного зростання, забезпечує збільшення валового національного продукту і валового національного доходу як джерел задоволення потреб суспільства.

Природні ресурси – це всі ті елементи, властивості або результати функціонування природних систем, які використовуються або можуть бути

використані в майбутньому для одержання сировини, палива, енергії, продовольства тощо.

Природно-ресурсний потенціал є багатокomпонентним. Сучасні дослідники виділяють такі його складові:

- земельні;
- мінерально-сировинні;
- водні;
- лісові;
- фауністичні (мисливсько-рибальські);
- природно-рекреаційні ресурси.

Природні ресурси оцінюються за ознаками вичерпності, за якими вони поділяються на дві групи: вичерпні (більшість ресурсів) та невичерпні (тепло землі й сонця, енергія води та вітру).

У господарському відношенні можливі для експлуатації природні ресурси поділяються на чотири групи:

- 1) зовнішні – енергія Сонця, гравітаційна енергія;
- 2) поверхні Землі, що в свою чергу поділяються на ресурси фізичного середовища (поверхні літосфери та гідросфери) та біологічні (наземні, водні, ґрунтові);
- 3) земних глибин – мінерально-сировинні (металічні, неметалічні);
- 4) паливно-енергетичні.

Населення країни – чинник її комплексного економічного та соціального розвитку. Його роль особливо зростає в густонаселених регіонах з недостатніми природними ресурсами. Головну роль воно відіграє як елемент продуктивних сил, тобто як трудові ресурси, хоч не слід ігнорувати і його роль як споживача.

Від населення значною мірою залежать формування міжрайонних функцій виробництва, потужність і структура потоку продукції, яка вивозиться за межі певної території, розвиток місцевого виробництва.

Головними характеристиками демографічного потенціалу країни є:

- співвідношення показників природного руху населення, що розглядаються послідовно за певний проміжок часу;
- статевовікова структура населення;
- співвідношення показників механічного руху населення;
- природний приріст населення;
- сальдо міграції;
- загальне збільшення населення;
- загальне зменшення населення;
- загальна динаміка населення.

Поряд з абсолютними показниками застосовують відносні показники руху населення у вигляді так званих демографічних коефіцієнтів: коефіцієнти народжуваності, смертності, природного приросту і т.д.

Під трудовим потенціалом розуміють систему, що має просторову і часову орієнтацію, елементами якої виступають трудові ресурси з урахуванням усієї сукупності їхніх кількісних та якісних характеристик, зайнятості й робочих місць.

Кількісно трудовий потенціал визначається демографічними чинниками (природним приростом, станом здоров'я, міграційною рухомістю), потребами суспільного виробництва в робочій силі й відповідно можливостями задоволення потреби працездатного населення в робочих місцях.

Одним з основних інструментів регулювання використання трудового потенціалу є баланс трудових ресурсів.

Складають також балансові розрахунки додаткової потреби в робітниках і службовцях та джерелах її забезпечення; потреби колективного господарства у робочій силі та джерелах її забезпечення; залученні молоді до праці й навчання.

Науковий потенціал – це сукупність ресурсів і можливостей сфери науки будь-якої системи (колективу, галузі, міста тощо), яка дає змогу за наявних форм організації та управління ефективно вирішувати господарські завдання. Складовими наукового потенціалу є кадри, кошти, матеріально-технічна база, інформаційне забезпечення.

Важливою складовою наукового потенціалу, від якої значною мірою залежить успішність виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), є матеріально-технічна база організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи – основні фонди, що знаходяться в їх розпорядженні.

Інформаційний потенціал – наявні обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій та інших засобів і можливостей створювати, збирати, накопичувати, обробляти та використовувати різноманітні форми інформації для задоволення інформаційних потреб суспільства.

До національного інформаційного ресурсу відноситься уся належна Україні інформація, включаючи окремі документи і масиви документів, незалежно від змісту, форми, часу і місця їх створення, форми власності, а також кінцеві результати інтелектуальної, творчої діяльності, зафіксовані на будь-яких носіях інформації, доступні для використання особою, суспільством і державою через засоби масової інформації та телекомунікації, архіви, бібліотеки, музеї, фонди, банки даних, публічні виступи, художньо-виконавську діяльність тощо.

Інформаційний ресурс має ряд особливостей, які відрізняють його від традиційних ресурсів, зокрема:

- інформація впливає на ефективність виробництва без фізичного збільшення традиційних ресурсів;
- інформація діє на суб'єктивний фактор виробництва – людину, його характер, особливості;
- інформація прискорює процес виробництва, за рахунок зменшення періодів виробництва та обороту.

Спроможність галузей господарства країни виробляти товари та послуги для населення та виробництва називають виробничим потенціалом. В Україні провідною складовою економічного потенціалу є фізичний капітал та рівень розвитку основних виробничих фондів. Дія цих основних факторів з групи виробничих ресурсів економіки конкретизуються через використання основних фондів використання вільних виробничих потужностей, підвищення норм прибутку, запровадження енергозберігаючих технологій, посилення конкурентоспроможності своєї продукції, розвитку підприємництва, малого і середнього бізнесу, виробничої інфраструктури, інформатизації, виробництва, розвитку ТНК, реструктуризації виробництва під впливом змін попиту, ефективності використання природних ресурсів.

В основі ефективності виробничої діяльності лежить стан виробничої інфраструктури; її розвиток є одним з головних індикаторів господарського розвитку.

Поступове входження України у світовий економічний простір виявляється в розширенні її економічних, політичних, торгових, фінансово-кредитних,

господарських і технологічних зв'язків з іншими країнами світу. За їх допомогою господарство України становить єдину господарську систему, яка розвивається на основі територіального поділу праці.

Територіальний поділ праці – об'єктивний процес виробничої спеціалізації економічних районів чи країн і посилення міжрайонної або міждержавної кооперації, обміну спеціалізованою продукцією та послугами. Просторовий суспільний поділ праці взагалі зумовлений економічними, соціальними, природними, національно-історичними особливостями різних територій та їх географічним положенням.

У системі міжнародного поділу праці Україна спеціалізується на виробництві машин (літаки, судна, ракетно-космічна техніка, танкобудування), продукції чорної металургії (залізна й марганцева руди, прокат), продукції АПК, особливо харчової (цукор, борошно, олія, м'ясо, молоко, овочеві консерви, кондитерські вироби), виробництві хімікатів, цементу. У світовому масштабі Україна виділяється також науково-технічним потенціалом високої кваліфікації.

Відтак порівняно високий економічний, науково-технічний, мінерально-сировинний, земельноресурсний і трудовий потенціали, надзвичайно вигідне економіко-географічне та геополітичне положення в центрі Європи створюють об'єктивні умови для забезпечення взаємовигідного міжнародного поділу праці, спеціалізації, кооперування та інтеграції її у світовий економічний простір.

Екологічний потенціал – це придатність середовища для існування людей, можливість забезпечення населення необхідними харчовими продуктами, умовами праці, відпочинку і лікування.

У структурі екологічного потенціалу природного середовища одне з важливих місць займає клімат, насамперед, тепло- і водозабезпеченість. Досить велику екологічну роль для людини відіграють такі біотичні компоненти ландшафту, як рослинність, тваринний світ, мікроорганізми.

Великі площі земної поверхні зайняті вторинними, зміненими людиною, штучно створеними і піонерними екосистемами; у зв'язку з цим з'являється потреба оцінювати також їхні потенціальні можливості та величини їх відхилень від екологічного потенціалу корінної екосистеми, на місці якої вони виникли та існують, – для чого застосовують поняття вторинний потенціал екосистеми.

Під ним слід розуміти сукупність її речовинно-енергетичних ресурсів та властивостей, сформованих під впливом господарської діяльності, що визначає сучасні структурно-функціональні параметри й корисні функції цієї екосистеми.

Оцінювання екологічного і біотичного потенціалів кожної однорідної ділянки земної поверхні, кожної геоекосистеми має бути передумовою раціоналізації ведення лісового, сільського, рекреаційного, водного та інших галузей господарства.

V. Господарський комплекс національної економіки

Економічний розвиток держави обов'язково супроводжується процесами поглиблення суспільного поділу праці і спеціалізації у господарській діяльності. Але будь-яка спеціалізація доцільна та правомірна тільки при наявності координації діяльності і формування зв'язків між різними галузями і виробництвами. Розвиток і певна фіксація таких зв'язків приводить до тісного поєднання суб'єктів господарювання, тобто до створення господарського комплексу національної економіки.

До основних факторів формування господарського комплексу національної економіки слід віднести:

- економіко-географічне положення;
- природно-ресурсний потенціал;
- трудовресурсний потенціал;
- історію розвитку і рівень господарського освоєння території.

На рівні галузей економіки можна спостерігати об'єктивно існуючий процес створення міжгалузових комплексів, які витупають в формі пов'язаних у певному відношенні галузей (підгалузей, видів діяльності) окремої території.

Визначають такі основні підходи до виділення міжгалузових комплексів.

1. Цільовий підхід.
2. Технологічний підхід.
3. Відтворювальний підхід.

Паливно-енергетичний комплекс – це сукупність галузей промислового виробництва, які здійснюють видобуток палива, виробництво електроенергії, їх транспортування та використання. До складу паливно-енергетичного комплексу входять галузі паливної промисловості (вугільна, нафтова, газова, торф'яна, сланцева) та електроенергетика, що включає теплові, гідравлічні, атомні електростанції та електростанції які працюють на нетрадиційних джерелах енергії.

Металургійний комплекс України представлений підприємствами чорної та кольорової металургії.

Машинобудівний комплекс України значною мірою визначає не лише галузеву структуру промисловості, але й її розміщення. Рівень розвитку машинобудування є одним з основних показників економічного та промислового розвитку країни. Визначальну роль при розміщенні конкретних машинобудівних підприємств відіграють такі чинники:

- сировинний фактор;
- споживчий чинник;
- фактор трудових ресурсів та наукоємності.

На основі технологічних процесів, матеріаломісткості та місця і ролі у виробничому комплексі галузі машинобудування поділяються на:

- важке;
- загальне;
- середнє;
- виробництво точних механізмів;
- виробництво приладів та інструментів;
- виробництво металевих виробів та заготовок;
- ремонт машин і устаткування.

Хімічний комплекс відзначається особливостями технологічного циклу, в яких, на відміну від інших галузей, основу складають процеси хімічних реакцій. Розміщення хімічної промисловості має свої особливості у зв'язку з тим, що на нього впливають такі чинники:

- Екологічний чинник.
- Невисока трудомісткість.
- Споживчий чинник.

Лісопромисловий комплекс (ЛПК) об'єднує підприємства, пов'язані з вирощуванням і переробкою лісової сировини.

Основою ЛПК України є лісове господарство, яке займається вивченням, обліком, збереженням лісів, відтворенням та поліпшенням їхньої якості, підвищенням продуктивності.

Агропромисловий комплекс (АПК) – другий після індустріального виробництва структурний підрозділ господарства України.

В АПК входять підприємства і організації, пов'язані з випуском і переробкою сільськогосподарської продукції, її зберіганням, перевезенням і реалізацією, випуском основних виробничих фондів і ремонтом машин та устаткування, проведенням дослідницької роботи і втіленням результатів у практику землеробства і тваринництва тощо. Всі галузі, що входять до складу АПК, об'єднують в чотири сфери або групи:

1. Фондоутворюючі галузі.
2. Сільське господарство.
3. Переробні галузі.
4. Виробнича інфраструктура.

В територіальній структурі АПК виокремлюють:

- агропромисловий пункт;
- агропромисловий центр;
- агропромисловий куш;
- агропромисловий вузол.

В межах природно-кліматичних зон виділяють зональні АПК, які формуються під впливом природних умов відповідної зони.

Будівельний комплекс – це сукупність галузей матеріального виробництва і проектно-пошукових робіт, які забезпечують капітальне будівництво. До складу будівельного комплексу входять такі галузі матеріального виробництва: будівництво, промисловість будівельних матеріалів, виробництво будівельних конструкцій і деталей.

У процесі спеціалізації виділились окремі види будівництва – промислове, транспортне, житлове, водогосподарське та ін.

Найважливіші фактори, на основі яких обираються райони і пункти будівництва, – це трудовий, сировинний, паливно-енергетичний, водний та ін. Значний вплив на будівництво справляють кліматичні особливості різних регіонів.

VI. Функціонування інфраструктури національного ринку

Стан економічної системи країни найповніше характеризує національний ринок, його інфраструктура та її участь у міжнародних ринках.

Національний ринок – система стійких товарно-грошових відносин між суб'єктами виробництва і суб'єктами споживання продукту країни, які встановлюються та регулюються конституцією, законами країни в межах державних кордонів.

Національний ринок є індикатором стану національної економічної системи загалом.

Економічна інфраструктура – комплекс галузей і сфер діяльності, що забезпечують умови для функціонування економіки та життєзабезпеченості держави: основні та виробничі фонди, технічний, транспортний і енергетичний потенціал, природні ресурси. Включає в себе фінансові інституції, зв'язок, систему

матеріального постачання, маркетингові, консалтингові служби, систему підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Продуктом інфраструктури є посередницька послуга.

Можна виділити дві основні функції інфраструктури:

- а) забезпечення безперебійного функціонування національної економіки.
- б) регулювання руху товарно-грошових потоків.

Для зручності аналізу елементи інфраструктури національного ринку поділяють на три види:

- спеціалізована ринкова інфраструктура;
- загальна ринкова інфраструктура;
- соціальна інфраструктура.

Елементами загальної ринкової інфраструктури є грошова, фінансово-кредитна, податкова системи.

Грошова система – форма грошового обігу, яка історично формується у країні та закріплюється її законами.

Її утворюють такі взаємопов'язані елементи:

- масштаб цін національної грошової одиниці, який забезпечує її купівельну спроможність;
- певний порядок карбування національних монет;
- емісія державних грошових знаків і порядок їх обігу (забезпечення, випуск, вилучення);
- організація і регламентування безготівкового обігу;
- організаційні центри грошового обігу (Міністерство фінансів (казначейство), Центральний емісійний банк).

Фінансова система – сукупність форм, методів і цілей формування, розподілу та використання фондів грошових засобів держави, суб'єктів господарської діяльності, населення.

Фінансову систему України утворюють: бюджетна система: Державний бюджет, бюджет Автономної Республіки Крим, місцеві бюджети; централізовані цільові фонди грошових коштів загальнодержавного призначення; фінанси підприємств різних форм власності, організацій, установ і галузей народного господарства; майнове та особисте страхування: кредит (державний і банківський).

Фінансову політику здійснює держава. Найдієвішим механізмом її реалізації є Державний бюджет України і місцеві бюджети.

Державний бюджет – система грошових відносин, що виникають між державою, підприємствами і населенням у процесі формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів для успішного виконання її функцій.

Головним джерелом формування доходної частини державних і місцевих (муніципальних) бюджетів є податки.

Податки – обов'язкові нормовані платежі до державного й місцевих бюджетів, які вносять окремі особи, підприємства, організації, установи.

В Україні податкова система передбачає такі основні види податків:

- для підприємств: податок на дохід (прибуток) і на додану вартість; обов'язкові платежі до Фонду соціального страхування. Чорнобильського фонду. Фонду стабілізації і зайнятості, а також на спорудження шляхів сполучення;

- для населення: прибутковий податок. Крім цих податків, існують акцизи (непрямі податки), платежі до державного і місцевих бюджетів, що регламентуються законодавчими актами різних рівнів.

Кредитна система – сукупність банків та інших кредитно-фінансових установ (інвестиційних і страхових компаній, фондів), які мобілізують вільні ресурси грошей і надають їх у позику.

Основу кредитної інфраструктури становить банківська система.

Спеціалізована ринкова інфраструктура забезпечує організаційне оформлення ринкових відносин за допомогою бірж, торгових домів, аукціонів, систем роздрібної та гуртової торгівлі, ярмарків, торгових палат та ін.

Біржа – постійна організаційна форма оптового ринку товарів.

Біржі є місцем, де відбуваються торговельні операції – укладаються відповідні угоди. Угоди купівлі-продажу укладають на біржі професійні посередники – агенти, брокери, дилери.

Торговий дім – спеціалізована фірма, яка торгує одним товаром або групою однорідних товарів за дорученням клієнтів чи власним коштом.

Сфера діяльності торгового дому досить широка: операції з внутрішньої оптової та роздрібної торгівлі; експортно-імпортні та інші зовнішньоекономічні операції; виробництво продукції; надання замовникам різноманітних супутніх послуг (комерційно-посередницьких, інженерно-консультаційних, транспортно-експедиторських, фрахтових, страхових та ін.).

Аукціон – різновид періодичних відкритих публічних торгів, на яких відбувається продаж товарів, що вирізняються індивідуальними властивостями і не є взаємозамінними: твори мистецтва, антикваріат, хутро та ін.

Аудиторська фірма – організація, яка здійснює комплексну перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій. Аудит – це надання практичної допомоги керівництву та економічним службам підприємства (фірми) у веденні справ і управлінні його фінансами, організації бухгалтерського обліку, юридичних консультацій.

Холдинг – компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній, що дає їй право контролю і управління їх діяльністю. Розрізняють два види холдингів: 1) чистий холдинг – для скуповування контрольних пакетів акцій інших компаній і управління їх діяльністю у власних інтересах; 2) змішаний холдинг – окрім управління діяльністю і контролю за іншими компаніями, здійснює певну підприємницьку діяльність – промислову, торговельну, транспортну, кредитно-фінансову та ін.

Інвестиційний фонд – сукупність грошових або інших ресурсів, що їх мають у своєму розпорядженні асоціації, об'єднання, підприємства, організації, державні установи, приватні громадяни для цільового використання.

Страхова фірма – акціонерна, приватна або державна організація, яка страхує майно, комерційні операції, виробництво, житловий фонд та ін. Страхові фірми займаються також ощадною справою і підприємництвом.

Соціальна інфраструктура – це комплекс галузей, призначенням яких у суспільному поділі праці є задоволення потреб населення у соціально-культурних і соціально-споживацьких послугах.

Транспорт є важливою сферою інфраструктурного забезпечення населення та народного господарства України, складовою частиною її комунікаційної інфраструктури поряд із зв'язком та електропередачею.

Найважливіша функція транспорту – переміщення людей та вантажу. Звідси витікає розподілення транспорту за об'єктами переміщення на пасажирський та вантажний.

Зв'язок – галузь народного господарства, яка забезпечує передачу та прийом інформації поштовим, телеграфним, радіо-, телефонним та іншим способами. Обслуговує всі галузі народного господарства, служить для задоволення побутових і культурних потреб населення.

VII. Державність та державне управління економікою

Держава як суспільний інститут постійно вдосконалюється упродовж усієї історії розвитку суспільств на всіх континентах світу. Здебільшого держава функціонувала як інструмент примусу і підпорядкованості її громадян законові та владі. На сьогодні вже є чимало країн, держави яких функціонують на засадах єдності закону і влади, що забезпечує суспільний спокій і порозуміння не лише між різними етнічними групами людей, а й різними расами.

Закони держави створюються людиною для співжиття у суспільстві на основі вимог об'єктивних природних і суспільних законів. Система цих законів досить складна.

Усі закони наука поділяє на природні (об'єктивні, тобто незалежні від волі і свідомості людей) і суспільні (об'єктивні та суб'єктивні, тобто створені самими людьми). До об'єктивних суспільних законів зараховують: закон господарської збалансованості (рівноваги), закон товарообміну і закон товаровиробництва. До суб'єктивних законів належать:

- Конституція України, яка є Основним Законом державотворення і співжиття громадян у суспільстві, незалежно від їхнього національного чи етнічного походження;
- закони країни, що регулюють виробництво, працю та її оплату, фінанси, соціальний розвиток, розподіл національного продукту, оборону, безпеку і т. ін.

Закони держави – обґрунтована і затверджена самими людьми як закони система принципів, правил і норм їхніх суспільних відносин з приводу виробництва, захисту і розвитку співжиття людей і є найвищою об'єднуючою надсуспільною силою, перед якою рівні всі люди на території країни, обмеженої її кордонами.

Державна влада – вибрані народом його представники і передані народом їм функції ухвалювати рішення згідно з державними законами в усіх сферах суспільного життя від народу і для добробуту народу.

Отже, державна влада стає органічно єдиною з державними законами і функціонує лише за їхніми положеннями.

Поділ державної влади має здійснюватися за такими засадами: законодавча; законодавча; господарська; правоохоронна; судова.

Законодавча влада. Її здійснює Верховна Рада України з її комітетами, законодавчими ініціативами інших державних органів.

Законодавча влада. Визначена в Конституції України і належить лише Президентові України й підпорядкованим йому державним органам. Конституція України повинна надавати всі повноваження і засоби забезпечення Гарантій безпеки.

Цими засобами є Служба безпеки України, Збройні сили України, Міністерство внутрішніх справ України, Прокуратура України, Міністерство закордонних справ України, Рада національної безпеки та оборони України. Тільки за таких умов Президент України може гарантувати її суверенітет і безпеку.

Господарська влада. За логікою Конституція мала б визначати функції Кабінету Міністрів управління усією економічною системою України, в також його органи, які їх здійснюють.

Правоохоронна влада. Це здійснення нагляду за дотриманням законодавства України всіма структурами державної влади, зокрема й господарської, населенням. Здійснює ці функції прокуратура. Разом із Президентом вона повинна гарантувати законність функціонування відносин у державі.

Судова влада. Конституційний Суд здійснює тлумачення положень Конституції України і законів. Суди здійснюють судочинство кримінального і цивільного характеру.

Держава виконує політичну, соціальну, міжнародну та економічну функції.

Політична функція держави полягає в забезпеченні цілісності й збереженні суспільства, формою якого є ця держава, у створенні умов для спокійного та гармонійного його розвитку.

Соціальна функція держави полягає в забезпеченні на всій території країни прав і свобод кожної людини і громадянина.

Міжнародна (зовнішня) функція держави полягає в підтримуванні свободи, суверенітету та історичного існування народів конкретної країни в рамках світового співтовариства.

Економічна функція держави полягає у створенні передумов, необхідних для ефективної економічної діяльності суспільства.

Її можна розділити на п'ять напрямів:

1. Забезпечення економіки необхідною кількістю грошей.
2. Формування правових засад функціонування економіки.
3. Усунення вад ринкового саморегулювання.
4. Перерозподіл доходів.
5. Забезпечення людей обов'язковими товарами.

Реалізація економічних функцій держави здійснюється через механізм бюджетної, фінансової, грошово-кредитної, структурної, інвестиційної, цінової, соціальної, зовнішньоекономічної та інших напрямків соціально-економічної політики.

Державне управління економікою – це організуючий і регулюючий вплив держави на економічну діяльність суб'єктів ринку з метою її впорядкування та підвищення результативності. Основними функціями управління є: організація, планування, регулювання, кадрове забезпечення, контроль.

Об'єктами державного управління є економічні підсистеми (економіка регіонів, народногосподарських комплексів, галузей; сектори економіки; стадії відтворення); соціально-економічні процеси (економічні цикли, демографія, зайнятість, інфляція, науково-технічний прогрес, екологія, кон'юнктура і т. д.); відносини (кредитні, фінансові, зовнішньоекономічні тощо); ринки (товарів, послуг, інвестицій, цінних паперів, валюти, фондів, капіталів і т. д.).

Суб'єктом державного управління економікою стає держава в особі державних органів (президента, парламенту, уряду, місцевих адміністрацій).

Для розв'язання складних соціально-економічних проблем, усебічного врахування приватних, колективних та суспільних інтересів і формування продуманих рішень держава може залучати наукові установи, політичні партії, громадські та релігійні організації.

Основними органами державної влади є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, міністерства та інших органи державної виконавчої влади, а також місцеві державні адміністрації.

Методи державного регулювання економіки – це способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктуру ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їхнього ефективного функціонування відповідно до напрямків державної економічної політики. Кожен метод ґрунтується на використанні сукупності інструментів (регуляторів, важелів).

Методи державного регулювання економіки класифікуються за двома ознаками: за формами впливу та засобами впливу. За формами впливу методи ДРЕ поділяють на дві групи: методи прямого та непрямого впливу. Залежно від засобів впливу виділяють правові, адміністративні, економічні та пропагандистські методи.

VIII. Демократія, економічна свобода та економічний порядок

Демократія – система відносин у країні щодо формування влади і уряду з обраних народом представників.

Демократія як спосіб державотворення і гуманізації суспільних відносин піддається певному виміру на основі відповідних критеріїв, які групують на політичні, соціальні, організаційні, моральні, економічні. Кожній групі відповідає показник рівня демократії і поведінки влади та виборців щодо його дотримання.

1. Політичні критерії – рівні політичні права партій і громадян: рівні права представляти свої програми щодо національного, політичного, ідеологічного, економічного, соціального, міжнаціонального розвитку країни виборцям.

2. Соціальні критерії – соціальна рівність: усі соціальні верстви виборців мають рівні права обирати владу (депутатів, президента, уряд, місцеве управління) і бути обраними.

3. Організаційні критерії – влада обраної виборцями більшості: владні структури формуються за принципом більшості отриманих голосів кандидатами на виборах; групування представників обраних меншістю голосів для недопущення до влади представників обраних більшістю голосів і самим сформувати владу не відповідає принципу демократії загалом.

4. Моральні критерії – гідність і чесність представників влади: більшість і меншість, влада і опозиція діють згідно з конституцією і законами країни, не допускають ідеологічних, національних, політичних, економічних, соціальних, організаційних спекуляцій, пам'ятають про пріоритет національних і державних, регіональних інтересів та інтересів осіб, а не своїх власних.

5. Економічні критерії – добробут нації: діяльність демократичної влади повинна забезпечити економічне зростання, платоспроможність своїх громадян, соціальну справедливість, рівновагу і стабільність.

Демократія і ринкова економіка – явища взаємозалежні. Ринкова економіка ґрунтується на вимогах об'єктивних економічних законів господарської збалансованості, товарообміну і товаровиробництва, а дотримуватися цих вимог

належить конкретній людині – власнику капіталу, людині-підприємцеві, людині-бізнесменові, тобто конкретному суб'єкту виробництва.

Економічну свободу треба розуміти з погляду інтересів двох суб'єктів ринку:

- економічна свобода виробника (продавця): характеризує вільний вибір виробника організувати той вид діяльності, випускати той вид продукції і в такій кількості, які забезпечують йому визначений ним його економічний інтерес, тобто доходи, соціальний статус та ін.;

- економічна свобода споживача (покупця): характеризує вільний вибір місця праці, набуття професії і підвищення рівня кваліфікації, на що витратити свої доходи, який товар і на якому ринку йому купувати, скільки і чого споживати, як використовувати свій вільний час та ін.

Економічною основою економічної свободи суб'єктів ринку є головне економічне відношення – відношення власності на засоби виробництва (капітал) та результати праці (продукт).

Становлення економічної свободи можна ілюструвати декількома етапами: поляризації капіталу, становлення механізму саморегулювання, деполяризації капіталу, свободи (лібералізації) руху праці, капіталу, товару.

Поняття «економічний порядок» асоціюється з прозорим і зрозумілим для усіх суб'єктів ринку рухом потоків грошей, товарів, робіт і послуг, праці, капіталів.

Відносини з приводу привласнення ресурсів визначають рівень економічного порядку (безладу) у будь-якій господарській системі. За високим рівнем економічного порядку спостерігається продуктивний рух ресурсів, практично відсутні такі негативні тенденції, як корупція, організована злочинність, розкрадання бюджетних коштів та багато інших.

Високопродуктивна й ефективна ринкова економіка ґрунтується на національній самоорганізації.

Національна самоорганізація суспільства – конституційно і державно самоорганізована спільнота на основі єдиної національно-демократичної ідеології титульної нації і національних меншин, самодостатньої соціально орієнтованої економічної системи, сповідування принципів загальнолюдських вартостей, добробуту і захисту громадян.

ІХ. Програмування та прогнозування національної економіки

Найважливішими засобами формування і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку є прогнозування, макроекономічне планування та державне програмування.

У методології прогнозування розрізняють два аспекти: теоретичний і управлінський. Теоретичний аспект полягає в тому, що за допомогою прогнозування здійснюється аналіз реальних фактів та причинно-наслідкових зв'язків, оцінка й опис можливих і бажаних перспектив розвитку об'єкта. Управлінський аспект формує рекомендації щодо державного регулювання економіки на відповідну перспективу.

Макроекономічне планування – це особливий вид діяльності держави щодо визначення стратегічних, тактичних і оперативних цілей планового періоду, а також способів досягнення таких цілей.

З погляду обов'язковості виконання суб'єктами господарювання планових завдань розрізняють директивні та індикативні плани.

Директивний план має силу юридичного закону, адресний та обов'язковий для виконання характер. Директивне планування притаманне командній економіці.

Індикативний план – це рекомендаційна система планових заходів, спрямованих на досягнення цілей соціально-економічної політики держави, що передбачає створення таких умов функціонування суб'єктів економіки, які б спонукали їх до виконання поставлених завдань.

В Україні макроекономічне планування здійснюється у формі розробки та реалізації Державної програми економічного і соціального розвитку України (ДПЕСР).

ДПЕСР України – це комплексна система цілей та стратегії вирішення економічних і соціальних проблем, а також конкретні заходи держави, спрямовані на досягнення і реалізацію таких.

Складовими частинами системи макроекономічного планування є національна, галузеві (відомчі) та регіональні програми.

Цільова комплексна програма (ЦКП) – це документ, в якому міститься визначений за ресурсами, виконавцями та строками здійснення комплекс заходів, спрямованих на досягнення цілей.

Найважливіші програми, спрямовані на розв'язання загальнодержавних і загальносуспільних проблем, які формуються, виходячи з стратегічних цілей держави, здобувають статус національних програм.

Розробка та реалізація ЦКП здійснюється за такою схемою:

1. Відбір переліку проблем, що підлягають програмному розв'язанню.
2. Формування та видача вихідного завдання на розробку програми.
3. Розробка проекту програми.
4. Затвердження програми.
5. Реалізація програми.
6. Звіт про виконання програми.

Х. Структурна перебудова національної економіки

Співвідношення, які відбивають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки в процесі її розвитку, характеризуються поняттям структури економіки.

Залежно від характеру елементів та змісту економічних явищ, зв'язки між якими відображаються в пропорціях, на макроекономічному рівні розрізняють такі основні види структурних співвідношень: відтворювальні, соціальні, галузеві, регіональні, зовнішньоекономічні.

Відтворювальні пропорції характеризують співвідношення: між виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання, між заміщенням використаних засобів виробництва та новоствореною вартістю, між споживанням та нагромадженням, між виробничими галузями та інфраструктурою.

Визначальна роль у структурній характеристиці економіки належить галузевій структурі. Основу галузевої структури сьогодні становлять макропропорції між секторами економіки, між групами галузей, що мають однакові економічні характеристики.

Територіальне розміщення основних елементів того чи того міжгалузевого комплексу, різноманітність цих елементів, а також їхні зв'язки з певною геосистемою країни (геосистема включає системи розміщення населення, техніко-економічну та

соціальну інфраструктуру, системи природокористування та захисту природи) формують економічну основу регіональної структури економіки.

Важливою характеристикою економічної системи є її соціальна структура. Соціальна структура відображає розподіл народного господарства за формами власності, за рівнем доходів певних верств населення.

Своєрідним дзеркалом стану економіки є структура зовнішньої торгівлі. Для індустриальне розвинутих країн характерна висока питома вага експорту промислової продукції, особливо кінцевої, з високим технологічним рівнем, наукомісткої.

Важливим компонентом національної економічної стратегії України є стратегія структурних перетворень.

Стратегія структурних перетворень – система правових, політичних, економічних, фінансових заходів, спрямованих на зміну пропорцій капіталу, зайнятості та національного продукту для збалансування економічної системи відповідно до потреб суспільства.

Економічне зростання забезпечують радикальні структурні зрушення, які охоплюють:

- визначення національних, політичних, внутрішніх і зовнішніх економічних пріоритетів, які гарантували б самофінансування України на найближчу перспективу і партнерську співпрацю з усіма країнами світу;
- створення інституційних умов для надходження прямих капіталовкладень і ефективного функціонування підприємств;
- зміну якості основного капіталу, мислення та якості трудового капіталу, якості й структури обігового капіталу;
- встановлення оптимальних міжгалузевих пропорцій і розміщення продуктивних сил.

Розв'язання цього комплексу проблем потребує узгодженого політичного, економічного, правового та фінансового функціонування усіх гілок влади.

Вихідним пунктом і серцевиною процесу макроекономічної структурної переорієнтації є перехід від вертикальної до горизонтальної промислової політики.

Вертикальна промислова політика – правові, організаційні, економічні заходи уряду країни щодо управління і регулювання економіки від вищої інстанції до нижчої; управлінські рішення мають директивний характер і обов'язкові до виконання нижчою інстанцією.

Економічні методи є дієвіші, а горизонтальні взаємозв'язки виробників прискорюють рух ресурсів, товарів, фінансів та ін.

Горизонтальна промислова політика – правові, організаційні, економічні заходи влади, спрямовані на забезпечення умов економічної свободи підприємств, підприємців, бізнесменів, встановлення між ними взаємовигідних виробничих, фінансових, торговельних зв'язків.

Сутність цієї політики в тому, що уряд не надає підприємствам безпосередньої допомоги (субсидій тощо), а створює рівні умови для їхньої діяльності. Свої позиції на ринку виробники повинні завойовувати в конкурентній боротьбі.

Соціальний комплекс національної економіки забезпечує виробництво товарів і послуг для населення. Його реструктуризація має передбачати забезпечення платоспроможності потенційних покупців житла та покупців послуг; капіталовкладень в дану сферу; підвищення стандартів та якості послуг.

Споживчий ринок в Україні формується на засадах і принципах функціонування

ринкової економіки: приватної власності на засоби виробництва і на товари споживчого ринку; ринкового розподілу товарів, робіт і послуг, тобто предметів реалізації на споживчому ринку.

Факторами зростання споживчого попиту є стимулювання продуктивної праці, підвищення грошових доходів і коефіцієнта оборотності грошей.

Реструктуризація доходів населення має передбачати: збільшення доходів за рахунок зростання обсягу виробництва і заробітної платні перевищення темпів зростання обсягу виробництва над темпами зростання доходів перевищення темпів зростання доходів грішми над темпами зростання споживчих цін пропорційне зростання обсягів виробництва національного продукту до обсягу і структури потреб населення.

Головним напрямом реструктуризації підприємств базових комплексів є підприємизація – створення на базі великих комплексних виробництв підприємств, які орієнтуються на попит їхньої продукції на ринку і на прибутки.

При реструктуризації сільськогосподарського сектора і приведення його у відповідність з вимогами ринкового механізму визначальними є вартісні показники задіяних факторів виробництва та його результати. Головна вимога – оцінка реальних витрат виробництва продукції і її вартості за цінами ринку.

XI. Інституціональні чинники розвитку національної економіки

Економічний розвиток – це перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових товарів і послуг з використанням нових технологій. Економічний розвиток є багатофакторним процесом, який відображає зміни в усіх сферах господарського життя країни.

Однією з форм розвитку є економічне зростання, яке має позитивну динаміку. Воно не тотожне економічному розвитку. Економічне зростання є частковим випадком розвитку, може мати різний кількісний та якісний характер змін.

Проблеми моделювання економічного зростання завжди були предметом досліджень економістів країн ринкових економік. Такі проблеми виникали через тенденції нерівномірного і незбалансованого розвитку їхніх економік.

Кейнсіанські моделі. Це найпростіші моделі, які використовуються як математичний інструментарій для вивчення економічної динаміки і факторів, що її визначають, а також для побудови прикладних економічних моделей та опису зв'язку глобальних економічних показників. Очікуваними величинами виступають обсяг національного доходу і темпи його зростання. Обмежувальними факторами тут беруть обсяг затрат капіталу і чисельність зайнятих у виробництві працівників, умовно прирівняних до чисельності населення країни. Головну увагу автори надають проблемам забезпечення повної зайнятості і підтримці стійких урівноважених темпів зростання економіки.

Неокласичні моделі. Загальне уявлення про сутність і зміст неокласичного напрямку дає модель загальної рівноваги економічної системи К. Кожікзю. Його модель охоплює 10 параметрів: 5 екзогенних (заданих ззовні) і 5 ендогенних (розрахункових, очікуваних).

Крім уже наведеної моделі відомі моделі Р. Соллоу, Н. Бреттона, А. Смізіса, Н. Кальдора, Е. Фелпса, Д. Робінзона та багато інших. Здебільшого вони побудовані на продуктивній функції Кобба-Дугласа, яка містить коефіцієнти еластичності кінцевого продукту щодо праці і капіталу. Кожен з них показує, наскільки зростає обсяг

кінцевого продукту при збільшенні обсягу одного з обмежених ресурсів і за постійного рівня затрат іншого.

Інституціональну теорію розвитку національної економіки слід розглядати як сукупність учень, які синтезують роль соціальних, правових, організаційних, політичних, етичних, ментальних, економічних інститутів у процесі їхнього функціонування.

Перші інституціональні теорії виникли у 20-30-ті роки XX ст. У рамках інституціональної теорії доцільно виокремити теорії соціально-психологічного інституціоналізму Торстейна Веблена, соціально-правового інституціоналізму Джона Коммонса, кон'юнктурної концепції Уеслі Мітчелла.

Сучасним напрямом розвитку економічної думки, який розвиває методологію, теорію, традиції інституціоналізму кінця XIX – початку XX ст., є неoinституціоналізм, представниками якого є У. Ростоу, Р. Хейлбронер, А. Тоффлер (США), А. Берлі, Ж. Еллюль, Ф. Перру, П. Массе (Франція), Г. Мюрдаль, Ж. Акерман (Швеція), Р. Дарендорф (Німеччина) та ін.

Спільними ознаками, які визначають суть і специфіку цього напрямку в сучасних умовах є: критичне ставлення до неокласичної теорії і практики ринкового господарювання; підтримка міждисциплінарного підходу у дослідженні економічних явищ; перехід від методологічного індивідуалізму неокласиків до дослідження колективних інститутів (корпорацій, профспілок, політичних партій); позиціонування історичного підходу з втіленням принципів еволюціонізму, емпіричного аналізу в дослідженні економічних явищ та процесів; підтримка ідеї державного соціального контролю ринкової економіки.

Один із критеріїв виділення етапів історичного розвитку – рівень індустріалізації економіки. Відповідно до нього виділяють такі етапи в історії розвитку суспільного виробництва: доіндустріальний; індустріальний; постіндустріальний; неоіндустріальний. В основі критерію – рівень розвитку продуктивних сил, насамперед засобів і зміст праці.

Карл Маркс виділяв п'ять способів виробництва, поклавши за основу вирішальну роль матеріального виробництва: первіснообщинний, рабовласницький, феодальний, капіталістичний, комуністичний. Зміна способів виробництва здійснюється за Марксом на основі протиріччя між продуктивними силами і виробничими відносинами внаслідок соціальних революцій.

Узагальнення досвіду соціально-економічної трансформації висунуло тепер на перший план цивілізаційну теорію суспільного розвитку, яка розглядає еволюцію як зміну цивілізацій.

Категорія економічного розвитку відноситься до динамічних понять і відображається різними характеристиками. Можна визначити декілька ознак, які дають можливість здійснити класифікацію окремих видів економічного розвитку.

- За ознакою перервності змін виділяють безперервний та перервний економічний розвиток.
- За ознакою поступовості змін характеризують пропорційний і непропорційний економічний розвиток.
- За напрямком змін розрізняють власне економічне зростання та спад.
- За кількісною ознакою динаміки змін розрізняють економічний розвиток з високими та низькими темпами.

Залежно від ознаки характеру зростання виділяють різні його типи – «екстенсивний», «інтенсивний» та «змішаний», які дають основну характеристику напрямку розвитку.

Екстенсивний тип економічного розвитку – це розширення виробництва на основі кількісного збільшення його факторів при незмінних їх якісних параметрах.

Інтенсивний тип економічного розвитку – розширення виробництва на основі якісного вдосконалення його факторів та організаційно-економічних відносин.

Екстенсивний та інтенсивний розвиток в абсолютно чистому вигляді на практиці не існує. Реально обсяг виробництва збільшується під впливом сукупності факторів, що свідчить про змішаний тип економічного зростання. Змішаний тип економічного розвитку поєднує в собі ознаки двох попередніх типів.

Основною проблемою забезпечення економічного розвитку є з'ясування чинників впливу і побудова моделей та механізмів збільшення обсягів валового внутрішнього продукту в довгостроковому періоді, який є критерієм економічного добробуту суспільства.

Темпи та якість економічного розвитку залежать від певних чинників зовнішнього та внутрішнього характеру. Всю різноманітність факторів, які здійснюють вплив на економічний розвиток, можна звести до наступних груп:

- базисні фактори або фактори пропозиції;
- фактори попиту;
- фактори розподілу;
- інституційні фактори;
- соціальні фактори;
- культурні фактори;
- релігійні та інші фактори.

Разом з тим, існує цілий ряд факторів, які протидіють процесу економічного зростання. До них можна віднести:

- низький рівень доходів населення, що обмежує його попит;
- низька норма нагромадження підприємств, що знижує їх інвестиційні можливості;
- нестабільна соціально-політична атмосфера у країні;
- вичерпування природних ресурсів;
- підвищення рівня екологічних стандартів;
- необґрунтоване державне втручання у ринкові відносини;
- високі податкові та процентні ставки, тощо.

Серед факторів, які негативно впливають на економічне зростання, виділяють:

- корупцію, хабарництво, криміналізацію економіки;
- порушення трудової дисципліни та недобросовісне ставлення до праці;
- втрати робочого часу під час страйків, трудових конфліктів;
- техногенні та природні катаклізми, несприятливі погодні умови.

Для оцінки рівня економічного зростання використовують систему показників, яка включає:

- валовий внутрішній продукт на душу населення;
- показники ефективності функціонування економіки, що обчислюються на базі ВВП;
- виробництво основних видів продукції на душу населення;
- рівень та якість життя населення.

Інтегральним показником економічного розвитку є індекс людського розвитку. Цей показник розраховується як середньозважена величина від індексів чотирьох показників – очікуваної тривалості життя, рівня грамотності дорослого населення, рівня охоплення населення початковою, середньою та вищою освітою, рівня виробництва реального ВВП на душу населення із врахуванням купівельної спроможності.

Співставлення індексу людського розвитку кожної країни із світовими показниками дає можливість визначити її порівняльний індекс та місце. Якщо цей індекс менший за 0,5, то країна має низький рівень людського розвитку; від 0,5 до 0,8 – середній рівень; 0,8 і більше – високий.

Систему інституційних чинників економічного розвитку складають:

- інститути права;
- інститути управління;
- інститути власності.

Єдність і взаємодія чинників права, управління і власності створюють надійну систему продуктивного й ефективного функціонування виробничого та соціального потенціалів.

Інститути права формують щонайменше два рівні правових актів національного значення, які враховують насамперед верховенство права як найвищих вартостей людини. Рівнями правових актів є інститут конституції держави та інститути підконституційних законів, які визначають особливості відносин руху праці, капіталів, товарів і т. ін.

Інститути управління. Практично йдеться про інститути влади та їх функції в управлінні національною економікою. Конституція України стверджує, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влад здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до підконституційних законів.

Інститут власності. Теорія власності і практика господарювання обґрунтовують необхідність запровадження двох інститутів власності: інституту приватної власності та інституту неприватної власності.

Інститут приватної власності передбачає реального суб'єкта власності та форми її функціонування.

Інститут неприватної власності передбачає суспільного чи колективного власника з відповідними формами функціонування. Неприватна власність належить групі людей як сукупному власникові засобів виробництва і результатів спільної праці.

Форми двох інститутів власності функціонують як для реалізації інтересів їх власників, так і для суспільства загалом.

XII. Сталий розвиток національної економіки

Концепція сталого розвитку економіки визнана світовою спільнотою народів домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у XXI ст., стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального і духовного прогресу суспільства.

Сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни – це, насамперед, економічне зростання, за якого ефективно розв'язуються найважливіші проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації і забруднення довкілля.

Сталість розвитку базується на наступних принципах:

- обмеження впливу людини на біосферу до рівня можливостей її стабільного відтворення, інакше постає проблема вибору між ростом народонаселення і рівнем споживання на душу населення;
- підтримка запасів біологічного багатства, біологічного різноманіття і відтворювальних ресурсів;
- використання не відтворювальних природних ресурсів темпами, які не перевищують часу створення заміни їх за рахунок відтворювальних;
- рівномірний розподіл доходів і витрат при ресурсоспоживанні і управлінні охороною навколишнього середовища;
- розвиток та впровадження технологій, що підвищують обсяги виробництва продукції на одиницю спожитого ресурсу;
- використання економічних механізмів, що заставляють виробників враховувати екологічні витрати на реалізацію прийнятих ними рішень;
- використання міждисциплінарних підходів до прийняття рішень.

Сталий розвиток усвідомлюється через такі аспекти його забезпечення та сприйняття: політико-правовий аспект; економічний аспект; екологічний аспект; соціальний аспект; інформаційний аспект.

Економічний підхід до концепції сталого розвитку заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндаля, який може бути сформований за умови, принаймні, збереження сукупного капіталу, за допомогою якого і здійснюється цей дохід. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних – природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів.

Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі, на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми. Важливим аспектом цього підходу є справедливий розподіл благ.

З екологічної точки зору, сталий розвиток має забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери.

Важливими є механізми взаємодії цих трьох концепцій.

Чинники сталого розвитку:

1. Конкурентоспроможність країни є основним показником сталого розвитку економіки.
2. Особливе місце в досягненні сталого соціально-економічного розвитку національної економіки займають такі чинники як людські ресурси і освіта.
3. Вирішальне значення в сучасній системі міжнародної конкуренції має інформаційно-технологічний чинник.
4. Основна умова сталого розвитку національної економіки – ефективне державне регулювання.

Важливим питанням у реалізації концепції сталого розвитку – особливо, враховуючи, що вона еволюціонує – стало виявлення її практичних і вимірюваних індикаторів. Комісія ООН зі сталого розвитку пропонує використовувати 134 індикатори сталого розвитку.

Індикатори можна поділити на чотири групи:

- Індикатори стану суспільства.
- Індикатори відтворення суспільства.
- Індикатори стану природного середовища.
- Індикатори відтворення природних систем.

Практичного застосування з інтегральних індексів в Україні набув лише Індекс людського розвитку, що характеризує якість життя в різних країнах.

В 2012 році в межах Програми ООН з навколишнього середовища окремо було запропоновано індекс сукупного добробуту, що включає широкий перелік активів, таких як промислова продукція, людський і природний капітал. Він дозволяє визначити дійсний рівень добробуту країни і стійкість її економічного зростання.

На різних етапах переходу до сталого розвитку виконання завдань повинно скоординовуватись і здійснюватись спільними зусиллями на державному, регіональному та місцевому рівнях, за активної участі наукових, освітніх, виробничих, фінансових, політичних та інших структур громадськості. Загальна стратегія і програми виконання її етапів мають базуватися на еколого-ресурсних, економічних та соціальних складових розвитку, за відповідного інституційного забезпечення.

Відповідно до принципів сталого розвитку має передбачатися реалізація комплексу заходів, спрямованих на збереження життя і здоров'я людини, розв'язання демографічних проблем, викорінювання бідності, зміну структури споживання і зменшення диференціації в прибутках населення.

ХІІІ. Інституціональні форми інтеграції національної економіки в світовий економічний простір

Світове господарство – сукупність національних економік, взаємозв'язаних і взаємодіючих між собою на основі міжнародного поділу праці.

У кожній із країн, що входять у світове господарство, сформувався певний тип технологічного способу виробництва, відносин економічної власності та господарський механізм, науковий, промисловий, фінансовий, ресурсний, трудовий потенціал та інше.

Характерними рисами світового господарства є:

- активний процес переміщення факторів виробництва, насамперед у формах вивозу-ввозу підприємницького капіталу, робочої сили, природних ресурсів, технологій;
- розвиток міжнародних форм виробництва на підприємствах, які розміщені у декількох країнах, зокрема в рамках транснаціональних корпорацій;
- перехід до економіки відкритого типу у різних державах і створення міждержавних об'єднань;
- формування міжнародної валютної та кредитно-банківської системи;
- розвиток всесвітньої інфраструктури;
- створення міжнародних та національних інститутів, які координують міжнародні економічні відносини.

Кожна держава самостійно з'ясовує для себе шляхи спеціалізації та інтеграції до світового господарства.

Перший шлях – еволюційний з поступовим виділенням специфічних природних та штучних економічних ресурсів, яких у даний час потребує суспільство. Другий шлях – прискорена інтеграція, основним методом реалізації якої є

загарбницькі війни або їх загроза з обов'язковою вимогою формування міжнародних та міжтериторіальних об'єднань з примусовим перерозподілом ресурсів.

Сучасне світове господарство сповідує принципи відкритої економіки, яка поєднує вплив на державу зовнішніх геополітичних, економічних та внутрішніх соціокультурних факторів.

Важливою ланкою у реалізації принципів відкритої економіки є вільні економічні зони. Найбільш поширеними у світовій практиці є ВЕЗ сталого виробничого спрямування.

Визначення ВЕЗ як механізму залучення держави до світового господарства шляхом стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів у всіх напрямках розвитку території дає додаткові можливості у визначенні сфери спеціалізації держави.

Аналіз світового досвіду показав, що основними концептуальними підходами до створення ВЕЗ є територіальний і функціональний.

Територіальний підхід є традиційним, загально усвідомленим, зменшує ризики держави, на території якої створена спеціальна зона. Результатом функціонального підходу є «точкові» зони, представлені окремими підприємствами (офшорні фірми, магазини «дьюті фрі»).

Сучасні тенденції у розвитку світового господарства, які характеризуються глобалізацією економіки, її транснаціоналізацією, інноваційно-технологічною орієнтацією, загостренням екологічних проблем, посиленням торговельно-фінансової та кредитної експансії, зумовлюють гостру необхідність міждержавного регулювання економічних процесів на основі економічної інтеграції.

Інтеграція – процес або дії, спрямовані на створення системи з окремих взаємопов'язаних складових, які не є самодостатніми і функціонують лише як елементи підсистеми чи блоки єдиної системи.

Розвиток інтеграційних процесів завжди впливає на підтримку інвестиційної діяльності, що забезпечує:

- зростання експорту товарів і послуг в інші країни;
- стабільний імпорт дефіцитних товарів і послуг переважно тих видів, що їх не виробляють на вітчизняних підприємствах;
- підвищення конкурентоспроможності виробничого, технологічного і наукового потенціалу, у тому числі за рахунок кооперації із зарубіжними партнерами, створення спільних підприємств і транснаціональних компаній.

До національних інститутів міжнародної економічної інтеграції відносять органи влади всіх рівнів. Особливу роль у вирішенні питань міжнародної економічної інтеграції відіграють центральні органи влади, позаяк їх формують політичні сили різної ідеологічної орієнтації.

До міжнародних інститутів міжнародної економічної інтеграції належать:

- 1) Міжнародна організація праці (МОП).
- 2) Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ).
- 3) Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО).
- 4) Світовий банк.
- 5) Міжнародний валютний фонд (МВФ).
- 6) Всесвітня торгова організація (ВТО).

Передумовами і шляхами міжнародної економічної інтеграції є: політико-правові, економічні, соціально-культурні, інфраструктурні.

XIV. Економічна безпека національної економіки

Економічна безпека – це спроможність національної економіки забезпечити свій вільний і незалежний розвиток, стабільність громадянського суспільства та його інститутів, достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, а також здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Економічна безпека держави – це стан рівноваги і соціально-орієнтованого розвитку національної економічної системи, що досягається реалізацією сукупності форм та методів економічної політики.

Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам

Забезпеченням економічної безпеки національної економіки має перейматися комплексна система, яка має досить велику кількість напрямів. Для національної економіки України, відповідно до методики розрахунку рівня економічної безпеки, що затверджений Наказом міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007, розрізняють наступні складові: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека.

Концепція національної безпеки України пропонує лише один національний інтерес, що прямо стосується економічної безпеки України, а саме – створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки.

Гарантом захисту національних економічних інтересів повинна виступати держава.

Серед першочергових проблем забезпечення економічної безпеки є відстеження й оцінка рівня загроз пріоритетним національним інтересам, а отже їх взаємозалежність: розрахунок сумарного потенціалу, розкриття закономірності в системі «пріоритети національних інтересів-загрози».

Загрози економічній безпеці у перспективі породжують стратегічні та національні ризики. Кожній загрозі відповідає певний ступінь ризику.

До стандартних ризиків будь-якої країни відносять такі:

- природні;
- країнові;
- політичні;
- загальноекономічні;
- фінансові.

Економічний механізм зниження стратегічних ризиків включає:

- пряме економічне регулювання;
- побічне економічне регулювання.

Правовою базою, що регламентує забезпечення економічної безпеки України, є:

- Конституція України.
- Закони України: «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»; податкове та валютне законодавство; законодавство України про приватизацію, банкрутство, зовнішньоекономічну діяльність; Кримінальний, Кримінально-процесуальний, Цивільний, Цивільно-

процесуальний, Митний, Бюджетний, Господарський кодекси України тощо, які мають безпосереднє відношення до регулювання відносин в економічній сфері.

- Укази та Розпорядження Президента України;
- Постанови та Розпорядження Кабінету Міністрів України;
- Відомчі нормативні акти міністерств та відомств;
- Міжнародні договори України.

Основою для оцінки загрози витрат від їх впливу є критерії економічної безпеки, що можуть бути якісними або кількісними.

Економічна безпека держави має забезпечуватися насамперед: високою продуктивністю національної праці і капіталу; високою ефективністю виробництва національного продукту; високим рівнем якості продукції і послуг та їх конкурентоспроможністю на внутрішньому і світовому ринках.

Реалізація системи економічної безпеки неможлива без чіткої організаційної структури з обґрунтованим розподілом функцій і повноважень різних органів по вертикалі й горизонталі державної влади.

Проблематика економічної безпеки повинна бути в полі зору законодавчої, законодавчої, господарської, правоохоронної та судової влад. Повинні діяти структури антимонопольного контролю, антикорупційної діяльності. У цій справі мають чітко функціонувати Генеральна прокуратура України і її підрозділи в регіонах, суди та інші правові органи. Крім того, проблеми економічної безпеки повинні вирішувати місцеві органи влади, Кабінет Міністрів України.

Згідно з Конституцією України на чолі всієї системи національної безпеки стоїть Рада національної безпеки й оборони України, яку очолює Президент України, котрий координує діяльність усіх органів та інститутів, що входять до цієї системи.

Економічна безпека України повинна визначатися, з одного боку, вимогами дії об'єктивних економічних законів, а з іншого – тим напрямками економічних перетворень, які для конкретної економічної системи є визначальними. Щодо економічної системи України, то спектр таких перетворень дуже широкий: орієнтація на економічну поведінку споживачів; створення передумов переходу до ринку; створення правових інституцій ринкового механізму розвитку і використання інновацій; ринкова організація виробництва.

Методика визначення рівня економічної безпеки містить такі етапи конструювання інтегральної оцінки економічної безпеки:

- формування множини індикаторів;
- визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень індикаторів;
- нормалізація індикаторів;
- визначення вагових коефіцієнтів;
- розрахунок інтегрального індексу.

На сучасному етапі розробки методології виміру рівня економічної безпеки система індикаторів представлена у наступному вигляді:

1. Індикатори макроекономічної безпеки України;
2. Індикатори фінансової безпеки;
3. Індикатори зовнішньоекономічної безпеки;
4. Індикатори науково-технологічної безпеки;
5. Індикатори енергетичної безпеки;
6. Індикатори соціальної безпеки;

7. Індикатори демографічної безпеки:

8. Індикатори продовольчої безпеки:

9. Індикатори виробничої безпеки:

Показники (індикатори), за якими визначені порогові значення, виступають системою показників економічної безпеки.

Важливо підкреслити, що найвища міра безпеки досягається за умови, коли весь комплекс показників знаходиться у межах допустимих порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не за рахунок інших.

Державна діяльність забезпечення економічної безпеки країни передбачає наступні заходи:

- створення інформаційної бази для об'єктивного і всебічного моніторингу економіки й суспільства та його проведення з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів економічної безпеки;
- розробка комплексу оперативних і довготривалих заходів щодо попередження і нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз, оцінка результатів їх здійснення;
- організація роботи із реалізації комплексу державних заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Економічна безпека досягається здійсненням єдиної державної політики, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без вироблення єдиної державної політики забезпечення економічної безпеки неможливо домогтися виходу з кризи, стабілізувати економічну ситуацію в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Тема 1. Національна економіка: загальне та особливе

1. Предмет і завдання вивчення національної економіки.
 - а) зміст дисципліни «національна економіка»;
 - б) методологічні принципи та засоби дослідження і вирішення задач національної економіки.
2. Теоретичні концепції національної економіки.
 - а) сутність та основні ознаки національної економіки;
 - б) основні економічні показники національної економіки. Система національних рахунків.
3. Моделі національної економіки.
 - а) поняття «економічна система», основні елементи економічної системи, основні елементи національної економіки;
 - б) класифікації економічних систем суспільства.
4. Складові нормального функціонування національної економіки.
5. Сутнісні особливості формування і розвитку національної економіки.

Питання для обговорення

1. Що таке національна економіка як явище соціально-економічної реальності?
2. Що є предметом дослідження національної економіки як галузі знань?
3. Що таке тип національної економіки?
4. У чому полягає сутність теорії інститутів?
5. Чому більшість сучасних економічних систем є змішаними?
6. Що таке національне багатство суспільства? Чим воно відрізняється від національного доходу?
7. Що таке стратегія розвитку національної економіки? Якою вона є в Україні на сучасному етапі її розвитку?

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник / За ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. - 416 с.
3. Бункина М. К. Национальная экономика: учебник – М.: Палеотип, 2002.
4. Национальная экономика: учебник / под. ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
5. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
6. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та – ИНФРА-М, 1997.

Тема 2. Економічні теорії та базисні інститути національної економіки

1. Економічні теорії та їхні загальні положення.
 - а) теорія меркантилізму;
 - б) теорія вільного підприємництва;
 - в) теорія історичної економіки;
 - г) теорія маржиналізму;

- д) теорія економічної рівноваги;
 - е) теорія монетаризму;
 - є) теорія неолібералізму;
 - ж) теорія інституціоналізму.
2. Українська школа інституціонального, історичного та неокласичного напрямів.
 3. Базисні відносини та інститути національної економіки.
 - а) система базисних відносин;
 - б) інститути національної економіки.
 4. Господарська збалансованість і стабільність як завдання державних інститутів національної економіки.
 5. Критерії збалансованості і стабільності національної економіки.

Питання для обговорення:

1. Економічні теорії та їхні загальні положення.
2. Теорія дії триєдиних економічних законів.
3. Базисні відносини та інститути національної економіки.
4. Господарська збалансованість і стабільність як завдання державних інститутів національної економіки.

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник / За ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. - 416 с.
3. Бункина М. К. Национальная экономика: учебник – М.: Палеотип, 2002.
4. Национальная экономика: учебник / под. ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
5. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
6. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та – ИНФРА-М, 1997.

Тема 3. Теорія суспільного добробуту та соціально-орієнтованої ринкової економіки

1. Суспільні потреби як соціальна база добробуту.
 - а) добробут як соціально-економічне явище;
 - б) соціальні потреби, їх сутність та класифікація.
2. Національний продукт як виробнича база добробуту.
3. Теорії суспільного добробуту.
 - а) індивідуалістичний та інституціональний підходи до розуміння добробуту;
 - б) утилітарна теорія суспільного добробуту.
4. Засади соціально-ринкової економіки.
 - а) сутність соціально-ринкової економіки;
 - б) основні характеристики соціально-ринкової економіки.
5. Державне регулювання праці, рівня життя населення та розвитку соціальної сфери.
 - а) державне регулювання ринку праці, зайнятості та умов праці;
 - б) державне регулювання оплати праці;
 - в) соціальний захист населення, регулювання доходів та споживання;

г) державне регулювання розвитку сфери обслуговування населення.

Питання для обговорення:

1. Як підвищити добробут населення в Україні в короткій перспективі?
2. Як вимірюється соціальна нерівність в Україні?
3. Який механізм фінансування галузі соціальної сфери?

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. - 416 с.
3. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
4. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
5. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.
6. Чистов С. М. Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. та ін. Державне регулювання економіки. – К.: КНЕУ, 2004.

Тема 4. Характеристика економічного потенціалу

1. Характеристика та структура потенціалу національної економіки.
 - а) національне багатство в системі економічного потенціалу;
 - б) нефінансові створені активи;
 - в) нефінансові нестворені активи;
 - г) фінансові активи (пасиви).
2. Природно-ресурсний потенціал.
 - а) земельні ресурси;
 - б) мінерально-сировинні ресурси;
 - в) водні ресурси;
 - г) лісові ресурси;
 - д) природно-рекреаційні ресурси;
 - е) фауністичні ресурси.
3. Демографічний та трудовий потенціал.
 - а) основні показники демографічного потенціалу країни;
 - б) кількість безробітних, баланс трудових ресурсів;
 - в) типи регіональних ринків праці в Україні.
4. Науково-технічний потенціал.
5. Інформаційний потенціал.
 - а) національний інформаційний ресурс;
 - б) національний інформаційний простір України;
 - в) інформаційні технології.
6. Виробничий потенціал.
 - а) стан основного капіталу, продуктивність праці;
 - б) міжгалузевий регіональний комплекс, галузева структура.
7. Зовнішньоекономічний потенціал.
 - а) міжрайонний та міжнародний територіальний поділ праці;

- б) міжнародна спеціалізація та міжнародне співробітництво України.
8. Екологічний потенціал.

Питання для обговорення:

1. Сформулюйте основні принципи визначення національного багатства в традиційному і розширеному розумінні.
2. Чим характерний процес накопичення національного багатства в Україні на початку XXI ст.?
3. Дайте визначення природно-ресурсного потенціалу та розкрийте його класифікацію.
4. Назвіть основні характеристики демографічного потенціалу України.
5. Вкажіть на регіональні відмінності основних показників відтворення населення.
6. Які чинники визначають рівень трудоресурсного потенціалу регіону?
7. Дайте характеристику типам регіональних ринків праці України.
8. Назвіть сфери діяльності людини, в яких поступ НТП є більш значимим.
9. Дайте оцінку рівня розвитку матеріальної бази організацій, які виконують наукові та науково-технічні розробки в регіонах України.
10. Визначте особливості розвитку інноваційної діяльності в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. - 416 с.
3. Алимов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія. – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
4. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник – М.: Палеотип, 2002.
5. Национальная экономика: учебник / под. ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
6. Савруков Н.Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
7. Стиглиц Дж.Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та – ИНФРА-М, 1997.

Тема 5. Господарський комплекс національної економіки

1. Основи формування господарського комплексу.
 - а) основні фактори формування господарського комплексу національної економіки;
 - б) характерні риси господарського комплексу;
 - в) основні підходи до виділення міжгалузевих комплексів та їх відповідні види.
2. Промисловий комплекс.
 - а) паливно-енергетичний комплекс;
 - б) металургійний комплекс;
 - в) машинобудівний комплекс;
 - г) хімічний комплекс;
 - д) лісопромисловий комплекс.

3. Агропромисловий комплекс.
 - а) складоутворюючі групи галузей АПК;
 - б) територіальна структура АПК.
4. Будівельний комплекс.
 - а) промисловість будівельних матеріалів;
 - б) цементна промисловість;
 - в) виробництво будівельної цегли.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність поняття «господарський комплекс національної економіки»?
2. Перерахуйте основні підсистеми господарського комплексу України.
3. З яких основних підсистем складається промисловий комплекс України?
4. Перерахуйте основні фактори, що впливають на структуру та діяльність суб'єктів агропромислового комплексу України?

Рекомендована література

1. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. - 416 с.
2. Бункина М.К. Национальная экономика: підручник – М.: Палеотип, 2002.
3. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
4. Савруков Н.Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
5. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.

Тема 6. Функціонування інфраструктури національного ринку

1. Національний ринок України.
2. Сутність інфраструктури національного ринку.
 - а) форми інфраструктури в сучасній ринковій економіці;
 - б) функції сучасної інфраструктури ринкової економіки.
3. Загальна ринкова інфраструктура.
4. Спеціальна ринкова інфраструктура.
5. Соціальна інфраструктура.
 - а) соціально-споживацький комплекс;
 - б) торгівля і громадське харчування;
 - в) житлово-комунальне господарство;
 - г) побутове обслуговування;
 - д) пасажирський транспорт і засоби зв'язку;
 - е) соціально-культурний комплекс.

Питання для обговорення:

1. Що таке соціальна інфраструктура і які складові вона включає?
2. Що становить собою побутове обслуговування населення?
3. Які підсистеми можна виділити у сфері транспорту в Україні?
4. Визначте особливості розвитку галузі зв'язку в Україні.

5. Що представляє собою соціально-споживацький комплекс?

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
3. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник. – М.: Палеотип, 2002.
4. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.
5. Курс переходной экономики / под ред. Л. И. Абалкина. – М.: Финстатинформ, 1997.
6. Литвиненко Я.В. Податкова політика: навч. посіб. – Київ: МАУП, 2003.
7. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
8. Савруков Н.Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
9. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.

Тема 7. Державність та державне управління економікою

1. Українська держава та її засади.
 - а) держава як єдність закону і влади;
 - б) державна влада;
 - в) функції держави;
 - г) місце держави в управлінні економікою.
2. Сутність державного управління економікою.
3. Система органів державної влади та їх повноваження.
4. Система методів державного регулювання економіки.
 - а) правові та адміністративні методи державного регулювання економіки;
 - б) економічні методи державного регулювання економіки;
 - в) напрями державної економічної політики.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність концепції невтручання держави в економіку?
2. Що таке державне регулювання економіки?
3. У чому полягає сутність фіскальної політики держави?
4. У чому полягає сутність економічної свободи та демократії?

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
3. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
4. Панасюк Б. Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. – К.: Поліграфкнига, 1998.
5. Райзберг Б. А., Лобко А. Г. Програмно-целевое планирование и управление. – М.:

ИНФРА-М, 2002.

6. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.

7. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.

8. Чистов С. М. Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. та ін. Державне регулювання економіки. – К.: КНЕУ, 2004.

9. Шамхалов Ф. Государство и экономика. Основы взаимодействия. – М.: Экономика, 2000.

Тема 8. Демократія, економічна свобода та економічний порядок

1. Сутність демократії та її місце в самоуправлінні економікою.
2. Економічна свобода і її основи.
 - а) економічна свобода виробника і споживача;
 - б) етапи становлення економічної свободи.
3. Економічний порядок як система узгоджених інтересів.
 - а) сутність національно-суспільної організації;
 - б) економічні інтереси в національній економіці;
 - в) узгодження інтересів суб'єктів національної і регіональної економіки;
 - г) система відносин власності в умовах ринку.

Питання для обговорення:

1. Сутність демократії і її місце в самоуправлінні економікою.
2. Демократія як фактор самоуправління в економіці.
3. Уроки демократії для України.

Рекомендована література:

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
3. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
4. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.
5. Шамхалов Ф. Государство и экономика. Основы взаимодействия. – М.: Экономика, 2000.

Тема 9. Програмування та прогнозування національної економіки

1. Прогноз та прогнозування національної економіки.
 - а) сутність і функції соціально-економічного прогнозування;
 - б) принципи соціально-економічного прогнозування;
 - в) класифікація соціально-економічних прогнозів;
 - г) класифікація методів прогнозування;
 - д) державне прогнозування економічного і соціального розвитку України.
2. Макроекономічне планування.
 - а) індикативне планування національної економіки;
 - б) функції управління і методи планування;
 - в) завдання планування і види планів.

3. Суть державного програмування, види програм.
 - а) цільові комплексні програми розвитку національної економіки;
 - б) програми економічного й соціального розвитку;
 - в) принципи та система державного програмування економічного і соціального розвитку України;
 - г) структура Державної програми економічного і соціального розвитку України.

Питання для обговорення:

1. Що таке програма? Здійсніть класифікацію програм.
2. У чому полягає програмування?
3. Розкрийте особливості цільових комплексних програм.
4. Охарактеризуйте довго-, середньо- та короткострокові програми економічного і соціального розвитку національної економіки.
5. Які міжнародні програми Ви знаєте?
6. Що таке прогноз та економічний прогноз? Які види прогнозів Ви знаєте?
7. У чому полягає суть макроекономічного прогнозування?
8. Які джерела прогнозної інформації Ви можете назвати?
9. Назвіть спільні й відмінні риси пошукового та нормативного прогнозів.
10. Охарактеризуйте основні принципи макроекономічного прогнозування.

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
3. Концепція соціально-економічного розвитку України // www.rada.gov.ua.
4. Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. – К.: Поліграфкнига, 1998.
5. Прогнозування і розробка програм: методичні рекомендації / За ред. В. Ф. Бесєдіна. – К.: Наук. світ, 2000.
6. Райзберг Б. А., Лобко А. Г. Програмно-целевое планирование и управление. – М.: ИНФРА-М, 2002.
7. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.

Тема 10. Структурна перебудова національної економіки

1. Сутність та види структурних пропорцій в економіці.
2. Стратегія структурних перетворень.
3. Макроекономічна структурна перебудова.
 - а) вертикальна промислова політика;
 - б) горизонтальна промислова політика.
4. Реструктуризація національної економіки.
 - а) реструктуризація галузей соціального комплексу;
 - б) реструктуризація сфери послуг;
 - в) реструктуризація споживчого ринку;
 - г) реструктуризація доходів населення;
 - д) реструктуризація базових галузей промисловості;
 - е) реструктуризація сільськогосподарського сектора і ринку землі.

Питання для обговорення:

1. Тенденції у структурній динаміці видів економічної діяльності та їх вплив на розвиток національної економіки.

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
3. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник – М.: Палеотип, 2002.
4. Механізм структурних зрушень в економіці України. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2002.
5. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
6. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
7. Стиглиц Дж.Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.
8. Чистов С. М. Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. та ін. Державне регулювання економіки. – К.: КНЕУ, 2004.

Тема 11. Інституціональні чинники розвитку національної економіки

1. Сутність та теоретичні моделі економічного розвитку.
 - а) сутність та передумови неокласичних моделей економічного зростання;
 - б) сутність та передумови посткейнсіанських моделей економічного розвитку;
 - в) сутність інституціональної теорії розвитку.
2. Етапи економічного розвитку.
3. Типи економічного розвитку.
4. Чинники економічного розвитку.
5. Методичні засади оцінювання економічного розвитку.
6. Система інституційних чинників економічного розвитку.
 - а) інститути права;
 - б) інститут законодавчої влади;
 - в) інститут загоногарантійної влади;
 - г) інститут господарської влади;
 - д) інститут власності.

Питання для обговорення:

1. Що таке економічний розвиток і в яких формах він може відбуватися?
2. Яке значення має економічний розвиток?
3. Якими показниками вимірюється економічний розвиток?
4. Які ознаки кожного типу економічного розвитку?
5. Які основні фактори економічного розвитку?
6. Що показує індекс людського розвитку?
7. Дайте загальну характеристику моделей економічного розвитку.
8. Дайте визначення економічного циклу та охарактеризуйте окремі його фази.

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. - Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / За ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
3. Алимов О. М., Даниленко А. І., Трегобчук В. М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія. – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
4. Бакаєв О. О., Грищенко В. І., Бажан Л. І. та ін. Економіко-математичні моделі економічного зростання. – К.: Наукова думка, 2005.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: пер. с англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
6. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник – М.: Палеотип, 2002.
7. Глазьев С. Экономическая теория технического развития. – М.: Наука, 1990. – 232 с.
8. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В. Г. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003.
9. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
10. Тодаро М. Экономическое развитие: учебник: пер с англ. / под ред. С. Яковлева, Л. Зевина. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ. 1997. – 671 с.

Тема 12. Сталый розвиток національної економіки

1. Сутність концепції сталого розвитку.
 - а) принципи концепції сталого розвитку;
 - б) аспекти забезпечення та сприйняття сталого розвитку.
2. Складові концепції сталого розвитку.
 - а) економічний підхід до концепції сталого розвитку;
 - б) соціальна та екологічні складові сталого розвитку.
3. Чинники сталого розвитку.
 - а) конкурентоспроможність економіки країни,
 - б) людські ресурси і освіта,
 - в) інформаційно-технологічний чинник,
 - г) ефективне державне регулювання.
4. Індикатори сталого розвитку.
5. Особливості переходу України на модель сталого розвитку.

Питання для обговорення:

1. В зв'язку з чим виникла концепція сталого розвитку?
2. Які складові містить концепція сталого розвитку?
3. Що відображають індикатори сталого розвитку?
4. Які заходи має передбачати державна політика при переході до сталого розвитку економіки?

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. - Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Алимов О. М., Даниленко А. І., Трегобчук В. М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія. – К.: Об'єднаний

ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.

3. Бакаєв О. О., Грищенко В. І., Бажан Л. І. та ін. Економіко-математичні моделі економічного зростання. – К.: Наукова думка, 2005.

4. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник. – М.: Палеотип, 2002.

5. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В. Г. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003.

6. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.

7. Тодаро М. Экономическое развитие: учебник: пер с англ. / под ред. С. Яковлева, Л. Зевина. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ. 1997. – 671 с.

Тема 13. Інституціональні форми інтеграції національної економіки в світовий економічний простір

1. Світове господарство: структура, тенденції розвитку;
2. Форми і механізми інтеграції національної економіки у світове господарство.
 - а) вільні економічні зони;
 - б) розподіл держав за об'єктами спеціалізації національної економіки.
3. Тенденції розвитку світових інтеграційних процесів;
4. Вплив інтеграційних процесів на формування ринків товарів, послуг і капіталу;
5. Інституційні основи і форми економічної та політичної інтеграції України;
 - а) національні інститути економічної інтеграції;
 - б) інститути і форми міжнародної економічної інтеграції.
6. Передумови і шляхи міжнародної економічної інтеграції.

Питання для обговорення:

1. Що є рушійною силою інтеграційних процесів?
2. Коли і як Україна інтегрувалася до світового господарства?
3. Яке місце займає Україна у світовій економіці ХХ століття?
4. Які форми і механізми економічної інтеграції незалежної України до світового господарства ви знаєте?
5. Коли і як відбувалась інтеграція національної економіки України у світове господарство?
6. Що таке світове господарство?
7. Що становлять собою вільні економічні зони? Які переваги вони дають національній економіці в умовах інтеграційних зв'язків у світовому господарстві?
8. Які нові ринки сформовано під впливом інтеграційних процесів у світовому господарстві?
9. Які форми інтеграції вам відомі?
10. Назвіть фактори економічної інтеграції у світове господарство провідних країн світу.

Рекомендована література

1. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
2. Національна економіка: підручник. / за ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
3. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник. – М.: Палеотип, 2002.
4. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист,

2005.

5. Савруков Н. Т. и др. Национальная экономика: конспект лекций. – СПб: Политехника, 1999.
6. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, ИНФРА-М, 1997.
7. Тодаро М. Экономическое развитие: учебник: пер с англ. / под ред. С. Яковлева, Л. Зевина. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ. 1997. – 671 с.

Тема 14. Економічна безпека національної економіки

1. Сутність економічної безпеки національної економіки.
 - а) основні принципи забезпечення економічної безпеки України;
 - б) складові економічної безпеки;
 - в) основні внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці України;
 - г) економічний механізм зниження стратегічних ризиків.
2. Інституційні основи системи економічної безпеки.
3. Проблеми і пріоритети економічної безпеки України.
4. Методологічні аспекти визначення рівня економічної безпеки.
5. Механізм забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає відмінність між національною та економічною безпекою?
2. Які основні структурні елементи економічної безпеки?
3. Яка теорія лежить в основі вчення про економічну безпеку?
5. Які основні загрози виділяють для економічної безпеки України?
7. Поясніть значення розрахунку рівня ризику для національної економічної безпеки.
8. Що таке національні ризики? Які складові включають в себе національні ризики?
9. Що таке стратегічні ризики? Їхні особливості.

Рекомендована література

1. Національна економіка: підручник / за ред. проф., к.е.н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: пер. с англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
3. Бункина М.К. Национальная экономика: учебник. – М.: Палеотип, 2002.
4. Национальная экономика: учебник / под ред. П. В. Савченка. – М.: Экономист, 2005.
5. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора. – М.: Изд-во Моск. ун-та, ИНФРА-М, 1997.
6. Тодаро М. Экономическое развитие: учебник: пер с англ. / под ред. С. Яковлева, Л. Зевина. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ. 1997. – 671 с.

Завдання до самостійної роботи з курсу «Національна економіка»

Самостійна робота студентів полягає у вивченні та опрацюванні наукової, навчально-методичної літератури, законодавчих і нормативних актів, виконанні навчальних завдань.

У процесі самостійної роботи студенту необхідно вивчити за допомогою рекомендованої літератури весь матеріал, передбачений програмою курсу.

Завдання для самостійної роботи

Перелік завдань та інших питань для самостійної роботи	Кількість годин
1. Доопрацювання лекційного матеріалу з метою поглиблення вивчення додаткових теоретичних питань	22
2. Підбір літературних джерел для підготовки до семінарських занять та дискусій	10
3. Підготовка до проведення семінарських занять (вивчення додаткової літератури, підбір фактичного матеріалу)	20
4. Самостійне вивчення законодавчих та нормативних актів, що були прийняті Верховною Радою та урядом на протязі вивчення курсу «Національна економіка»	10
5. Складання термінологічного словника	10
6. Виконання індивідуальних завдань у формі рефератів, а також підготовка доповідей, складання тестів і кросвордів за обраною темою	24
Всього	96

Індивідуальна робота проводиться з метою підвищення рівня підготовки студентів та передбачає додаткове опрацювання навчального матеріалу з дисципліни «Національна економіка» з кінцевою підготовкою індивідуального дослідного завдання у формі реферату за вказаними темами.

Назва теми семінарського заняття	Підготовка до навчальних занять (номер джерела та сторінки*)	Виконання індивідуальних завдань
№ 1. Національна економіка: загальне та особливе	1 – стр. 6-19; 2 – стр. 5-25; 3 – стр. 8-32	Реферати: 1. Національна економіка, як явище соціально-економічної реальності; 2. Еволюція нації та національної економіки як генеза нерозривних понять; 3. Механізми самозбереження та саморозвитку національної економіки.

№ 2. Економічні теорії та базисні інститути національної економіки	1 – стр. 19-68; 2 – стр. 27-48; 6 – стр. 67-94; 7 – стр. 49-93	Реферати: 1. Розвиток вчень про національну економіку в теоретичних концепціях різних шкіл економічної теорії; 2. Базисні інститути національної економіки; 3. Ідеологічні передумови національної економіки та її вплив на організацію виробництва; 4. Політичні передумови національної економіки та їх вплив на стабільність виробництва; 5. Економічні передумови національної економіки та їх вплив на зростання виробництва; 6. Організаційні передумови національної економіки та їх вплив на стабільність і збалансованість демократичних перетворень; 7. Особливості формування та розвитку національної економіки України – від Київської Русі до сьогодення.
№ 3. Теорія суспільного добробуту та соціально-ринкової економіки.	2 – стр. 144-188; 6 – стр. 465-473 + стр. 488-494; 3 – стр. 457-478	Реферати: 1. Теорія суспільного добробуту Вільфредо Парето; 2. Перехід від бімодального до унімодального суспільства – світоглядні та економічні перепони в сучасній Україні; 3. Англо-саксонська модель соціальної держави; 4. Континентально-європейська модель соціальної держави; 5. Скандинавська модель соціальної держави; 6. Особливості соціальної політики щодо окремих верств населення; 7. Доходи населення та їх соціально-політичні виміри; 8. Прожитковий мінімум як основа соціальних гарантій доходів населення; 9. Соціальна сфера та джерела фінансування її розвитку.
№ 4. Характеристика економічного потенціалу	1 – стр. 72-133	Реферати: 1. Національне багатство України та методи його оцінки; 2. Природно-ресурсний потенціал України та шляхи підвищення ефективності його використання;

		3. Виробничий та науково-технічний потенціал України та перспективи його розвитку; 4. Демографічна криза України: причини, наслідки, шляхи подолання; 5. Відтворення трудового потенціалу України: існуючі проблеми та перспективи їх вирішення; 6. Науково-технічний потенціал України та проблема техніко-технологічної відсталості матеріально-технічної бази вітчизняного виробництва; 7. Національний інформаційний простір України: сучасний стан та перспективи розвитку в контексті національних інтересів; 8. Зовнішньоекономічний потенціал України та можливості його реалізації в рамках СОТ; Екологічний потенціал України: сучасний стан, існуючі загрози та напрямки їх ліквідації.
№ 5. Господарський комплекс національної економіки та його структура	1 – стр. 137-159; 2 – стр. 50-83; 3 – стр. 333-415 + стр. 415-435	Реферати: 1. Сучасний стан основних господарських комплексів національної економіки України (на прикладі конкретного комплексу); 2. Структурні диспропорції вітчизняної економіки: причини та способи їх ліквідації.
№ 6. Функціонування інфраструктури національного ринку	1 – стр. 159-171; 3 – стр. 415-435 + стр. 478-490	Реферати: 1. Виробнича інфраструктура України: сучасний стан та перспективні напрямки розвитку; 2. Соціальна інфраструктура: платна медицина – за і проти; 3. Соціальна інфраструктура: вища освіта – як вирішити проблему якості (або коли українські дипломи почнуть визнавати за кордоном)? 4. Соціальна інфраструктура: інститут української сім'ї – сучасний стан та існуючі проблеми розвитку; 5. Соціальна інфраструктура: розширення спектру соціального страхування – можливості та обмеження.

№ 7. Державність та державне управління економікою	3 – стр. 8-32 + стр. 55-65 + стр. 154-179 + стр. 193-205; 1 – стр. 257-264	Реферати: 1. Інститут держави, як явище суспільного характеру; 2. Розвиток економічних моделей суспільства; 3. Особливості регуляторної діяльності держави у перехідних економіках; 4. Переваги та недоліки адміністративного втручання в економіку; 5. Органи місцевого самоврядування та їх регуляторні функції щодо питань соціально-економічного розвитку; 6. Адміністративна реформа в контексті державного регулювання економіки.
№ 8. Демократія, економічна свобода та економічний порядок	1 – стр. 257-264	Реферати: 1. Демократія як світогляд розвитку вільного суспільства: сутність і проблеми в Україні; 2. Економічна свобода і економічний порядок: сутність і проблеми розвитку в Україні.
№ 9. Програмування та прогнозування національної економіки	1 – стр. 269-300; 3 – стр. 66-107	Реферати: 1. Світовий досвід соціально-економічного прогнозування. 2. Характеристика Державного прогнозу економічного і соціального розвитку України. 3. Критерії точності і надійності соціально-економічних прогнозів. 4. Програмування національної економіки в країнах Європейського Союзу. 5. Обґрунтування державних цільових програм економічними ресурсами. 6. Організаційно-економічний механізм реалізації державних цільових програм.
№ 10. Структурна перебудова національної економіки	1 – стр. 300-315	Реферати: 1. Еволюція концепцій приватизації державного майна за роки незалежності України та її соціальні наслідки; 2. Тенденції у структурній динаміці видів економічної діяльності та їх вплив на розвиток національної економіки
№ 11. Інституціональні чинники розвитку національної економіки	1 – стр. 201-203 + стр. 208-209 + стр. 223-257; 8 – стр. 153-167	Реферати: 1. Концепція постіндустріального суспільства і економічний розвиток України; 2. Економічний розвиток на основі інституціональних змін; 3. Поєднання процесів індустріального та постіндустріального розвитку: теорія та практика в Україні;

		4. Теорії постіндустріального суспільства; 5. Інституційні чинники розвитку національної економіки; 6. Можливості та перепони забезпечення сталого розвитку України; 7. Міжнародні підходи до розуміння та характеристики процесу сталого розвитку.
№ 12. Сталий розвиток національної економіки	1 – стр. 303-339; 2 – стр. 190-210; 3 – стр. 238-263 + стр. 315-329	Реферати: 1. Концепція сталого розвитку та проблеми функцій сучасних держав; 2. Концепція сталого розвитку в глобальному вимірі; 3. Мета, основні завдання та стратегії сталого розвитку України; 4. Екологічна освіта в стратегії сталого розвитку; 5. Концепція сталого розвитку як основна теорія соціальної політики в умовах глобалізації.
№ 13. Інституціональні форми інтеграції у світове господарство	1 – стр. 344-371; 2 – стр. 211-230; 3 – стр. 218-237; 4 – стр. 5-77; 5 – стр. 471-495	Реферати: 1. Суть і передумови міжнародної економічної інтеграції; 2. Сучасні інтеграційні угруповання країн; 3. Передумови та фактори економічної інтеграції України в світове господарство; 4. Перспективи вступу України до Європейського співтовариства; 5. Переваги та недоліки приєднання України до СОТ; 6. Роль економічної реформи в інтеграції України у світову економічну систему; 7. Геополітична стратегія України в глобалізованому світі.
№ 14. Національна економіка та економічна безпека	1 – стр. 375-415; 2 – стр. 231-245; 3 – стр. 33-38.	Реферати: 1. Найактуальніші виклики національній безпеці України: суть, причини та можливі способи нейтралізації; 2. Напрями реалізації економічної безпеки в Україні; 3. Механізм управління стратегічними ризиками у розрізі національної безпеки; 4. Формування сучасної системи моніторингу показників економічної безпеки України.

*Джерело та його номер:

1. Національна економіка: Підручник. / За ред. проф., к. е. н. П. В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю. В., 2008. – 416с.
2. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 254с.
3. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки / За ред. д-ра. екон. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка. – Львівський національний університет ім. І. Франка, Львів: «Українські технології», 1999. – 640с.
4. Жук М. В. Комерційні відносини України: організація зовнішньої торгівлі: Підручник. – Чернівці: Рута, 2004. – 560с.
5. Осика С. Г., Пятницький В. Т. Світова організація торгівлі / 2-ге видання, перероблене і доповнене. – К.: «К. І. С.», 2004. – xxxvi, 516с.
6. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Баластрик Л. О. Макроекономіка: Підручник / За редакцією В. Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 623с.
7. Панчишин Степан. Макроекономіка. Навчальний посібник.- К.: Либідь, 2001. – 616с.
8. Савченко А. Г., Пухтаєвич Г. О., Тітьонко О. М. Макроекономіка: Підручник.- К.: Либідь, 1999. – 288с.

1. Суспільний добробут та теорія соціально-орієнтованої ринкової економіки

Ефективне функціонування економіки пов'язане із забезпеченням повної зайнятості наявних ресурсів. Повна зайнятість економічних ресурсів означає залучення до економічного обороту всіх ресурсів, придатних для виробництва товарів та послуг, включаючи й такий ресурс як робоча сила. При повній зайнятості обсяг виробництва є максимально можливим. Тому він називається потенційним і вимірюється за допомогою потенційного валового внутрішнього продукту (ВВПп).

В умовах неповної зайнятості фактичний обсяг виробництва менший від потенційного, тобто $ВВПф < ВВПп$. За цих умов певна частка працездатного населення змушена не працювати, тому що виникає вимушене безробіття. Зайнятість і безробіття – головні індикатори макроекономічної нестабільності.

Зайнятість населення – це діяльність працездатного населення країни, спрямована на відтворення валового внутрішнього продукту та національного доходу. Вона визначається чисельністю осіб, що виконують будь-яку роботу за певну заробітну плату або з метою отримання інших видів доходу. Надання всім бажаючим і здатним працювати можливості брати участь у суспільному виробництві призводить до максимальної зайнятості всього працездатного населення (чоловіки віком 16-59 років та жінки віком 16-54 роки), а також осіб старшого віку та підлітків, які працюють у різних галузях економіки або зайняті іншою економічною діяльністю.

У різних країнах і на різних етапах їх економічного розвитку рівень природного безробіття різний. Він залежить від багатьох факторів, зокрема міграційних і демографічних процесів, соціальної забезпеченості населення, розбіжностей у темпах економічного зростання за секторами економіки й галузями виробництва, систем підготовки та перепідготовки кадрів, інформаційних служб зайнятості, податкової системи тощо.

Щодо виміру рівня природного безробіття, то треба зазначити, що до цього часу не існує надійної методики його обчислення. А це призводить до розходжень у методах оцінки рівня природного безробіття.

Найбільш відомий і простий спосіб визначення рівня природного безробіття полягає у розрахунку середньої величини фактичного безробіття за тривалий відрізок часу. Він заснований на тому, що середня величина фактичного безробіття за довготривалий період згладжує (вирівнює) циклічні коливання безробіття навколо його природного рівня.

Інший метод оцінки рівня природного безробіття полягає у визначенні такого року, у якому, за припущенням, в економіці була повна зайнятість, а рівень очікуваної інфляції був близький до її фактичного рівня.

Безперечним є й те, що рівень природного безробіття може змінюватися у часі в зв'язку із демографічними зрушеннями, тривалим спадом виробництва і економічною політикою, яку проводить уряд країни. Зараз вважається, в розвинутих країнах рівень природного безробіття становить 5-6 %. Це означає, що при використанні 94-95% робочої сили забезпечується повна зайнятість працездатного населення. За цих умов фактичний ВВП дорівнює потенційному ВВП.

$$РБ = ЧБ / ЧРС \cdot 100$$

де РБ – рівень безробіття, %; ЧБ – чисельність безробітних, чол.; ЧРС – чисельність робочої сили, чол.

За наявності надмірного безробіття в економіці виникають певні втрати, тобто істотні економічні збитки від безробіття. Вони виражаються у відставанні фактичного ВВП від його потенційного рівня. Для визначення втрат ВВП у світовій практиці використовують положення та висновки досліджень Артура Оукена. Американський економіст А. Оукен на основі макроекономічного аналізу дійшов висновку, згідно з яким: якщо фактичне безробіття перевищує рівень природного безробіття на 1 %, то втрати ВВП складають 2,5 %. Це положення дістало назву закону Оукена.

Спираючись на закон Оукена, можна обчислити втрати ВВП від надмірного (циклічного) безробіття. Таке обчислення можна розкласти на декілька етапів.

Перший – обчислення відсотка відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП:

$$B = (PB_{\phi} - PB_n) \cdot 2,5$$

де B – відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП (у %); PB_{ϕ} і PB_n – рівень відповідно фактичного і природного безробіття; 2,5 – коефіцієнт чутливості ВВП до циклічного падіння (число Оукена).

Другий – якщо VBP_n прийняти за 100 %, то звідси VBP_{ϕ} дорівнює:

$$VBP_{\phi} = \frac{(100 - B)}{100} \cdot VBP_n$$

де VBP_{ϕ} – це реальний ВВП, який обчислюється в постійних цінах і є величиною зіставленою з VBP_n . Отже:

$$VBP_n = \frac{VBP_{\phi} \cdot 100}{100 - B}$$

Третій – оскільки нам відомо VBP_n і VBP_{ϕ} , то звідси втрати економіки від циклічного безробіття будуть дорівнювати: $VBP_v = VBP_n - VBP_{\phi}$,

де VBP_v – втрати ВВП від циклічного безробіття.

2. Господарський комплекс національної економіки

У країнах із ринковою економікою ціна землі є обов'язковим елементом механізму регулювання земельних відносин. Головні методи визначення ціни землі в різних країнах подібні, відрізняється лише законодавство стосовно вимог до порядку оцінки. Загальновизнаними є такі методи грошової оцінки землі: порівняльний, економічний, капіталізації доходу (земельної ренти).

В економічно розвинутих країнах (США, Канаді, Франції, Німеччині та ін.) ціну землі визначають на підставі оптимального терміну оренди, середньої облікової ставки банківського довготермінового кредиту за курсом і чистого прибутку (доходу), який отримують від реалізації основних сільськогосподарських культур.

Ціну земельних ресурсів найчастіше обчислюють за допомогою методичного підходу на засадах капіталізації чистого доходу:

$$C_i = \frac{\sum_{t=1}^n P_t \cdot t}{\left(1 + \frac{r}{100}\right)^t}, (i=1,2,\dots,n)$$

де $\sum_{t=1}^n P_t$ – очікуваний чистий дохід від основних сільськогосподарських культур за конкретний період з одиниці земельної площі; t – період років; r – банківський відсоток за користування довготерміновим кредитом.

Для визначення грошової оцінки земель в Україні доцільно обчислювати диференційний рентний дохід з орних земель за економічною оцінкою виробництва зернових культур (у центнерах), користуючись формулою:

$$P_{дн} = (Y \cdot Ц - 3 - 3 \cdot K) / Ц$$

де $P_{дн}$ – диференційний рентний дохід з 1 га ріллі, ц; Y – урожайність зернових з 1 га, ц; $Ц$ – ціна реалізації 1 ц зерна, грн.; 3 – виробничі витрати на 1 га, грн.; K – коефіцієнт норми рентабельності (0,35).

Крім диференційного рентного доходу, у сільському господарстві на всіх землях, незалежно від їхньої якості та місцезорозташування, є абсолютний рентний дохід, який за розрахунками вчених Інституту аграрної економіки ім. О.Г.Шліхтера УААН у період оцінки земель відповідав 1,6 ц зерна.

Загальний рентний дохід обчислюють як суму диференційного та абсолютного доходів. Диференційний рентний дохід з 1 га земель під багаторічними насадженнями, природними сіножатями і пасовищами розраховують на підставі співвідношень диференційних рентних доходів цих угідь і рентного доходу на орних землях за економічною оцінкою виробництва зернових культур.

Грошова оцінка орних земель, земель під багаторічними насадженнями, природними сіножатями і пасовищами в Україні є добутком річного рентного доходу за економічною оцінкою з виробництва зернових культур (ц зерна), ціни на зерно і терміну його капіталізації:

$$Г_{оз} = P_{дн} \cdot Ц \cdot T_k$$

де $Г_{оз}$ – грошова оцінка 1 га ріллі земель під багаторічними насадженнями, природними сіножатями, пасовищами, грн.; $P_{дн}$ – загальний рентний дохід з ріллі, земель під багаторічними насадженнями, природними сіножатями і пасовищами (ц зерна); $Ц$ – ціна 1 ц зерна, грн.; T_k – термін капіталізації рентного доходу (в роках), що становить 33 роки.

Актуальною проблемою сучасного українського агропромислового комплексу є порушення міжгалузевих балансів, яке виражається в поглибленні диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. До основних напрямів забезпечення паритету цін належать такі: застосування гарантованих мінімальних цін (цін підтримки) на продукцію в межах визначених її квот; фінансові товарні інтервенції (купівля чи продаж товару залежно від рівня кон'юнктури цін на ринку); дотації та компенсації на сільськогосподарську продукцію; державне регулювання цін на продукцію природних монополій та інші види матеріально-технічних ресурсів і послуги для сільського господарства; лізинг сільськогосподарської техніки; пільгове оподаткування та кредитування сільського господарства; квотування та митне регулювання експорту й імпорту сільськогосподарської продукції; інші.

Державна підтримка паритету цін здійснюється за рахунок як бюджетних, так і позабюджетних джерел (використання спеціальних фондів, митних зборів, пільгових ставок ПДВ та ін.), якщо це не суперечить законодавству України.

Для відшкодування нормативних витрат коштів і забезпечення однакового прибутку на одиницю їх витрат на формування основних і оборотних засобів з урахуванням терміну їх обороту застосовують формулу:

$$Ц = C_n + B_{овф} \cdot K_{нп} + C_{па} \cdot K_{нп} \cdot K_{об}$$

де $Ц$ – ціна продукції; C_n – собівартість продукції; C_m – собівартість продукції без суми амортизаційних відрахувань; $B_{овф}$ – вартість основних виробничих фондів; $K_{нп}$ – коефіцієнт норми прибутку; $K_{об}$ – коефіцієнт обороту витрат, який визначається діленням терміну в днях (місяцях) виробничого циклу і обороту (крім амортизації) у процесі виробництва сировини, її переробки і реалізації готової продукції на 365 днів (чи 12 місяців).

За умови, коли виробничий цикл триває більше року (наприклад, вирощування і відгодівля великої рогатої худоби), вартість слід обчислювати з урахуванням терміну виробничого циклу за формулою:

$$Ц = C_{\Pi} + (B_{\text{ОВФ}} + C_{\text{ПА}}) \cdot K_{\text{НП}} \cdot K_{\text{ОБ}}$$

Відсутність науково-обґрунтованої системи в фінансово-кредитній сфері примушує шукати обхідні шляхи забезпечення кредитування аграрної галузі шляхом створення державою лізингового фонду і кредитування сільськогосподарських товаровиробників на основі надання кредитів під лізинг. Запровадження лізингу та становлення лізингових відносин, природно, вимагає виконання необхідних економічних розрахунків. Загальну суму лізингових платежів розраховують за формулою:

$$ЛП = АВ + ПК + КВ + ДП + ПДВ$$

де $ЛП$ – загальна сума лізингових платежів; $АВ$ – розмір амортизаційних відрахувань, який належить лізингодавцю; $ПК$ – плата за надані кредитні ресурси, які використовуються лізингодавцем на придбання майна під лізинг; $КВ$ – комісійні за надання лізингового кредиту; $ДП$ – платежі за надані додаткові послуги, передбачені лізинговим кредитом; $ПДВ$ – податок на додану вартість, який сплачується споживачем лізингового кредиту.

$$AB = \frac{C \cdot H_a}{100} \cdot T$$

де $АВ$ – розмір амортизаційних відрахувань, грн.; $С$ – балансова вартість засобу виробництва, який надається споживачеві на умовах лізингу, грн.; H_a – встановлена річна норма амортизаційних відрахувань, %; T – період дії лізингового платежу.

$$ПК = \frac{K_p \cdot C_{\text{кр}}}{100}$$

де $ПК$ – розмір плати за наданий лізинговий кредит, грн.; K_p – обсяги кредитування за лізингом, грн.; $C_{\text{кр}}$ – процентна ставка за кредит за лізингом, %.

$$K_p = \frac{C_n + C_k}{2}$$

де K_p – розмір кредитного ресурсу, грн.; C_n – балансова вартість засобу, який надається під лізинг, на початок року, грн.; C_k – балансова вартість засобу, який надається під лізинг, на кінець року, грн.

$$KB = \frac{K_p \cdot C_m}{100}$$

де $КВ$ – розмір комісійних платежів, грн.; K_p – розмір кредитного ресурсу, грн.; C_m – процент комісійних виплат, %.

$$ДП = P_{\text{ком}} + P_y + P_n + P_{\text{ін}}$$

де $ДП$ – розмір додаткових послуг, пов'язаних з лізинговими відносинами, грн.; $P_{\text{ком}}$ – розмір витрат на відрядження, пов'язані з лізингом, грн.; P_y – розмір витрат на надання послуг, пов'язаних з експлуатацією устаткування, грн.; P_n – витрати на рекламу, грн.; $P_{\text{ін}}$ – інші витрати, грн.

У сучасних умовах лізинг і лізингові відносини є засобом формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників. Він пом'якшує економічний тиск на виробничу сферу, але при нормальній фінансово-кредитній системі і ринкових виробничих відносинах відіграватиме другорядне значення.

Одним із завдань органів державного регулювання економіки і місцевого самоврядування є планування перевезень пасажирів. У процесі планування обсягу пасажирських перевезень у великих містах, зокрема в обласних центрах, треба використати дані про кількість населення міста, його рухомість, а також грошові

доходи. Показник рухомості населення визначають як кількість перевезень у пасажиро-кілометрах, що припадає на одного жителя за рік.

У великих містах замовником транспортних послуг є міськвиконком, він же визначає маршрути, вид транспорту. "Маршрут" передбачає поняття напрямку і довжини, швидкість та інтервал руху транспортних засобів, режим їхньої роботи та ін.

Наступним етапом після визначення ринку транспортних потреб є розрахунок вартості усіх пасажироперевезень. Для цього треба створити нормативну базу розрахунків за аналітичним методом:

$$ЦМК_M = B / МК_M$$

де $ЦМК_M$ – ціна місце-кілометра, грн.; B – витрати на експлуатацію транспортної системи грн.; $МК_M$ – місце-кілометри.

Експлуатаційні витрати приймають з огляду на базу звітних даних попереднього періоду, місце-кілометри – з маршрутної схеми за формулою:

$$МК_M = \sum qZ^i L_m^i$$

де q – номінальна місткість автобуса; Z^i – кількість рейсів на i -му маршруті; L_m^i – довжина маршруту.

Пасажирський транспорт формально збитковий навіть у більшості розвинутих країн (дотації держави становлять близько 40-60 % від суми експлуатаційних витрат), оскільки інакше він не був би доступний усім верствам населення. У більшості міст України робота пасажирського транспорту також збиткова, галузі потрібні дотації у розмірі близько 50-70% від експлуатаційних витрат.

3. Фінансова система України

Дискреційна фіскальна політика – це свідома маніпуляція урядовими витратами і доходами, яка здійснюється на підставі державних рішень (парламенту і уряду) з метою цілеспрямованого впливу на реальний обсяг виробництва, безробіття та інфляцію. Дискреційна фіскальна політика застосовує два інструменти. Перший – державні закупки, які є інструментом прямої дії. Збільшуючи або зменшуючи державні закупки, держава безпосередньо впливає на сукупний попит і реальний ВВП. Другий – чисті податки, які змінюються за рахунок зміни податкових ставок і трансфертів. Змінюючи чисті податки на такій основі, держава впливає на реальний ВВП опосередковано через споживання як компонент сукупного попиту.

Оскільки дискреційна фіскальна політика – це свідомий, тобто цілеспрямований вплив держави на економіку, то в реальній практиці цільовий приріст ВВП визначається урядом наперед, а необхідне збільшення державних закупок є пошуковою величиною; яку можна обчислити за такою формулою: $+\Delta ДЗ = +\Delta ВВП / Мв$, де: $\Delta ДЗ$ – зміна обсягу державних закупок, $\Delta ВВП$ – зміна обсягу ВВП, $Мв$ – мультиплікатор витрат.

Чисті податки та їх складові елементи, тобто власне податки і трансферти, які не залежать від ВВП як доходу, називаються автономними. До них належать певні види податків (податок на нерухомість, на власників транспортних засобів, на землю тощо), а також деякі трансферти, які надаються за рахунок державного бюджету (пенсії, стипендії тощо).

Якщо збільшення ВВП визначається урядом наперед, то на цій основі можна обчислити необхідне зниження чистих податків: $-\Delta ЧП = +\Delta ВВП / (ГСС \times Мв)$, де: $\Delta ЧП$ – зміна чистих податків, $ГСС$ – гранична схильність до споживання. Якщо $ГСС$

х Мв = Мп, де: Мп – мультиплікатор податків, то:

$$-\Delta\text{ЧП} = +\Delta\text{ВВП} / \text{Мп}.$$

До податків, які залежать від доходу, відносяться прибутковий податок з громадян, податок на прибутки підприємств, податок на додану вартість, акцизний збір, відрахування в різні фонди тощо. Якщо ВВП змінюється, то за таких податків податкові вилучення змінюються автоматично.

Чутливість податків до ВВП залежить від системи оподаткування. При прогресивній системі рівень податкових ставок зростає за певною шкалою в залежності від зростання доходу. Тому при зростанні ВВП податки збільшуються швидше, ніж доход. За пропорційною системою рівень податкових ставок є стабільним для всіх рівнів доходу. Тому податки змінюються прямо пропорційно зміні доходу. Певні трансферти теж залежать від динаміки ВВП. Так, виплати по безробіттю скорочуються під час зростання виробництва і збільшуються під час його падіння. Чисті податки, які автоматично, тобто без державних рішень, змінюються в залежності від зміни ВВП, називаються автоматичними чистими податками. Автоматична залежність чистих податків від ВВП є важливим фактором стабілізації економіки. Стабілізаційна функція чистих податків пояснюється тим, що вони уявляють собою вилучення з економіки, тобто втрату її купівельної спроможності. Якщо вони збільшуються, то ВВП зменшується і навпаки. Це означає, що з точки зору економічної стабільності бажано збільшувати величину таких вилучень в періоди, коли економіка прямує до інфляції, і навпаки, зменшувати їх величину в періоди, коли намітилася тенденція до скорочення виробництва. Оскільки динаміка автоматичних податків відповідає цим вимогам, вони отримали назву вмонтованих стабілізаторів. Незважаючи на те, що автоматичні чисті податки виконують стабілізаційну функцію без спеціальних державних рішень, їх ефективність в кінцевому підсумку теж залежить від держави. Але роль держави полягає в тому, що вона вмонтовує, тобто впроваджує в економіку певну систему податків і трансфертних платежів. При внесенні змін у цю систему стабілізаційна ефективність чистих податків буде змінюватися. Отже, автоматична фіскальна політика – це така політика, яка встановлюючи певну систему податків і трансфертів, забезпечує їм можливість виконувати стабілізаційну функцію в економіці автоматично.

Щоб показати як автоматичні чисті податки виконують стабілізаційну функцію в економіці, розглянемо два варіанти. Перший – коли в економіці спостерігається "перегрів", тобто відбувається інфляційне зростання ВВП, що свідчить про надмірність сукупних витрат. За цих умов виникає необхідність стримувати сукупний попит, скорочувати сукупні витрати. Стабілізаційний механізм автоматичної фіскальної політики виглядає так:

1) ВВП інфляційне збільшується, автоматично зростають чисті податки; 2) зростання автоматичних чистих податків означає збільшення податкових вилучень з економіки; 3) внаслідок збільшення податкових вилучень зростання сукупних витрат уповільнюється, що певною мірою гальмує зростання ВВП.

Другий – коли в економіці намітився спад виробництва, спостерігається дефіцит сукупних витрат. За цих умов економіку бажано "підбадьорити", тобто стимулювати до збільшення сукупних витрат. Стабілізаційний механізм автоматичної фіскальної політики виглядає таким чином:

1) ВВП реально зменшується, автоматично зменшуються чисті податки;

2) зменшення автоматичних чистих податків означає зменшення податкових

вилучень з економіки;

3) внаслідок зменшення податкових вилучень скорочення сукупних витрат уповільнюється, що певною мірою гальмує падіння виробництва.

Отже, в міру інфляційного збільшення ВВП у періоди піднесення податкові вилучення автоматично збільшуються і завдяки цьому гальмують небажане економічне зростання. В міру скорочення реального ВВП у періоди падіння податкові вилучення автоматично скорочуються і завдяки цьому гальмують зменшення виробництва. Але слід зазначити, що автоматичні чисті податки як вмонтовані стабілізатори не є достатнім гальмом для усунення економічних коливань. Вони неспроможні повністю нейтралізувати інфляційний чи рецесійний розриви в економіці, а лише частково його зменшують.

Щоб обчислити ефект гальмування ВВП з боку автоматичних чистих податків, потрібно акцентувати увагу на тому, що будь-які автоматичні вилучення з економіки впливають на ВВП виключно через зміну мультиплікатора. Іншими словами, автоматичні чисті податки, як і заощадження, – це такі фактори, вплив яких на ВВП опосередковується їхнім впливом на мультиплікатор.

В умовах автоматичних чистих податків зі зміною доходу крім вилучень в формі заощаджень автоматично змінюються податкові вилучення. Тому будь-яке збільшення доходу викликає збільшення споживчих витрат пропорційно добутку ГСС на $(1 - \text{ГКП})$, тобто пропорційно ГСС $(1 - \text{ГКП})$. Оскільки між мультиплікатором витрат і вилученнями з економіки існує обернено пропорційна залежність, то це означає, що мультиплікатор витрат повинен зменшитися.

Щоб визначити формулу мультиплікатора витрат з урахуванням подвійного вилучення (заощадження плюс автоматичні чисті податки), розглянемо механізм перетворення доходів у витрати за, допомогою схеми:

$$\begin{array}{ccc}
 \text{етапи угод} & \text{витрати} & \text{доходи} \\
 \Pi & \Delta B_{\Pi} & \rightarrow \Delta B_{\Pi} \\
 \frac{1}{n} & \frac{\text{ГСС}(1 - \text{ГКП}) \times \Delta B_{\Pi}}{[\text{ГСС}(1 - \text{ГКП})^n \times \Delta B_{\Pi}]} & \rightarrow \frac{\text{ГСС}(1 - \text{ГКП}) \times \Delta B_{\Pi}}{[\text{ГСС}(1 - \text{ГКП})^n \times \Delta B_{\Pi}]}
 \end{array}$$

У наведеній схемі ΔB_{Π} – початковий приріст валових інвестицій, який породжує певну низку угод з відповідними приростами витрат і доходів, ГКП – граничний коефіцієнт податків.

Із схеми видно, що на кожному етапі угод витрати перетворюються в рівнозначну величину доходу, але доходи попереднього етапу перетворюються в зменшену величину витрат наступного етапу. Це пояснюється виникненням подвійного вилучення в пропорції $1 - \text{ГСС} \times (1 - \text{ГКП})$. Отже, в умовах застосування лише автономних чистих податків вилучення дорівнюють $1 - \text{ГСС}$. Тому мультиплікатор витрат є величиною обернено пропорційною до цих вилучень: $M_v = 1 / (1 - \text{ГСС})$. В умовах застосування автоматичних чистих податків вилучення дорівнюють $1 - \text{ГСС} (1 - \text{ГКП})$. Тому мультиплікатор витрат є величиною обернено пропорційною до цих вилучень:

$$M_v = 1 / (1 - \text{ГСС} \times (1 - \text{ГКП}))$$

Мультиплікатор витрат з урахуванням подвійного вилучення (заощадження плюс автоматичні чисті податки) – це складний мультиплікатор витрат в умовах закритої економіки.

В умовах застосування автоматичних чистих податків змінюється і формула мультиплікатора податків. Щоб врахувати автоматичні чисті податки, слід спиратися

на універсальне правило, згідно з яким мультиплікатор податків завжди менший від мультиплікатора витрат пропорційно граничній схильності до споживання, тобто $M_p = M_v \times ГСС$. Спираючись на це правило, дістанемо формулу складного мультиплікатора податків:

$$M_n = ГСС / (1 - ГСС \times (1 - ГКП))$$

Щоб визначити ті заходи, які держава повинна застосувати з метою повної стабілізації економіки, ми повинні виходити з того, що реальна фіскальна політика приймає необхідні дискреційні рішення в умовах дії автоматичних чистих податків. За цих умов ВВП змінюється двічі:

- 1) внаслідок дискреційних рішень стосовно державних закупок і чистих податків;
- 2) за рахунок впливу автоматичних чистих податків на рівень мультиплікатора.

Це означає, що при зміні державних закупок, податкових ставок або рівня трансфертів зміну ВВП можна обчислити за уже відомими формулами, в яких застосовуються складні мультиплікатори:

$$\Delta BBП = \Delta ДЗ \times M_v, \Delta BBП = \Delta ЧП \times M_n$$

Спираючись на ці формули, можна обчислити і необхідні зміни в державних закупках і чистих податках, якщо зміни в ВВП є заданими наперед.

Досі розглядалася одноінструментна фіскальна політика, згідно з якою держава змінює лише державні закупки без зміни чистих податків або змінює лише чисті податки без зміни державних закупок. Але держава може застосовувати і двоінструментну фіскальну політику, тобто одночасно змінювати державні закупки і чисті податки. Реально припустити такий варіант, коли держава, виходячи із необхідності мінімізації бюджетного дефіциту, одночасно збільшує державні закупки і чисті податки. За цих умов ВВП змінюється двічі і в протилежних напрямках: за рахунок збільшення державних закупок ВВП зростає, а внаслідок підвищення чистих податків ВВП зменшується. Звідси підсумкова зміна ВВП буде дорівнювати:

$$\Delta BBП = +\Delta ДЗ \times M_v - \Delta ЧП \times M_n$$

Звичайно, що в залежності від співвідношення між величиною змін у державних закупках і чистих податках кінцевий результат може бути різним. Крім того, на цей результат впливає також співвідношення між мультиплікаторами витрат і податків, яке залежить від граничної схильності до споживання.

Чистий експорт може викликати зміни реального і номінального ВВП, або певне співвідношення між ними. Це залежить від того, в якому співвідношенні знаходиться економіка до потенційного ВВП. Якщо економіка знаходиться в умовах неповної зайнятості, то збільшення чистого експорту викличе випереджаюче зростання номінального ВВП стосовно реального за рахунок підвищення цін, а зменшення чистого експорту – випереджаюче зменшення номінального ВВП відносно реального внаслідок зниження цін. Але якщо вона знаходиться в умовах повної зайнятості, то збільшення чистого експорту викличе лише інфляційне зростання ВВП.

Ступінь впливу чистого експорту на ВВП залежить в першу чергу від величини, на яку змінюється чистий експорт. У цьому контексті слід зазначити, що на чистий експорт впливають три фактори: динаміка доходу (ВВП) у наших торгових партнерів; зовнішньоторговельна політика, коливання курсу національної валюти.

Чистий експорт, як і інші елементи сукупних витрат, впливає на ВВП мультиплікативно. Це означає, що вплив чистого експорту на ВВП залежить не лише від величини його зміни, а й від рівня мультиплікатора витрат. У зв'язку з цим слід врахувати ту обставину, що в умовах відкритої економіки з'являється ще один канал

вилучень з потоку "доходи-витрати". Цим додатковим каналом є імпорт, який впливає на мультиплікатор витрат.

Імпорт, як і інші вилучення, теж є функцією безподаткового доходу (БД). Зі збільшенням безподаткового доходу зростає та частка загального споживання, яка стосується витрат на імпорتنі товари. Вплив імпорту на мультиплікатор витрат відбувається через граничну схильність до імпорту (ГСІм).

Граничну схильність до імпорту можна обчислити за такою формулою: $ГСІм = \Delta I : \Delta BD$, де ΔI - зміна імпорту. Гранична схильність до імпорту зменшує граничну схильність до споживання і завдяки цьому зменшує мультиплікативний вплив витрат на виробництво національного ВВП. Отже, гранична схильність до споживання національних товарів є гранична схильність до споживання всіх товарів мінус гранична схильність до імпорту, тобто $ГССн = ГСС - ГСІм$. Звідси впливає формула мультиплікатора витрат в умовах відкритої економіки:

$$M_в = 1 / (1 - (ГСС - ГСІм) \times (1 - ГКП))$$

Отже, вилучення у формі імпорту суттєво зменшує мультиплікатор витрат. Завдяки цьому однаковий початковий приріст витрат в умовах відкритої економіки забезпечує менший приріст ВВП порівняно із закритою економікою.

Вплив фіскальної політики на економіку здійснюється через державний бюджет. Між фіскальною політикою і державним бюджетом існує пряма і зворотна залежність. З одної боку, державний бюджет визначає можливості фіскальної політики; з іншого – фіскальна політика впливає на стан державного бюджету. Роль державного бюджету у фіскальній політиці визначається не лише його величиною. Важливе значення має також його структура та співвідношення між державними заходами і витратами (видатками).

Головною метою фіскальної політики є стабілізація економіки. Цій меті підпорядковується і державний бюджет. Регулюючи структуру і співвідношення між окремими частинами державного бюджету, фіскальна політика впливає одночасно на економічний розвиток і стан державного бюджету. Отже, фіскальна політика виконує дві взаємопов'язані функції: стабілізаційну і бюджетну.

У залежності від фази економічного циклу фіскальна політика викликає неоднакові бюджетні наслідки. Так, під час падіння виробництва ефективною (доцільною) слід вважати стимулюючу (експансіоністську) політику, яка має збільшувати державні закупки і знижувати чисті податки, або застосовувати перелічені заходи одночасно. Неминучим наслідком такої політики є виникнення бюджетного дефіциту або його збільшення.

Слід зазначити, що стан державного бюджету залежить не лише від дискреційних заходів фіскальної політики. Іншим фактором, який на неї впливає, є циклічні коливання в економіці. Так, під час спаду виробництва стан державного бюджету погіршується, тобто виникає або збільшується бюджетний дефіцит. Це викликається зменшенням чистих податків внаслідок автоматичного скорочення податкових надходжень до бюджету і збільшенням трансфертних витрат. Під час піднесення економіки виникають протилежні наслідки. З метою розмежування впливу на стан державного бюджету дискреційних фіскальних заходів і циклічних коливань слід розрізняти фактичне і потенційне бюджетне сальдо. В загальному контексті формулу бюджетного сальдо можна записати таким чином:

$$БС = ЧП - ДЗ$$

Відмінність між фактичним і потенційним бюджетним сальдо полягає в тому, що

вони обумовлюються різною величиною ВВП як доходу, від якого залежить величина чистих податків.

Фактичне бюджетне сальдо (БСф) – це величина, яка забезпечується в умовах фактичного рівня зайнятості, тобто фактичного ВВП:

$$БС_{\phi} = (ВВП_{\phi} \times СКП) - ДЗ$$

де СКП – середній коефіцієнт чистих податків, який відбиває їхнє відношення до ВВП; $(ВВП_{\phi} \times СКП)$ – чисті податки.

Потенційне бюджетне сальдо (БСп) – це величина, яка забезпечується в умовах повної зайнятості. Вона показує, яка могла бути різниця між доходами і витратами державного бюджету за умов, коли б економіка виробляла потенційний ВВП: $БС_{\pi} = (ВВП_{\pi} \times СКП) - ДЗ$.

Порівнюючи між собою фактичне і потенційне бюджетне сальдо, можна зробити два висновки. Перший – циклічне падіння виробництва викликає певну втрату доходів для державного бюджету. Такі втрати відображаються через циклічне бюджетне сальдо (БСц). Воно обчислюється як різниця між фактичним і потенційним бюджетним сальдо:

$$БС_{\pi} = БС_{\phi} - БС_{\pi}$$

Другий – оскільки потенційне бюджетне сальдо виключає вплив циклічного падіння на державний бюджет, то завдяки цьому воно дістає здатність відбивати ефективність бюджетної діяльності держави. Так, в умовах неповної зайнятості фіскальна політика має бути стимулюючою, а потенційне бюджетне сальдо – повинне збільшуватися від'ємно. Це свідчить про ефективну бюджетну діяльність держави. Якщо воно збільшується позитивно, то бюджетна діяльність держави є неефективною, тобто дискреційна фіскальна політика не виконує стабілізаційну функцію: державні закупки занижені або чисті податки завищені. В умовах повної зайнятості фіскальна політика має бути стримуючою, а потенційне бюджетне сальдо повинне позитивно збільшуватися. Це ознака ефективної бюджетної діяльності. Якщо воно збільшується від'ємно, то бюджетна діяльність держави є неефективною, тобто дискреційна фіскальна політика не виконує стабілізаційної функції: державні закупки завищені або чисті податки занижені.

Отже, динаміка фактичного бюджетного сальдо не завжди може дати правильну відповідь про бюджетну ефективність фіскальної політики. На це питання може відповісти лише динаміка потенційного бюджетного сальдо.

Оперативним та гнучким доповненням бюджетно-податкової (фіскальної) політики є грошово-кредитна (монетарна) політика в системі державного фінансово-кредитного регулювання економіки, яку проводить Національний Банк України. Розширення та звуження пропозиції грошей і кредиту здійснюється НБУ за допомогою таких інструментів як: 1) дисконтна політики, інструментом якої є офіційна облікова ставка; 2) зміна норм обов'язкових банківських резервів; 3) операції на відкритому ринку.

Монетарна політика НБУ направлена на забезпечення безінфляційного зростання економіки. Головна ідея регулювання полягає в цілеспрямованому впливі на монетарну базу, що призводить до багаторазового підвищення або зниження пропозиції грошей і кредиту.

Фінансові послуги на грошово-кредитному ринку забезпечуються фінансовими посередниками.

Серед фінансових посередників найбільшу групу становлять комерційні банки,

які тримають більшість депозитів країни. Ощадні та кредитні асоціації складають другу групу. Третьою важливою групою є страхові компанії, пенсійні та інвестиційні фонди. Отже, провідну роль на грошово-кредитному ринку відіграють комерційні банки. Останні виконують дві основні функції: прийом внесків і надання кредитів, що дає змогу їм створювати гроші.

Балансовий звіт характеризує фінансове становище банку певного часу. Звіт включає активи (те, чим банк володіє) і пасиви (те, що банк заборгував). Різниця між активами і пасивами називається власним капіталом.

Здатність комерційних банків надавати кредити залежить від величини депозитних грошей та пропорцій їх розподілу. Їх величина формується за рахунок власного капіталу та залучених грошей і розподіляється на банківські резерви і кредитні гроші. Для чого створюються резерви? Припустимо, банк отримав певну суму грошей у вигляді внесків. Щоб у будь-який момент була можливість видати гроші вкладнику, не має необхідності тримати в банку всю одержану суму. Хоча депозити є платежем на вимогу, вони ніколи всі не вилучаються одночасно. Резерви, що дорівнюють всім депозитам у цілому, необхідні лише тоді, коли всі вкладники раптово водночас вимагають свої гроші, що практично майже неможливо. На практиці відбувається інше: якщо деякі клієнти забирають гроші, то інші вкладають їх. Ці два види операцій зрівноважують один одного. Кошти, які тримаються як резервні, не приносять відсотка. Тому для того, щоб видати гроші вкладнику на його вимогу, банку достатньо тримати у вигляді резерву тільки частку внесків, які зберігаються у вигляді касової готівки або як депозити у Національному банку. Це і є банківські резерви. Вони складаються із двох компонентів: 1) обов'язкових резервів, які регламентує Нацбанк; 2) додаткових резервів, які створюють банки самостійно: $БР = ДГ \times Рн$, де БР - банківські резерви, ДГ – депозитні гроші, Рн – норма банківських резервів. Головним компонентом банківських резервів є обов'язкові резерви, які зберігаються у Національному банку. Загальновизнаними пасивами для визначення резервних вимог є строкові депозити та депозити до запитання. Заходами регулювання норми обов'язкового резерву Національний банк може цілеспрямовано контролювати пропозицію грошей.

Таблиця 1

Балансовий звіт комерційних банків

Активи	млн. грн.	Пасиви	млн. грн.
Резерви		Поточні рахунки	
Кредити		Заощадження та строкові депозити	
Інвестиції та цінні папери		Інші пасиви	
Інші активи		Власний капітал	
Усього активів		Усього пасивів	

Гроші, які залучають комерційні банки на свої депозити, перевищують банківські резерви. Перевищення депозитних грошей над банківськими резервами дозволяє банкам створювати кредитні гроші (КГ): $КГ = ДГ - БР$

Надання кредитів – це головна, але не єдина форма активних операцій. В дійсності банки намагаються використовувати гроші, що їм довірені (крім обов'язкового резерву), і для купівлі облігацій та інших доходних активів. Таке використання банківських депозитів вигідне, оскільки вкладникам можна виплачувати на вимогу певну частку залучених грошей і водночас за рахунок іншої їх

частки отримувати додатковий дохід.

Здатність банківської системи на базі залучення грошей на свої депозити створювати нові гроші, тобто збільшувати пропозицію грошей, вимірюється депозитним мультиплікатором (M_d). Депозитний мультиплікатор – це, з одного боку, відношення між приростом грошової пропозиції (ΔPr^G) і початковим приростом депозитних грошей ($\Delta D_{\Gamma n}$):

$$M_d = \Delta Pr^G / \Delta D_{\Gamma n}$$

З іншого боку, депозитний мультиплікатор – це величина обернено пропорційна резервній нормі: $M_d = 1 / R_n$.

Якщо резервна норма встановлена, то спираючись на початковий приріст депозитних грошей, можна обчислити приріст грошової пропозиції: $\Delta Pr^G = \Delta D_{\Gamma n} \times M_d$. Депозитний мультиплікатор підсумовує логіку створення нових банківських грошей. Банківська система в цілому може перетворити початкове збільшення своїх депозитів на суму, що значно перевищує їх початкове залучену величину.

Наведена модель грошової пропозиції відповідає спрощеним умовам її формування, тому що в ній грошова пропозиція зводиться лише до депозитних грошей, а вилучення з грошового обігу зводяться лише до банківських резервів. У дійсності до складу грошової пропозиції входять як депозитні, так і готівкові гроші, тобто: $Pr^G = G_{\Gamma} + D_{\Gamma}$, де G_{Γ} - готівкові гроші.

Крім того, грошовий обіг має ще один канал вилучень – це готівкові гроші. За умов зміни величини готівки величина депозитних грошей в складі грошей, залучених банками, змінюється в протилежному напрямку. Це впливає на здатність банків створювати гроші.

Коефіцієнт готівки (K_{Γ}) – це відношення готівкових грошей до депозитних грошей: $K_{\Gamma} = G_{\Gamma} / D_{\Gamma}$, грошова (монетарна) база – це сума готівкових грошей та банківських резервів: $G_B = G_{\Gamma} + B_R$, тоді депозитні гроші дорівнюють: $D_{\Gamma} = G_B / (K_{\Gamma} + R_n)$.

Остаточна формула грошової пропозиції приймає вигляд: $Pr^G = G_B \times (1 + K_{\Gamma}) / (R_n + K_{\Gamma})$, де $(1 + K_{\Gamma}) / (R_n + K_{\Gamma})$ – грошовий мультиплікатор, який враховує два канали вилучень: у формі готівки та банківських резервів: $M_{\Gamma} = (1 + K_{\Gamma}) / (R_n + K_{\Gamma})$, де M_{Γ} – грошовий мультиплікатор.

Грошовий мультиплікатор показує на скільки грошових одиниць змінюється грошова пропозиція за зміни грошової бази на одну грошову одиницю. Легко помітити, що коли вилучення грошей у формі готівки відсутні, тобто $K_{\Gamma} = 0$, то грошовий мультиплікатор дорівнює депозитному:

Грошовий мультиплікатор залежить від політики Національного банку тією мірою, в якій Національний банк контролює резервну норму, а також від рішень власників грошових коштів, які впливають на коефіцієнт готівки. Національний банк може лише прогнозувати поведінку вкладників стосовно коефіцієнта готівки.

На підставі вищерозглянутого, формула грошової пропозиції може бути записана:

$$Pr^G = G_B \times M_{\Gamma}$$

У грошово-кредитній політиці держави грошова пропозиція є наперед визначеною Національним банком величиною. Тому пошуковою величиною стає грошова база:

$$G_B = Pr^G / M_{\Gamma}$$

4. Структурна перебудова національної економіки

Плануванню державних інвестицій і регулюванню умов інвестиційної діяльності повинне передувати дослідження фактичного стану інвестиційного процесу і прогнозування його на майбутнє. Особливе місце посідає прогноз відтворення основних фондів.

Прогноз вибуття основних фондів роблять на підставі обсягу вибуття основних виробничих фондів (В) з урахуванням попередніх термінів служби і темпів їх зростання. Розрахунок виконують за формулою: $B = a(e^{at} - 1)$

де a - середньогалузевий темп приросту основних фондів за перспективний період; t - середньогалузевий термін служби основних фондів у розрахунковому періоді; e - основа натурального логарифму.

Прогноз потреби в основних фондах виконують на підставі намічуваного зростання виробництва і з урахуванням чинників, які зумовлюють:

додатковий приріст продукції у результаті поліпшення використання основних фондів і виробничих потужностей на початок прогнозного періоду (ΔX);

приріст продукції з основних фондів, уведених завдяки реконструкції і розширенню діючих підприємств (X_0);

скорочення обсягу виробництва у зв'язку з вибуттям основних фондів (X_w).

На підставі показника фондомісткості, з фондів, які вводять, Δf визначають потребу введення основних фондів у прогнозному періоді:

$$\beta = \Delta f (X_1 + X_w - \Delta X - X_0)$$

За умов директивного планування завдання з введення у дію основних фондів, виробничих потужностей і об'єктів дають міністерствам та регіонам-замовникам і міністерствам-підрядчикам директивно.

В умовах перехідного періоду і становлення механізму державного регулювання в індикативному плані розробляють, централізовано запроваджують і доводять лише державні замовлення на введення в дію виробничих потужностей, основних фондів і об'єктів, які увійшли до числа тих, що фінансуються з державного бюджету або є пріоритетними. Для реалізації цих замовлень укладають державні контракти. Введення в дію основних фондів, виробничих потужностей і об'єктів, які фінансують з коштів підприємств, організацій, інших юридичних осіб, планують безпосередньо суб'єкти інвестиційної діяльності.

Введення в дію виробничих потужностей планують стосовно найважливіших видів продукції основних галузей. Розрахунки щодо приросту виробничих потужностей роблять з урахуванням усіх можливих варіантів приросту виробничих потужностей: нового будівництва, технічного переозброєння, реконструкції, розширення діючих підприємств, проведення різноманітних організаційно-технічних заходів.

Потребу в прирості і введенні в дію виробничих потужностей визначають у натуральному і вартісному вираженні на підставі балансів виробничих потужностей:

$$M_k = M_{II} + \Delta M_T + \Delta M_P + \Delta M_{н.б} \pm \Delta M_{н.а} - \Delta M_B$$

де M_{II} , M_K - виробнича потужність відповідно на початок і кінець планового періоду; ΔM_T , ΔM_P - приріст потужностей у результаті відповідного технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств; $\Delta M_{н.б}$ - введення в дію потужностей за рахунок будівництва нових і розширення діючих підприємств; $\pm \Delta M_{н.а}$ - збільшення або зменшення потужностей через зміну номенклатури й

асортименту продукції (зміну трудомісткості); ΔMB - зменшення виробничих потужностей унаслідок їх вибуття протягом року.

Щоб обґрунтувати завдання щодо приросту і введення в дію виробничих потужностей, формування державних замовлень і державних контрактів у Державній програмі економічного і соціального розвитку України, міністерства і регіони складають форму "Баланс виробничих потужностей".

Для обґрунтування обсягів уведення в дію основних фондів, виробничих потужностей, об'єктів у Державній програмі економічного і соціального розвитку України міністерства і відомства, регіони розробляють і подають до Міністерства економіки, крім зазначених, такі форми і показники (пропозиції): введення в дію об'єктів соціальної інфраструктури, державний контракт на будівництво природоохоронних об'єктів за кошти державних централізованих капіталовкладень, введення в дію виробничих потужностей за кошти державних капіталовкладень, розподіл по виконавцях уведення в дію невиробничих потужностей тощо.

Показники введення в дію виробничих потужностей, основних фондів і об'єктів характеризують кінцеві результати інвестиційної діяльності.

Головним критерієм оцінки конкретного проекту є його фінансова (комерційна) ефективність – мінімізація витрат, максимізація доходів, конкурентоспроможність продукції. Для обґрунтування інвестицій та їхнього розподілу у вітчизняній практиці традиційно використовували показники загальної (абсолютної) та порівняльної економічної ефективності капітальних вкладень. Показники загальної (абсолютної) економічної ефективності капітальних вкладень розраховують у вигляді коефіцієнтів як відношення ефекту (доходу) до приросту капітальних вкладень, що його зумовили. Стосовно національного виробництва в цілому, його галузей та регіонів показник абсолютної ефективності $ЕН.Г.$ визначають як відношення приросту річного обсягу національного доходу $\Delta НД$ до обсягів капітальних вкладень K , які забезпечили цей приріст:

$$ЕН.Г. = \Delta НД / K$$

Щодо галузей і підгалузей, комплексних програм, окремих проблем показник загальної (абсолютної) ефективності E_0 обчислюють як відношення приросту річного обсягу чистої продукції $\Delta ЧП$ до капітальних вкладень, що зумовили цей приріст:

$$E_0 = \Delta ЧП / K$$

Стосовно госпрозрахункових галузей і підгалузей, підприємств цей показник визначають як відношення річного приросту прибутку $\Delta П$ до капітальних вкладень, які цей приріст забезпечили:

$$ЕП = \Delta П / K$$

Для підприємств-новобудов, цехів показник загальної ефективності $E_{нов.}$ капітальних вкладень обчислюють як відношення річного обсягу прибутку до капітальних вкладень, що забезпечують його одержання:

$$E_{нов.} = П / K$$

На окремих підприємствах, де застосовують розрахункові ціни, показник абсолютної ефективності капітальних вкладень визначають як відношення річної економії від зниження собівартості ΔC до капітальних вкладень, що зумовили цю економію:

$$E_3 = \Delta C / K$$

Розрахунки коефіцієнтів загальної економічної ефективності капітальних вкладень на рівні госпрозрахункових галузей, підгалузей, окремих підприємств і

заходів можуть передбачати визначення термінів окупності капітальних вкладень T , які є оберненими до показника ефективності – $T_0 = I/E$.

$$T_0 = K / \Delta P_p; T_0 = K / P_p; T_0 = K / \Delta C$$

Обчислені показники загальної (абсолютної) економічної ефективності капітальних вкладень порівнюють з нормативами та аналогічними показниками за попередні періоди.

Метою витрат в об'єкти невиробничого призначення є досягнення соціальних та соціально-економічних результатів. Рівень загальної ефективності капітальних вкладень та інших затрат $E_{н.с.}$ У цьому випадку визначають як відношення приросту соціального результату ΔC_u , до приросту зведених витрат, потрібних для його досягнення:

$$E_{н.с.} = \Delta C_u / \Delta(C_n + E_n K)$$

де C_n – сума поточних витрат за рік; E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень.

Порівняльну економічну ефективність капітальних вкладень визначають у разі вибору варіантів господарських або технічних рішень, розміщення підприємств та їхніх комплексів, організації виробництва взаємозамінної продукції, будівництва нових, розширення, технічного переозброєння, реконструкції діючих підприємств. Показником порівняльної ефективності є сумарні зведені витрати (поточні і капітальні), які визначають так:

$$Ззв = C + E_n K$$

де $Ззв$ – зведені витрати; C – річні поточні витрати; E_n – нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень.

Перевагу треба надавати тому варіанту капітальних вкладень у якому сума зведених витрат є мінімальною.

У систему показників оцінки ефективності реальних інвестицій входять: чистий зведений дохід, індекс дохідності, період окупності, внутрішня норма дохідності.

Чистий зведений дохід відображає кінцевий ефект інвестування в абсолютній сумі, його обчислюють за формулою:

$$ЧДП = ГП - ІЗ$$

де $ЧДП$ – чистий зведений дохід; $ГП$ – сума грошового потоку (у теперішній вартості) за весь період експлуатації інвестиційного проекту; $ІЗ$ – сума інвестиційних засобів, спрямованих на реалізацію інвестиційного проекту.

Індекс дохідності методологічно подібний до коефіцієнта ефективності капітальних вкладень, однак за економічним змістом відрізняється, його обчислюють за формулою:

$$ІД = ГП / ІЗ$$

де $ІД$ – індекс дохідності за інвестиційним проектом; $ГП$ – сума грошового потоку в теперішній вартості; $ІЗ$ – сума інвестованих засобів, які спрямовані на реалізацію інвестиційного проекту (у разі різночасності вкладень також зведена до теперішньої вартості).

Період окупності визначають за формулою:

$$T_0 = ІЗ / ГП_n$$

де T_0 – період окупності інвестованих у проект коштів; $ІЗ$ – сума інвестиційних коштів, які спрямовані на реалізацію інвестиційного проекту (зведена до теперішнього часу); $ГП_n$ – середня сума грошового потоку (у теперішній вартості) в

періоді. У разі короткотермінових вкладень цей період приймають за один місяць, а у випадку довготермінових – за один рік.

5. Форми інтеграції національної економіки в світовий економічний простір

Від розвитку торговельних відносин більше вигод отримує та країна, у якій внутрішні ціни змінилися на більший відсоток. Це відображає правило розподілу вигод: вигоди від зовнішньої торгівлі розподіляються прямо пропорційно змінам цін у обох країнах. Якщо в країні-експортері ціни виросли на x відсотків, а ціни в країні-імпортері знизились на y відсотків, то:

$$\frac{\text{виграш} \cdot \text{країни} - \text{експортера}}{\text{виграш} \cdot \text{країни} - \text{імпортера}} = \frac{x}{y}$$

Інакше кажучи, чим нижча еластичність попиту на імпорт за ціною або еластичність пропозиції за ціною, тим більший виграш країни від торгівлі.

Для оцінки розподілу вигод від зовнішньої торгівлі економісти використовують показник "умови торгівлі" – відношення експортних цін країни до її імпортних цін. На практиці цей показник обчислюють для окремих країн або груп країн як відношення індексів експортних та імпортних цін:

$$\text{Умови торгівлі} = \frac{\sum m_i p_i^x}{\sum m_i p_i^m}$$

де p_i^x – відношення експортної ціни i -го товару в розрахунковому році до його ціни у базовому році;

p_i^m – відношення імпортної ціни i -го товару в розрахунковому році до його ціни у базовому році;

x_i – частка i -го товару у вартості експорту в базовому році;

m_i – частка i -го товару у вартості імпорту в базовому році.

Зростання цього показника здебільшого свідчить про поліпшення умов торгівлі й підвищення добробуту нації, а його зниження вказує на погіршення цих обставин.

Вільна торгівля підвищує рівень життя населення в усіх країнах – як у тих, що експортують товари, так і в тих, що їх імпортують. Проте з багатьох причин уряди втручаються у зовнішньоторговельну діяльність і регулюють обсяги зовнішньої торгівлі. У цьому підрозділі проаналізуємо економічні наслідки використання урядом основних інструментів, що використовуються для регулювання обсягів зовнішньої торгівлі.

Інструменти державного регулювання зовнішньої торгівлі поділяють на митні (накладання мита на імпортовані та експортовані товари) та немитні (квоти, субсидії, демпінг, бюрократичні перешкоди тощо). З іншого боку, серед них розрізняють ті, що стимулюють експорт (прямі й непрямі експортні субсидії), та ті, що обмежують імпорт (мито, квоти, ліцензування, бюрократична тяганина під час митних процедур тощо).

Державні інструменти, що обмежують імпорт, часто називають торговельними бар'єрами, або торговельними обмеженнями.

Існує два основні види зовнішньоторговельної політики – протекціонізм і фритредерство.

Найпоширенішим знаряддям політики протекціонізму є мито – податок, який накладається на кожну одиницю товару, який завозять до країни. Мито здорожує імпортовані товари, внаслідок чого вітчизняні товари стають дешевшими порівняно з імпортними. Основних видів мита є три: 1) адвалорне; 2) специфічне; 3) комбіноване.

Адвалорне мито запроваджується у вигляді відсотка від митної вартості товару. Ціна, за якою імпортований товар продаватимуть у країні, дорівнюватиме митній вартості товару (ціна, за якою товар імпортується) плюс ставка адвалерного мита:

$$P = P_i + t_a P_i$$

де P – ціна, за якою товар продаватимуть у країні; P_i - митна вартість товару (ціна, за якою імпортується товар); t_a - ставка адвалорного мита.

Специфічне мито встановлюють у вигляді фіксованої суми з одиниці виміру (ваги, площі, об'єму і т.д.): наприклад, 1 долар за 1 см двигуна. Ціна, за якою товар продаватимуть у країні, становитиме:

$$P = P_i + t_s$$

де t_s – ставка специфічного мита.

Комбіноване мито поєднує ставки адвалерного і специфічного мита.

Ще однією поширеною формою політики протекціонізму є квота, яка означає обмеження кількості або сумарної вартості конкретних імпортованих товарів. Квотування зовнішньої торгівлі здійснюється через її ліцензування, коли уряд видає ліцензії на імпорт обмеженого обсягу продукції та водночас забороняє не ліцензовану торгівлю. Якщо квоту вичерпано, припиняється імпорт товарів, яким споживачі могли б віддати перевагу над вітчизняними. У стримуванні зовнішньої торгівлі квоти на імпорт ефективніші, ніж мито. Деякі продукти можуть імпортуватися у великих кількостях, незважаючи на високе мито. Низька квота на імпорт повністю забороняє імпорт понад квоту.

Розрахункові завдання з курсу «Національна економіка»

Завдання 1. Визначити загальний обсяг активів національного багатства та їх структуру, виділивши:

1. Фінансові активи;
2. Нефінансові активи:
 - а) створені та нестворені;
 - б) матеріальні та нематеріальні.

Вихідні дані:

№	Види активів	млн. грн.
1	Основні виробничі засоби	320
2	Запаси матеріальних оборотних засобів	130
3	Державні резерви предметів споживання	40
4	Державні резерви засобів виробництва	70
5	Запаси готової продукції на складах підприємств	150
6	Витрати на розробку родовищ корисних копалин	35
7	Вартість засобів програмного забезпечення	20
8	Твори мистецтва	860
9	Земля (вартісна оцінка)	1440
10	Корисні копалини (вартісна оцінка)	1960
11	Грошові кошти	840
12	Монетарне золото	2350
13	Акції	380
14	Депозити	510
15	Цінності	480
16	Худоба на вирощуванні	80
17	Авторські права, торгові знаки	105
18	Прямі іноземні інвестиції	230

Завдання 2. Визначити обсяг та структуру національного багатства країни у звітному році та дати оцінку структурних зрушень за період, що розглядається.

Вихідні дані:

1. Обсяг національного багатства країни у базовому році склав 1500 у.г.о.
2. Структура національного багатства країни у базовому році (%):

Всього	в тому числі:		
	Створені нефінансові активи	Нестворені нефінансові активи	Фінансові активи
100,0	60,0	25,0	15,0

3. Приріст фінансових активів в звітному році склав 10%.
4. Питома вага основних виробничих фондів та державних матеріальних резервів у складі створених нефінансових активів в базовому році складала відповідно 30 та 5%.
5. Темп росту основних виробничих фондів у звітному році склав 10%.
6. Приріст державних матеріальних резервів у звітному році склав 4 у.г.о.

7. Приріст та вибуття нестворених нефінансових активів у звітному році відповідно склали 50 та 25 у.г.о.

Завдання 3. Визначити чисельність та темп приросту економічно активного населення країни у звітному році.

Вихідні дані:

1. Чисельність зайнятого населення у працездатному віці в базовому році становила 18520 тис. чол., що складає 90% від загальної чисельності зайнятих та 80% від загальної чисельності економічно активного населення.

2. Приріст зайнятих працездатного віку у звітному році склав 0,9% а осіб старше працездатного віку скоротився на 4%.

3. Чисельність безробітних у звітному році скоротилась на 28,2%.

Завдання 4. Визначити рівень та індекси фондівдачі по кожній галузі та в цілому по національному господарству.

Вихідні дані:

(млн. грн.)

Галузі	Обсяг виробництва продукції		Середньорічний обсяг основних виробничих фондів	
	Базовий рік	Звітний рік	Базовий рік	Звітний рік
Промисловість	35	45	28	32
Сільське господарство	10	14	15	18
Будівництво	15	25	14	20

Завдання 5. Обчислити структурний ефект в регіонах «А» і «Б» і зробити висновок: в якому регіоні структурні зміни позитивно впливають на економічний розвиток?

Вид економічної діяльності	Виробництво товарів і послуг, млн. грн.			
	Регіон "А"		Регіон "Б"	
	2005 р.	2006 р.	2005 р.	2006 р.
1	3285	3830	2715	2455
2	2350	2520	3630	3270
3	1470	1625	3285	3810

Завдання 6. На основі показників валової доданої вартості розрахувати індекс зміни секторної структури національної економіки, якщо індекс цін складає 1,1.

(млрд. грн.)

Сектори національної економіки	2005		2006	
	Випуск (в основних цінах)	Проміжне споживання	Випуск (в основних цінах)	Проміжне споживання
Нефінансові корпорації	347870	226475	383620	241835
Фінансові	6760	2935	7840	3360

корпорації				
Сектор загального державного управління	34365	12605	41265	14850
Домашні господарства	57055	26150	61220	28620
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	5320	2135	5740	2285

Завдання 7. Використовуючи наведені у таблиці дані по розвинутій країні А та слаборозвинутій Б, обчислити: індекс розвитку людського потенціалу та індекс зубожіння.

Показник	А	Б
Очікувана тривалість життя, років	77,2	69,8
Рівень освіченості дорослого населення, %	99,0	82,6
Сукупна частка осіб, що навчаються, %	88,1	68,9
Реальний ВВП на одну особу, дол. США	21260	3130
Знедоленість з точки зору тривалості життя, %	6,4	12,6
Знедоленість з точки зору знань, %	8,9	20,7
Знедоленість з точки зору належного рівня життя, %	19,1	—
Знедоленість з точки зору ізоляції, %	0,5	—
Частка населення, яка не має доступу до питної води, %	—	7,0
Частка населення, яка не має можливості користуватися медичними послугами	—	18,0
Частка дітей, у віці до 5 років, яка страждає на відставання у вазі, %	—	7,0

Завдання 8. Обчислити обсяг ВВП на душу населення, якщо у попередньому році ВВП становив 420 млрд. грн., ВВП на душу населення – 9000 грн. У поточному році ВВП зріс на 5%, а чисельність населення скоротилась на 2%.

Завдання 9. Національні економіки двох країн – А та Б – описує така виробнича функція: $y = \sqrt{k}$. Рівень заощаджень у країні А становить 22%, темп зростання робочої сили – 2%, а у Б, відповідно, 12% і 3%. В обох країнах норма амортизації дорівнює 6%, а темпи науково-технічного прогресу – 3%. Визначити обсяг капіталу в обох країнах.

Завдання 10. Обсяг виробництва продукції на одного працівника становить п'ять одиниць, а виробнича функція є $y = \sqrt{k}$. Сумарний обсяг капіталу дорівнює 400

одинацями. Яка чисельність робочої сили?

Завдання 11. Розрахувати частку окремих статей видатків у загальному обсязі видатків зведеного бюджету України за базовий та звітний роки, здійснити аналіз результатів та зробити висновки.

	Базовий рік		Звітний рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Видатки, усього		100		100
у тому числі:				
Державне управління	3 384		5 467	
Фундаментальні дослідження	680		637	
Громадський порядок, безпека та судова влада	3 014		6 834	
Соціально-культурні заходи:	19 059		44 311	
з них :				
Освіта	7 085		15 761	
Охорона здоров'я	4 888		10 300	
Соціальний захист і соціальне забезпечення	5 985		16 000	
Культура і мистецтво	634		1 220	
Засоби масової інформації	214		370	
Фізична культура і спорт	253		660	
Промисловість, енергетика та будівництво	3 409		4 406	
Сільське господарство, лісове господарство, рибальство та мисливство	885		2 368	
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	1 891		5 964	
Житлово-комунальне господарство	1 084		2 124	
Національна оборона	2 294		5 290	

Завдання 12. Розрахувати частку окремих статей доходів у загальному обсязі доходів зведеного бюджету України за базовий та звітний роки, здійснити аналіз результатів та зробити висновки.

	Базовий рік		Звітний рік	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Доходи		100		100
Податкові надходження	53602		56574	
Податок на прибуток підприємств	13237		13 837	
Прибутковий податок з громадян	13521		11 667	
Податки на власність	600		636	
Платежі за використання природних ресурсів	2780		3 125	
Податок на додану вартість	12598		14 828	

Акцизний збір з вітчизняних товарів	4659		5 528	
Акцизний збір з імпортованих товарів	587		658	
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3794		4 535	
Інші податки, в тому числі місцеві податки та збори	1826		1 760	
Неподаткові надходження	18227		22 062	
Доходи від власності та підприємницької діяльності	5158		5 880	
Державне мито	263		295	
Надходження від штрафів та фінансові санкції	306		358	
Інші неподаткові надходження	3736		3 878	
Доходи від операцій з капіталом	1788		2 174	
Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн	212		300	
Цільові фонди	736		774	

Завдання 13. Використовуючи дані таблиць, поданих в завданнях 11 та 12, розрахувати: рівень дефіциту (профіциту) бюджету у % до ВВП за базовий та звітний роки, врахувавши фактичні показники ВВП: за базовий рік – 268000 млн. грн., за звітний рік – 346000 млн. грн.

Здійснити аналіз результатів та зробити висновки.

Завдання 14. Використовуючи дані таблиці, розрахувати:

1. Планові обсяги державних фінансових зобов'язань щодо окремих статей видатків відповідно до діючого законодавства, якщо прогнозний обсяг ВВП становить 285000 млн.грн.

2. Відхилення планових обсягів державних фінансових зобов'язань від запланованих видатків Державного бюджету.

3. Рівень фактичного фінансування цих видатків за окремими статтями Державного бюджету у % до фактичного ВВП, що склав 345000 млн. грн.

Заповнити таблицю, на основі результатів зробити висновки.

Закон, що визначає рівень видатків бюджету	Рівень видатків за законом України, % від ВВП	Плановий обсяг державних фінансових зобов'язань відповідно до закону України, млн.грн.	Плановий обсяг видатків за окремими програмами Державного бюджету, млн.грн.	Відхилення, (+) або (-), млн.грн.	Фактичний обсяг видатків за окремими програмами Державного бюджету, млн.грн.	Рівень фактичного фінансування видатків за окремими статтями, % до фактичного ВВП
--	---	--	---	-----------------------------------	--	---

Закон України “Про освіту”	7,0		6 294		15 761	
Закон України “Про оборону”	3,0		5 658		5 290	
Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров'я”	7,0		2 650		10 386	
Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”	1,7		1 463		637	
Закон України “Основи законодавства України про культуру”	8,0		649		1 227	

Завдання 15. Розрахувати:

1. Рівень державного боргу (% до ВВП) у базовому та звітному роках, якщо ВВП в базовому та звітному роках склав відповідно 270000 та 345000 млн.грн. Курс національної валюти в базовому та звітному роках – 5,10 та 5,20 (грн./дол. США).

2. Питому вагу прямого та гарантованого боргу в загальній сумі державного боргу в базовому та звітному роках.

3. Питому вагу внутрішнього та зовнішнього боргу в загальній сумі державного боргу в базовому та звітному роках.

4. Заповнити таблицю та зробити висновки.

	31.12 базового року		31.12 звітного року	
	тис.дол.США	%	тис.дол.США	%
Загальна сума державного прямого та гарантованого боргу	14542520	100	15282696	100
Прямий борг	12404258		12793579	
Внутрішній борг	3849531		4042917	
1. Заборгованість перед юридичними особами	1887458		2211161	

2. Заборгованість перед банківськими установами	1962073		1831756	
Зовнішній борг	8554727		8750662	
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	2527116		2402309	
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	2886045		2710706	
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	2479		1496	
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	3139087		3636151	
Гарантований борг	2138262		2489117	
Внутрішній борг	181		181	
1. Заборгованість перед юридичними особами	2		2	
2. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	179		179	
Зовнішній борг	2138081		2488936	
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	2072151		1856141	
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	29075		27123	
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	36855		605672	

Завдання 16. Для оцінки доцільності використання податкових пільг у базовому та звітному роках, використовуючи дані таблиць, розрахувати:

1. Частку податкових пільг по основних податках в їх загальному обсязі;
2. Загальні втрати економіки від надання податкових пільг в базовому та звітному роках.
3. Зробити висновки.

Податкові пільги по основних податках

Показники	Базовий рік		Звітний рік	
	млрд.грн.	%	млрд.грн.	%
Пільги по податку на прибуток підприємств	5,457		3,760	
Пільги по платі за землю	1,028		9,27	
Пільги по ПДВ	41,811		32,474	
Пільги по акцизному збору	2,589		2,011	
Разом		100		100

Загальні втрати від надання податкових пільг

Показники	Базовий рік	Звітний рік
Сукупний обсяг податкових пільг, млрд.грн.		
Доходи зведеного бюджету, млрд.грн.	54,0	43,5
Номінальний ВВП, млрд.грн.	201,9	157,6
Пільги як % доходів зведеного бюджету		
Пільги як % ВВП		

Завдання 17. Обчислити реальну заробітну плату робітників і службовців після сплати податків в прогнозованому році та її зростання в порівнянні з базовим роком.

Вихідні дані:

1. Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців зросте на 15 % в порівнянні з базисним роком, коли вона становила 168,5 грн.

2. З урахуванням діючих ставок прибуткового податку і податку на холостяків, самотніх і малосімейних громадян утримання становитимуть 9 % нарахованої заробітної плати.

3. Середній індекс цін на товари та тарифів на послуги, які надані робітникам і службовцям, обчислений в розмірі 98,5 % по відношенню до базисного року.

4. Реальна заробітна плата робітників і службовців після сплати податків в базисному році очікується в розмірі 151,9 грн.

Завдання 18. Визначити індекс зростання (падіння) реальних доходів на душу населення.

Вихідні дані:

1. Витрати населення на купівлю товарів, оплату послуг та обов'язкові платежі в поточному році склали 700 млрд. грн.

2. В прогнозованому році витрати зростуть у 1,5 рази.

3. Індекс цін на товари і послуги до попереднього року – 1,4.

4. Чисельність населення країни у поточному році 48,8 млн. чол.

5. В прогнозованому році населення зменшиться на 2%.

Завдання 19. Розрахувати реальну заробітну плату робітників і службовців у наступному році і її зміну з теперішнім роком.

Вихідні дані:

1. Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців в поточному році становила 485,5 грн. в майбутньому році зросте в 2,5 рази.

2. Індекс цін на товари і послуги в майбутньому році в порівнянні з поточним роком – 2,8.

3. Реальна заробітна плата робітників і службовців в поточному році складе – 420 грн.

Завдання 20. Розрахувати: а) вартість прожиткового мінімуму для працездатної особи на місяць, рік; б) вартість набору продуктів харчування для працездатної особи на місяць, рік.

Вихідні дані:

1. Мінімальний рівень і структура споживання продуктів харчування працездатною особою представлені в таблиці.

Продукти харчування	Ціна одиниці товару, грн.	Працевдатні особи		
		мінімальний рівень споживання у натуральному виразі за рік, кг	Вартість продуктів харчування, грн.	
			за рік	за місяць
Хліб і хлібопродукти	1,55	123,4		
Картопля	1,46	95		
Овочі	1,63	110		
Фрукти і ягоди	3,50	64		
Цукор	2,60	24		
Кондитерські вироби	6,20	13		
Масло вершкове	12,2	5		
Олія	6,16	7,1		
Яйця, шт.	0,32	220		
Молоко і молокопродукти	2,03	143,5		
М'ясо і м'ясопродукти	8,21	53		
Риба і рибопродукти	7,12	13		
Всього	×	×		

2. Питома вага вартості набору непродовольчих товарів складає 53 % вартості продуктів харчування на місяць.

3. Питома вага витрат на побутові, комунальні, транспортні та інші послуги становить 39 % вартості набору непродовольчих товарів на місяць.

4. Витрати на загальнообов'язкове державне страхування – 21% вартості усіх продовольчих і непродовольчих товарів і послуг.

Завдання 21. Розрахувати розмірів збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного використання води підприємствами.

Вихідні дані:

1. Державне управління екологічної безпеки виявило факти самовільного та безгосподарського використання води трьома підприємствами в обсягах – 268; 420 і 125 (тис.м³).

2. Тарифи за використання поверхневих вод становлять 3,68 коп. за 1 м³ води.

Завдання 22. Розрахувати структуру експорту та охарактеризувати роль країни у міжнародній галузевій спеціалізації.

<i>Показники</i>	<i>Вартість, тис. дол. США</i>	<i>Питома вага %</i>
Всього:		
1. Живі тварини, продукти тваринного походження	732225	
2. Продукти рослинного походження	1695852	
3. Готові харчові продукти	1291677	
4. Мінеральні продукти	4707983	
5. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2990247	
6. Текстиль та вироби з текстилю	914034	
7. Недорогоцінні метали та вироби з них	40472049	
8. Інші	158934	

Завдання 23. Розрахувати структуру імпорту та проаналізувати залежність національної економіки від решти світу.

<i>Показники</i>	<i>Вартість, тис. дол. США</i>	<i>Питома вага %</i>
Всього:		
1. Живі тварини, продукти тваринного походження	499641	
2. Продукти рослинного походження	525492	
3. Готові харчові продукти	1454893	
4. Мінеральні продукти	21567831	
5. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	3097918	
6. Полімерні матеріали, пластмаси та каучук	1938136	
7. Недорогоцінні метали та вироби з них	2468818	
8. Інші	96554	

Завдання 24. Визначити рівень заборгованості країни, якщо обсяг зовнішнього боргу становить 38600 млн. дол.; річний ВВП становить 300 млрд. грн.; курс національної валюти становить 5,1 грн. за 1 дол. США; видатки на обслуговування боргу – 43300 млн. дол.; сума експорту – 86700 млн. дол.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

1. Національна економіка може бути:

- а) пряма, опосередкована;
- б) одноразова;
- в) закрита, відкрита;
- г) проста, складна.

2. Згідно яких підходів класифікуються моделі національної економіки:

- а) міждержавного;
- б) регіонального;
- в) формаційного та цивілізаційного;
- г) внутрішньорегіонального.

3. Який підхід передбачає встановлення моделей національної економіки залежно від рівня продуктивних сил та їх можливостей вирішувати певні господарські завдання:

- а) цивілізаційний;
- б) формаційний;
- в) всі відповіді вірні;
- г) жодна із запропонованих відповідей не вірна.

4. Який підхід при розмежуванні моделей національної економіки базується на соціокультурних відмінностях окремих держав:

- а) цивілізаційний;
- б) перший;
- в) формаційний;
- г) другий.

5. Що не являється ознакою національної економіки:

- а) спільна система національного захисту;
- б) загальне економічне середовище, в якому діють господарюючі суб'єкти;
- в) наявність тісних економічних зв'язків;
- г) окремі організаційно-правові форми господарювання.

6. В основі національної економіки є:

- а) політична система;
- б) соціально-економічна система;
- в) комп'ютерна система.

7. Вся сукупність продуктивних сил, економічних відносин, політичних, морально-етичних традицій і цінностей ведення господарської діяльності – це:

- а) держава;
- б) предмет вивчення національної економіки;
- в) самоціль держави;
- г) політична економія.

8. Національна економіка відображає:

- а) наукові рішення;
- б) наукові підходи до розвитку країни;
- в) регіональні стратегії розвитку;
- г) вирішення глобальних проблем людства.

9. Яке з названих економічних відношень є головним у теорії національної економіки?

- а) відношення праці і її оплати;
- б) відношення повернень на капітал і результати праці;
- в) відношення праці і капіталу;
- г) відношення виробництва і розподілу продукту.

10. В якій економічній теорії вважали коштовні метали джерелом багатства?

- а) вільного підприємництва;
- б) маржиналізму;
- в) меркантилізму;
- г) не має вірної відповіді.

11. В якій економічній теорії за основу взято не дію об'єктивних господарських законів, а конкретно розвинуті форми виробництва?

- а) вільного підприємництва;
- б) історичної економіки;
- в) меркантилізму;
- г) кейнсіанства.

12. В якій економічній теорії за основу взято граничну корисність певного виду товару?

- а) вільного підприємництва;
- б) історичної економіки;
- в) меркантилізму;
- г) маржиналізму.

13. В якій економічній теорії за основу взято масу грошей в обігу?

- а) інституціоналізму;
- б) капіталізму;
- в) монетаризму;
- г) францисканства.

14. В якій економічній теорії за основу взято механізм самоорганізації ринку?

- а) антиглобалістичній теорії;
- б) кейнсіанства;
- в) марксизму;
- г) неолібералізму.

15. В якій економічній теорії за основу взято економічні інститути?

- а) інституціоналізму;
- б) меркантилізму;
- в) монетаризму;
- г) неолібералізму.

16. Якою була економічна політика радянської влади в Україні?

- а) ліквідації приватної власності;
- б) установлення централізованої системи управління економікою;
- в) інтеграції до трансатлантичних організацій;
- г) відповіді у варіантах а і б.

17. Що принесла політика індустріалізації в період 1925-1935 років в Україні?

- а) розвиток ринкових відносин;
- б) формування постіндустріального укладу економіки;
- в) диспропорцію праці і капіталу, затратність виробництва продукції;

г) зростання добробуту людей.

18. Що принесла політика колективізації в період 1929-1935 років в Україні?

- а) розвиток сільського господарства;
- б) Голодомор, геноцид української нації;
- в) зростання урожайності зернових культур;
- г) зростання продуктивності худоби.

19. Як розвивалася економіка України в роки Другої світової війни?

- а) розвиток виробництва засобів виробництва;
- б) розвиток соціальної сфери;
- в) розвиток інфраструктури;
- г) запровадження нових технологій у соціальний комплекс.

20. Які економічні експерименти проводила радянська влада в Україні в період 1949-1960-х років?

- а) освоєння цілинних земель в Україні;
- б) розширення площ під вирощування кукурудзи;
- в) збільшення площі лісів в Криму;
- г) усі відповіді правильні.

21. Які структурні зміни в політиці й економіці відбулися у період 1964-1985 років?

- а) ліквідація рад народного господарства та умов саморозвитку регіонів;
- б) посилення централізації управління економікою;
- в) розвиток галузей базового комплексу економіки;
- г) усі відповіді правильні.

22. Які загальні основи політики економічної перебудови в період 1985-1991 років?

- а) спроба запровадити елементи ринкової економіки за збереження неprivatної власності;
- б) запровадження відкритості (гласності) у політиці та економіці;
- в) розвиток експортного потенціалу;
- г) відповіді у варіантах а і б.

23. Що зумовило розпад радянської економічної і політичної системи?

- а) суспільна власність і централізація управління економікою;
- б) покращення добробуту населення;
- в) затратність, диспропорційність і неконкурентоспроможність радянської економічної системи;
- г) відповіді у варіантах а і в.

24. Які з названих блоків відносин є базисні?

- а) національно-громадянські;
- б) державно-політичні;
- в) соціально-економічні;
- г) усі відповіді правильні.

25. У якому варіанті правильно висвітлено сутність інститутів національної економіки?

- а) конкуренції, монополії, ціноутворення;
- б) держави, податків, бюджетів;
- в) профспілок, правових норм, національного способу мислення;
- г) усі відповіді правильні.

26. У якому варіанті правильно висвітлено ринкові критерії національно-економічної збалансованості?

- а) відсутність монополії, прискорене оновлення основного капіталу, збільшення доданої вартості, робочих місць;
- б) ділова активність, збільшення пропозиції, технологій, товарів, зростання потреби у праці, низьке коливання цін;
- в) збалансований бюджет, соціальний захист;
- г) відповіді у варіантах б і в.

27. У якому варіанті правильно висвітлено соціальні критерії національно-економічної збалансованості?

- а) зростання монополізму, екстенсивний тип економічного розвитку, збільшення доданої вартості, робочих місць;
- б) ділова активність, збільшення пропозиції, технологій, товарів, зростання потреби у праці, низьке коливання цін;
- в) збалансований бюджет, попит, пропозиція, розподіл національного доходу, захист людей, які не працюють;
- г) відповіді у варіантах б і в.

28. У якому варіанті відповідей правильно висвітлено сутність суспільного добробуту?

- а) стан суспільства, за якого рівень матеріального і духовного забезпечення відповідає природним потребам;
- б) види продукції та послуг, які необхідні людям і котрі вони прагнуть мати;
- в) стан суспільства, за якого працюють за можливостями, а споживають за бажаннями;
- г) відповіді у варіантах а і б.

29. У якому варіанті відповідей правильно висвітлено сутність соціальних потреб?

- а) стан суспільства, в якому розвинене задоволення потреб в предметах розкоші;
- б) види продукції та послуг, які необхідні людям і які вони прагнуть мати;
- в) стан суспільства, за якого працюють за можливостями, а споживають за бажаннями;
- г) відповіді у варіантах а і в.

30. Що насамперед повинна забезпечити економічна система країни своєму народові?

- а) обсяг і структуру виробництва продукту до потреб;
- б) 100% зайнятість усього населення країни;
- в) платоспроможність населення, держави і підприємств;
- г) відповіді у варіантах а і в.

31. До якої класифікаційної групи відносять потреби: пріоритетні, стійкі, ситуаційні, другорядні?

- а) за суб'єктом;
- б) за функціональною роллю;
- в) за об'єктом (предметом);
- г) за сферами діяльності.

32. До якої класифікаційної групи відносять потреби: матеріальні, духовні, етичні, естетичні?

- а) за суб'єктом;

- б) за функціональною роллю;
- в) за об'єктом (предметом);
- г) за сферами діяльності.

33. До якої класифікаційної групи відносять потреби: ідеологічні, політичні, потреби у праці, пізнанні, спілкуванні, рекреаційні, релігійні, освітні та ін.?

- а) за суб'єктом;
- б) за функціональною роллю;
- в) за об'єктом (предметом);
- г) за сферами діяльності.

34. Що насамперед має забезпечити соціально-ринкова економічна система?

- а) основи підприємництва і добробуту;
- б) умови реалізації інтересів і стимулів власникам капіталу і найманим працівникам;
- в) надприбутки транснаціональних корпорацій;
- г) відповіді у варіантах а і б.

35. У якому варіанті правильно названо фундаментальні основи соціально-ринкової економіки?

- а) економічна свобода, права власності;
- б) конкуренція, правові ринкові інституції;
- в) жорсткі бюджетні обмеження, передбачувана державна політика;
- г) всі відповіді вірні.

36. У якому варіанті розміщено порядок реалізації економічних інтересів і стимулів, що відповідають вимогам соціально-ринкової економіки?

- а) державні, національні, регіональні, колективні, індивідуальні;
- б) виключно колективні та індивідуальні;
- в) індивідуальні, колективні, регіональні, державні, національні;
- г) колективні, державні, національні.

37. У якому варіанті правильно описано стимулюючу функцію ціни?

- а) міра вартості продукту, визначає пропозицію і попит;
- б) забезпечує покриття витрат на виробництво;
- в) заохочує виробників до продуктивності, ефективності, зменшення витрат;
- г) у варіантах а і б.

38. У якому варіанті правильно названо наслідки внутрішньої свободи ціни?

- а) скорочення собівартості продукції;
- б) зростання продуктивності праці;
- в) умови загального зниження цін;
- г) в усіх варіантах.

39. У якому варіанті названо найкращу з погляду вискоєфективного виробництва форму ціни?

- а) рівноважна ціна;
- б) фіксована ціна;
- в) монопольна ціна;
- г) державна ціна.

40. Що характеризується здатністю суспільства виробляти товари і послуги та забезпечувати розширене відтворення з метою задоволення потреб населення:

- а) інтелектуальний потенціал;
- б) економічний потенціал;
- в) фізіологічний потенціал;

г) демографічний потенціал.

41. Мінерально-сировинні ресурси є:

а) невідновними;

б) відновними;

в) частково відновні;

г) немає правильної відповіді.

42. Що визначають як різницю між кількістю народжених та тих, хто помер за певний період часу:

а) сальдо міграції;

б) рівень урбанізації;

в) природний приріст населення;

г) кількість працюючих.

43. Сукупність ресурсів і можливостей сфери науки будь-якої системи:

а) науковий потенціал;

б) зовнішньоекономічний потенціал;

в) інформаційний потенціал;

г) ресурсний потенціал.

44. Науково-виробничий комплекс, до якого входять дослідний центр і компактна виробнича зона, що прилягає до нього:

а) консалтингова компанія;

б) технологічний парк;

в) мегаполіс;

г) ферма.

45. Складові науково-технічного потенціалу:

а) кадри, кошти, матеріальне забезпечення;

б) загальне збільшення кількості населення;

в) людські ресурси, природні ресурси.

46. Інформаційний ресурс діє у межах:

а) економіки країни;

б) Національного інформаційного простору України;

в) регіонального простору;

г) економічно розвинених країн.

47. Спроможність галузей господарства країни виробляти товари та послуги:

а) інформаційний потенціал;

б) технологічний потенціал;

в) інформаційний потенціал;

г) демографічний потенціал.

48. Якою є екологічна ситуація в Україні:

а) складною;

б) нескладною;

в) прекрасною;

г) ніякою.

49. Створюють можливості для повнішого використання наявних природних ресурсів:

а) природні ресурси;

б) трудові ресурси;

в) кредити МВФ;

г) везіння.

50. Що знаходиться в основі розвитку виробничого потенціалу:

- а) нормативно-правова база;
- б) виробнича інфраструктура;
- в) наукові конференції;
- г) інтелектуальна власність.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

1. Чинник комплексного соціального розвитку країни:

- а) імміграція населення;
- б) населення країни;
- в) розвиток місцевого підприємництва;
- г) організація виробництва.

2. Для якого комплексу є характерною наявність потужної промислової та агропромислової ланки:

- а) промислового;
- б) будівельного;
- в) господарського;
- г) АПК.

3. На якій основі виник господарський комплекс України:

- а) соціально-економічного розвитку;
- б) міжнародного поділу праці та внутрішньодержавних інтеграційних процесів;
- в) вірні а) і б);
- г) немає правильної відповіді.

4. Який комплекс включає ПЕК, металургійний комплекс, машинобудівний, хімічний комплекси тощо:

- а) промисловий;
- б) АПК;
- в) господарський;
- г) будівельний.

5. Сукупність галузей, які здійснюють видобуток палива, виробництво електроенергії:

- а) АПК;
- б) ПЕК;
- в) господарський;
- г) паливно-енергетичний.

6. Міжгалузевий комплекс, представлений підприємствами машинобудування:

- а) машинобудівний;
- б) будівельний;
- в) хімічний;
- г) металургійний.

7. Міжгалузевий комплекс, який відзначається особливостями технологічного циклу, так як в ньому основу становлять процеси хімічних реакцій:

- а) АПК;
- б) будівельний;
- в) хімічний;
- г) металургійний.

8. Міжгалузевий комплекс, який об'єднує підприємства, що займаються лісозаготівлями та переробкою лісової сировини:

- а) АПК;
- б) хімічний;
- в) ПЕК;
- г) лісопромисловий.

9. Сукупність галузей матеріального виробництва і проектно-пошукових робіт, які забезпечують капітальне будівництво:

- а) промисловий комплекс;
- б) хімічний комплекс;
- в) будівельний комплекс;
- г) лісопромисловий комплекс.

10. Основними чинниками формування господарського комплексу є:

- а) економіко-географічне розташування;
- б) природно-ресурсний потенціал;
- в) історичний розвиток;
- г) всі відповіді вірні.

11. Який підхід передбачає групування галузей, які пов'язані між собою послідовністю переробки і використання загального матеріалу:

- а) технологічний;
- б) цільовий;
- в) відтворювальний;
- г) немає правильної відповіді.

12. Який підхід до виділення міжгалузевих комплексів поєднує цільову спрямованість і технологічну послідовність переробки сировинних матеріалів:

- а) технологічний;
- б) відтворювальний;
- в) варіанти а) і б);
- г) цільовий.

13. Згідно якого підходу міжгалузеві комплекси розглядають як сукупність підприємств, що функціонують відповідно до єдиної мети:

- а) технологічного;
- б) цільового;
- в) споживчого;
- г) відтворювального.

14. В територіальній структурі АПК виділяють:

- а) агропромисловий пункт;
- б) агропромисловий куш;
- в) агропромисловий центр;
- г) всі відповіді вірні.

15. Локальне утворення в АПК, що передбачає переробку декількох видів сільськогосподарської сировини:

- а) агропромисловий пункт;
- б) агропромисловий куш;
- в) агропромисловий центр;
- г) агропромисловий вузол.

16. Один із чинників, пов'язаний із функціонуванням хімічного комплексу:

- а) політичний;
- б) споживчий;
- в) екологічний;
- г) немає правильної відповіді.

17. До основних ланок агропромислового комплексу не відносять;

- а) сільське господарство;
- б) рекреаційний комплекс;
- в) переробна промисловість;
- г) навчально-наукова та управлінська ланка.

18. Другий після промислового виробництва структурний підрозділ господарського комплексу України:

- а) АПК;
- б) промисловий;
- в) машинобудівний;
- г) літакобудування.

19. Комплекс галузей і сфер діяльності, забезпечують умови для функціонування економіки та життєзабезпечення держави:

- а) економічна інфраструктура;
- б) соціальна інфраструктура;
- в) національна економіка;
- г) немає правильної відповіді.

20. Комплекс галузей, призначенням яких у суспільному поділі праці є задоволення потреб населення у соціокультурних та соціально-споживчих послугах:

- а) економічна інфраструктура;
- б) соціальна інфраструктура;
- в) національна економіка;
- г) немає правильної відповіді.

21. За об'єктом переміщення виділяють такі види транспорту:

- а) пасажирський та вантажний;
- б) сухопутний і водний;
- в) повітряний і сухопутний;
- г) всі відповіді вірні.

22. За середовищем переміщення виділяють такі види транспорту:

- а) пасажирський та вантажний;
- б) повітряний та сухопутний;
- в) сухопутний, водний, повітряний;
- г) вантажний та водний.

23. До складу соціальної інфраструктури входять:

- а) торгівля, громадське харчування;
- б) ЖКГ, побутове обслуговування населення;
- в) народна освіта, система охорони здоров'я.
- г) всі відповіді вірні.

24. Функцію забезпечення зайнятості в Україні виконує:

- а) Міністерство праці України;
- б) державна служба зайнятості;
- в) служба працевлаштування студентів;

г) немає правильної відповіді.

25. Сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, сконцентрованих у розпорядженні держави, недержавного сектора економіки, окремих фінансових інститутів і населення:

- а) бюджетна система;
- б) податкова система;
- в) фінансова система;
- г) банківська система.

26. Річний план державних доходів і витрат:

- а) державний бюджет;
- б) бюджетний кодекс;
- в) доходи бюджету;
- г) кошторис.

27. До складу даної системи входять система оподаткування та система податкових органів:

- а) бюджетна система;
- б) фінансова система;
- в) податкова система;
- г) банківська система.

28. Сукупність різних видів банків у їх взаємозв'язку та взаємодії:

- а) бюджетна система;
- б) фінансова система;
- в) податкова система;
- г) банківська система.

29. Компанії, які здійснюють кредитування малих та середніх підприємств:

- а) страхові;
- б) інвестиційні;
- в) фінансові;
- г) ломбарди.

30. Компанії, які відшкодовують збитки і гарантують виплату відшкодувань:

- а) інвестиційні;
- б) фінансові;
- в) страхові;
- г) ломбарди.

31. Інституції, що надають позики під заставу рухомого майна:

- а) ломбарди;
- б) кредитні спілки;
- в) фінансові компанії;
- г) комерційні установи.

32. Державний бюджет України затверджує:

- а) Верховна Рада України;
- б) Президент України;
- в) органи місцевого самоврядування;
- г) Прем'єр-міністр України.

33. Яким поняттям характеризуються організація і принципи побудови бюджетної системи України:

- а) бюджетний процес;

- б) бюджетна система;
- в) бюджетний устрій;
- г) немає правильної відповіді.

34. До складу бюджетної системи України входять:

- а) державний бюджет України і місцеві бюджети;
- б) бюджет АР Крим та обласні бюджети;
- в) бюджети органів місцевого самоврядування;
- г) виключно державний бюджет України.

35. Грошові відносини з приводу перерозподілу ВВП:

- а) державні видатки;
- б) видатки майбутніх періодів;
- в) державні доходи;
- г) немає правильної відповіді.

36. Витрати, пов'язані з виконанням державою своїх функцій:

- а) державні видатки;
- б) видатки майбутніх періодів;
- в) державне кредитування;
- г) капітальне фінансування

37. Сукупність зобов'язань держави за платежами, які належать виконанню на підставі одержаних або гарантованих активів, товарів або послуг в минулі періоди:

- а) державний борг;
- б) бюджетний дефіцит;
- в) державний цільовий фонд;
- г) державний бюджет.

38. Державний борг поділяється на:

- а) поточний і капітальний;
- б) поточний і цільовий;
- в) капітальний і цільовий;
- г) немає правильної відповіді.

39. Головним емісійним центром в Україні є:

- а) Національний банк України;
- б) Міністерство фінансів України;
- в) банківські установи;
- г) всі відповіді вірні.

40. В Україні банківська система є:

- а) однорівневою;
- б) дворівневою;
- в) трирівневою.

41. Інструменти податкового регулювання, які закріплено нормативно-правовими актами, як винятки із загальних схем оподаткування:

- а) збори до Пенсійного фонду України;
- б) податкові пільги;
- в) податкова система;
- г) поточні видатки державного бюджету.

42. До фондів сфери соціального страхування відносять:

- а) фонд соціального страхування;

- б) пенсійний фонд;
- в) фонд з тимчасової втрати працездатності;
- г) всі відповіді вірні.

43. Складна система сучасних механізмів регулювання економіки, що складається з сукупності підсистем координаторів економічної діяльності та соціального стану національної економіки:

- а) державне регулювання економіки;
- б) фінансово-економічна система;
- в) федеральна резервна система;
- г) державне управління економікою.

44. Процес впливу органів державної влади на умови, способи, характер дії суб'єктів економічної підсистеми відповідно до стратегії економічного розвитку:

- а) державне регулювання економіки;
- б) фінансово-економічна система;
- в) державне управління економікою;
- г) адміністрування.

45. Необхідність державного регулювання економіки зумовлена:

- а) недосконалістю ринкового саморегулювання;
- б) вимогами світової спільноти;
- в) умовами Міжнародного валютного фонду;
- г) немає правильної відповіді.

46. Соціально-економічні процеси, явища, умови, підсистеми і елементи економіки країни, на які здійснюється вплив з боку держави – це:

- а) суб'єкти ДРЕ;
- б) об'єкти ДРЕ;
- в) принципи ДРЕ;
- г) функції ДРЕ.

47. Способи та засоби впливу держави на економічну сферу з метою забезпечення діяльності останньої – це:

- а) принципи ДРЕ;
- б) методи ДРЕ;
- в) функції ДРЕ;
- г) всі відповіді вірні.

48. За допомогою яких методів держава безпосередньо впливає на діяльність суб'єктів економічної підсистеми:

- а) економічних методів;
- б) правових методів;
- в) методів прямого впливу;
- г) методів непрямого впливу.

49. Які методи регламентують поведінку суб'єктів економічної системи опосередковано через створення відповідних економічних умов:

- а) методи прямого впливу;
- б) методи непрямого впливу;
- в) адміністративні методи;
- г) пропагандистські методи.

50. За використання яких методів ДРЕ застосовуються нормативно-правові акти:

- а) адміністративних;
- б) правових;
- в) економічних;
- г) організаційних.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

1. Якими є пріоритети структурної перебудови економіки України:

- а) усвідомлення владою і виробниками необхідності узгодження інтересів приватних, колективних, державних;
- б) зростання капіталовкладень і контроль за рухом фінансів, капіталів і товарів;
- в) створення малих і середніх підприємств;
- г) усі відповіді правильні.

2. Що знаходиться в основі визначення напрямів структурної перебудови національної економіки:

- а) усвідомлення її реального стану;
- б) розуміння теорії макроекономіки;
- в) сутність процесу реформ;
- г) усі відповіді правильні.

3. Структурну перебудову здійснюють задля економічного зростання. Що мають охоплювати структурні зрушення:

- а) визначення національних внутрішніх і зовнішніх пріоритетів;
- б) створення умов для прямих капіталовкладень;
- в) зміну мислення влади і працівників, якості капіталу, оптимізації пропорцій;
- г) усі відповіді правильні.

4. Які завдання є першочерговими при здійсненні структурної перебудови національної економіки?

- а) створення умов конкуренції, спроможності підприємств до самофінансування;
- б) створення підприємств, здатних привабити чужоземні капіталовкладення;
- в) перебудова централізованих підприємств на самостійні, запровадження вільного ціноутворення;
- г) усі відповіді правильні.

5. Які з названих інституційних умов мають вирішальний вплив на структурну перебудову національної економіки:

- а) виробнича інтеграція, упорядкування видів і форм власності, активізація структурної політики регіонів;
- б) націоналізація, посилення централізації управління економікою;
- в) створення промислово-фінансових груп, монополізація виробництва, контроль за монополіями;
- г) усі відповіді правильні.

6. У якому варіанті правильно подано наслідки вертикальної промислової політики:

- а) зростання корупції;
- б) зосередження на політиці, а не на виробництві;
- в) зростання продуктивності праці і зниження собівартості продукції;
- г) відповіді у варіантах а і б.

7. У якому варіанті правильно подано наслідки горизонтальної промислової політики:

- а) зростання корупції;

- б) зосередження на політиці, а не на виробництві;
- в) зростання продуктивності праці і зниження собівартості продукції;
- г) відповіді у варіантах а і б.

8. У якому варіанті правильно подано пріоритети структурної перебудови галузей соціального комплексу:

- а) оновлення капіталу, технологій, створення нових підприємств, лібералізація;
- б) здійснення реприватизації, державні капіталовкладення;
- в) посилення державного управління і регулювання;
- г) усі відповіді правильні.

9. У якому варіанті правильно подано пріоритети структурної перебудови галузей сфери послуг?

- а) посилення державного управління і регулювання;
- б) капіталовкладення у галузі, платоспроможність покупців послуг;
- в) реприватизація галузей сфери послуг;
- г) усі відповіді правильні.

10. Які пріоритети структурної перебудови доходів населення України:

- а) збільшення обсягу виробництва і пропорційно доходів населення;
- б) перевищення темпів зростання обсягу виробництва над темпами зростання доходів населення;
- в) перевищення темпів зростання доходів населення над темпами зростання цін;
- г) усі відповіді правильні.

11. Які пріоритети структурної перебудови в сільському господарстві України:

- а) створення колективних господарств;
- б) створення ринку землі і підприємизація;
- в) заборона ринку землі і підприємизація;
- г) всі відповіді правильні.

12. Які пріоритети структурної перебудови банківської системи України:

- а) зміцнення законодавчих основ діяльності банків;
- б) забезпечення економічної самостійності банків, прибутковості, ліквідності тощо;
- в) турбота банків про захист інтересів вкладників;
- г) усі відповіді правильні.

13. Які пріоритети структурної перебудови у сфері малого і середнього підприємництва в Україні:

- а) проведення горизонтальної промислової політики;
- б) збільшення і доступність до кредитних ресурсів;
- в) правове і фінансове забезпечення малого і середнього підприємництва;
- г) усі відповіді правильні.

14. Що має бути в основі політики економічного зростання у національній економіці:

- а) забезпечення зростання кількості використовуваного обладнання;
- б) виробництво ВВП на душу населення;
- в) зростання доходів населення;
- г) зростання використання ресурсів.

15. Що означає проводити політику господарської збалансованості й економічного зростання:

- а) порівну розподіляти доходи для населення;

- б) забезпечити оптимізацію структурних пропорцій і рівновагу виробництва та споживання;
- в) забезпечити споживання вищими темпами, ніж зростання виробництва продукту;
- г) забезпечити зростання доходів населення вищими темпами, ніж виробництво продукту.

16. У разі невдалої політики економічного зростання які бувають макро-економічні тенденції:

- а) зростають ціни на товари;
- б) знижуються доходи населення;
- в) зростає маса грошей;
- г) відповіді у варіантах а і в.

17. Який з наведених макроекономічних показників впливає на позитивне сальдо бюджету і платіжного балансу:

- а) збільшення кількості народжуваних на 1000 населення;
- б) ефективність виробництва ВВП;
- в) конкурентоспроможність продукції і зміцнення курсу гривні;
- г) відповіді у варіантах б і в.

18. Якою має бути податкова політика, що впливатиме на економічне зростання:

- а) звуження податкової бази і підвищення податкових ставок;
- б) незмінність податкової системи;
- в) розширення податкової бази і зниження податкових ставок;
- г) відповідність податкової системи інтересам бізнесу.

19. Які найкращі інструменти і механізми фінансування дефіциту державного бюджету:

- а) зниження інфляції, продаж облігацій населенню;
- б) надання позик за кордон, експорт фінансових ресурсів;
- в) емісія грошей, зростання доходів населення;
- г) усі відповіді правильні.

20. Які найкращі інструменти і механізми фінансування від'ємного сальдо платіжного балансу:

- а) надання позик за кордон, експорт фінансових ресурсів;
- б) запозичення за кордоном, прямі капіталовкладення;
- в) емісія грошей, зростання доходів населення;
- г) усі відповіді правильні.

21. Які для України найважливіші джерела економічного зростання:

- а) збільшення капіталовкладень, нових технологій, інновацій;
- б) збільшення кількості зайнятих і зростання заробітної платні працівників;
- в) зменшення витрат робочого часу і зниження податкових ставок;
- г) усі відповіді правильні.

22. Який з названих напрямів економічної політики впливає на зростання обсягу виробництва:

- а) активізація експорту;
- б) збільшення імпорту;
- в) оптимізація імпорту;
- г) відповіді у варіантах а і в.

- 23. Перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових товарів і послуг і використанням нових технологій:**
- а) економічне зростання;
 - б) економічний розвиток;
 - в) економічний прогрес;
 - г) економічний регрес.
- 24. Розвиток, який призводить до збільшення реального національного доходу за певний період:**
- а) революція;
 - б) резолюція;
 - в) економічне зростання;
 - г) індекс зростання.
- 25. З яких етапів складається економічний цикл:**
- а) криза;
 - б) депресія;
 - в) пожвавлення і піднесення;
 - г) всі відповіді вірні.
- 26. Як називаються цикли, що тривають 10-20 років:**
- а) короткострокові;
 - б) середньострокові;
 - в) довгострокові;
 - г) глобальні.
- 27. У якому варіанті правильно описано систему інституційних чинників розвитку національної економіки:**
- а) інститути права;
 - б) інститути управління;
 - в) інститути власності;
 - г) в усіх варіантах.
- 28. До якої групи законів відносять закони про банки і банківську діяльність, державну статистику, інноваційну діяльність, товарну біржу та ін.:**
- а) що регулюють відносини у сфері виробничого потенціалу;
 - б) що регулюють відносини у сфері ринкових послуг;
 - в) що регулюють відносини у соціальній сфері;
 - г) що регулюють відносини приватизації.
- 29. До якої групи законів відносять закони про працю і її оплату, індексацію доходів грішми населення, мінімальний споживчий бюджет та ін.:**
- а) що регулюють відносини у сфері виробничого потенціалу;
 - б) що регулюють відносини у сфері ринкових послуг;
 - в) що регулюють відносини у соціальній сфері;
 - г) що регулюють відносини приватизації.
- 30. До якої групи інститутів управління відносять інститути, що здійснюють ухвалення законів, затвердження програм розвитку країни, надання позик та ін.:**
- а) законодавчої влади;
 - б) законогартійної влади;
 - в) господарської влади;

г) правоохоронної влади.

31. До якого інституту власності відносять сімейну, індивідуальну і корпоративну власність:

- а) державної;
- б) кооперативної;
- в) приватної;
- г) світової.

32. До якого інституту власності відносять кооперативну, комунальну, державну власність:

- а) індивідуальної;
- б) сімейної;
- в) приватної;
- г) неприватної.

33. Приватна власність в умовах ринку:

- а) впливає на зростання продуктивності праці;
- б) впливає на зниження собівартості продукції;
- в) впливає на зростання цін, дефіциту бюджетів;
- г) відповідь у варіантах а і б.

34. Який тип економічної системи формується на неприватній власності:

- а) ліберально-ринковий;
- б) соціально-орієнтований;
- в) змішаний;
- г) директивно-плановий.

35. Який тип економічної системи формується на приватній власності:

- а) ліберально-ринковий;
- б) соціально-орієнтований;
- в) змішаний;
- г) усі відповіді правильні.

36. Економіка, яка бере активну участь у міжнародних економічних відносинах:

- а) відкрита економіка;
- б) закрыта економіка;
- в) світова економіка;
- г) національна економіка.

37. Економіка, в межах якої виробляється і реалізується вся продукція:

- а) відкрита економіка;
- б) закрыта економіка;
- в) світова економіка;
- г) національна економіка.

38. Специфічний статистичний документ, в якому відображаються всі результати зовнішньоекономічної політики держави:

- а) платіжний баланс;
- б) платіжне доручення;
- в) державний бюджет;
- г) всі відповіді вірні.

39. Для покращення показників платіжного балансу застосовують такі заходи:

- а) валютна інтервенція;
- б) отримання зовнішніх позик;

- в) обмеження експорту;
- г) відповіді а) і б).

40. Процес, спрямований на створення системи з окремих взаємопов'язаних складових, що не є самодостатніми – це:

- а) інтеграція;
- б) цілісність;
- в) рух;
- г) всі відповіді вірні.

41. Шляхи інтеграції до світового господарства:

- а) територіальний і функціональний;
- б) добровільний і примусовий;
- в) еволюційний і прискорений;
- г) відповіді а) і в).

42. Еволюційний шлях інтеграції до світового господарства передбачає:

- а) соціокультурні об'єднання;
- б) трансконтинентальні об'єднання;
- в) громадські об'єднання;
- г) політичні переговори.

43. Прискорений шлях інтеграції до світового господарства передбачає:

- а) соціокультурні об'єднання;
- б) ресурсні картелі;
- в) економічні об'єднання;
- г) всі відповіді вірні.

44. Визначте складові зовнішньоекономічної політики:

- а) зовнішньоторговельна політика;
- б) інвестиційна політика;
- в) валютно-фінансова політика;
- г) всі відповіді вірні.

45. Діяльність якої організації спрямована на розвиток міжнародних торговельних відносин:

- а) Світової організації торгівлі;
- б) Світового банку;
- в) фондів та бірж;
- г) Верховної Ради України.

46. У якому варіанті правильно описано інститути і форми міжнародної економічної інтеграції:

- а) фінансові, торговельні, господарські;
- б) наукові, культурні, соціальні;
- в) позабюджетні, колегіальні;
- г) усі інститути і форми інтеграції правильні.

47. Спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток, стабільність громадського суспільства та його інститутів:

- а) економічна безпека;
- б) економічна незалежність;
- в) економічна стабільність;
- г) всі відповіді вірні.

48. До складових економічної безпеки можна віднести:

- а) макроекономічну безпеку;
- б) зовнішньоекономічну безпеку;
- в) інвестиційну безпеку;
- г) всі відповіді вірні.

49. До виникнення чого призведе те, що економічна безпека перебуває в загрозі:

- а) національних ринків;
- б) національних ризиків;
- в) національних благ;
- г) немає правильної відповіді.

50. До стандартних ризиків відносяться:

- а) правові;
- б) природні;
- в) політичні;
- г) всі відповіді вірні.

***Питання для підготовки до іспиту
з дисципліни «Національна економіка»***

1. Сутність та основні ознаки національної економіки.
2. Основні економічні показники національної економіки.
3. Моделі національних економік.
4. Особливості формування та розвитку національної економіки України.
5. Економічні теорії національної економіки та їхні загальні положення.
6. Українська школа інституціонального, історичного та неокласичного напрямів.
7. Базисні відносини та інститути національної економіки.
8. Господарська збалансованість і стабільність як завдання державних інститутів національної економіки.
9. Суспільні потреби як соціальна база добробуту.
10. Національний продукт як виробнича база добробуту.
11. Теорії суспільного добробуту.
12. Засади соціально-ринкової економіки.
13. Державне регулювання праці, рівня життя населення та розвитку соціальної сфери.
14. Поняття та склад потенціалу національної економіки.
15. Природно-ресурсний потенціал національної економіки.
16. Демографічний та трудовий потенціал національної економіки.
17. Науково-технічний потенціал національної економіки.
18. Інформаційний потенціал національної економіки.
19. Виробничий потенціал національної економіки.
20. Зовнішньоекономічний потенціал національної економіки.
21. Основи формування господарського комплексу національної економіки.
22. Промисловий комплекс національної економіки.
23. Агропромисловий комплекс національної економіки.
24. Будівельний комплекс національної економіки.
25. Національний ринок України і його проблеми.
26. Сутність і функціонування ринкової інфраструктури.
27. Спеціалізована ринкова інфраструктура.
28. Загальна ринкова інфраструктура.
29. Соціальна інфраструктура.
30. Українська держава та її засади.
31. Місце держави в управлінні економікою.
32. Державне регулювання економіки.
33. Сутність демократії та її місце в самоуправлінні економікою.
34. Економічна свобода і її основи.
35. Економічний порядок як система узгоджених інтересів.
36. Прогноз та прогнозування національної економіки.
37. Індикативне планування національної економіки.

38. Сутність державного програмування, види програм.
39. Розробка Державної програми економічного й соціального розвитку України.
40. Розробка державних програм економічного й соціального розвитку регіонів.
41. Сутність та види структурних пропорцій в економіці.
42. Стратегія структурних перетворень.
43. Капіталовкладення і реструктуризація основного капіталу, зайнятості та національного продукту.
44. Макроекономічна структурна перебудова.
45. Реструктуризація галузей соціального комплексу.
46. Економічне зростання як категорія національної економіки.
47. Сукупність показників оцінки рівня економічного розвитку.
48. Система інституційних чинників економічного розвитку.
49. Концепція сталого розвитку та її характеристика.
50. Національна стратегія і політика економічного зростання.
51. Теорія економічного зростання.
52. Підходи до моделювання економічного зростання.
53. Світове господарство: структура, тенденції розвитку.
54. Форми і механізми інтеграції національної економіки у світове господарство.
55. Інституційні основи і форми економічної та політичної інтеграції України.
56. Передумови і шляхи міжнародної економічної інтеграції.
57. Сутність економічної безпеки.
58. Основні принципи забезпечення економічної безпеки України.
59. Основні внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці України.
60. Економічний механізм зниження стратегічних ризиків.
61. Механізм забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Оцінювання студентів з дисципліни «Національна економіка»

1. Навчальний матеріал дисципліни «Національна економіка», що складається з 14 тем, умовно поділених на три модулі, що складаються, відповідно, з 4, 5 та 5 тем. Модульний контроль передбачає перевірку стану засвоєння отриманих знань.

2. Кінцевою оцінкою є сума балів, отримана студентом під час семінарських занять та модульного контролю.

3. Якщо підсумкова оцінка з навчальної дисципліни за результатами сумарного модульного контролю не задовольняє студента, то він має право на її збільшення, складаючи підсумковий контроль.

4. Формою підсумкового контролю з дисципліни «Національна економіка» для студентів факультету економіки та підприємництва є іспит, для здачі якого студенти на протязі семестру повинні заробити певну кількість балів, які в кінці переводять у чотирьохбальну систему.

5. В основу рейтингового оцінювання знань студента закладена спеціальна 100-бальна шкала оцінювання (максимально можлива сума балів, яку може набрати студент за всіма видами контролю знань з дисципліни з урахуванням поточної успішності, самостійної роботи, науково-дослідної роботи, підсумкового контролю тощо). Встановлюється, що при вивченні дисципліни до моменту підсумкового контролю (іспиту) студент може набрати максимально 70 балів. На підсумковому контролі (іспит) студент може набрати максимально 30 балів, що в сумі і дає 100 балів.

6. Кількість балів, які можна набрати у ході вивчення курсу дисципліни розподіляються наступним чином:

- відповідь на питання семінарського заняття оцінюється за стандартною шкалою, але лише у межах позитивних оцінок – «відмінно» – 3 бали; «добре» – 2 бали; «задовільно» – 1 бал;
- підготовка реферату (8-10 стр. рукописного тексту із зазначенням джерел інформації) – 1 бал;
- три тестових контролі (по 50 тестових завдань), по кожному з яких можна набрати бали відповідно до кількості (%) правильних відповідей:

≥ 90% правильних відповідей – 5 балів; 82-89% – 4 бали; 74-81% – 3 бали; 68-73% – 2 бали; 61-67% – 1 бал; ≤ 49% правильних відповідей – 0 балів.

**Розподіл балів, присвоюваних студентам при вивченні дисципліни
«Національна економіка»**

Модуль 1 (поточне тестування)																	Вид підсумкового контролю	Загальна сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2						Змістовний модуль 3						Іспит	100
20					25						25						30	
T1	T2	T3	T4	МК1	T5	T6	T7	T8	T9	МК2	T10	T11	T12	T13	T14	МК3		
4	4	4	4	5	4	4	4	4	4	5	4	4	4	4	4	5		

Шкала оцінювання:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література для вивчення дисципліни

Основна

1. Національна економіка: Підручник. / За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. – К.: Каравела; Піча Ю.В., 2008. – 416 с.
2. Національна економіка: Навч. посібн. / за ред. В.М.Тарасевича. – К.: ЦУЛ. 2009. – 280 с.
3. Національна економіка: навч. посібник. – Львів: "Магнолія 2006", 2008. – 464 с.
4. Національна економіка: підручник для студ. вищих навч. закл. / К. : Каравела, 2008. – 428 с.

Додаткова

5. Алимов О. М., Даниленко А. І., Трегобчук В. М. та ін. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: Монографія. – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования: пер. с англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
7. Буряковский В. В. Національна економіка: навч. посібник / Дніпропетровський національний ун-т. – Д. : Наука і освіта, 2007.
8. Ватаманюк З.Г., Панчишин С.М. та ін. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. Навч. посіб. – К.: Альтернатива, 2001. – 607 с.
9. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. Навч. посіб. – К.: Вища школа, 1998. – 544 с.
10. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії. / За заг. ред. Г.І. Башнянина, В.С Іфтемінчука. – К.: Магнолія плюс, 2004. – 688 с.
11. Глазьев С. Экономическая теория технического развития. – М. : Наука, 1990. – 232 с.
12. Дітківська Л.І., Головка Л.С Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2006. - 209 с.
13. Економічна теорія: Підручник / за ред.. В.М. Тарасевича. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 784 с.
14. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка): Навч. посіб. / за заг. ред. Мочерного С. В. – Львів: Новий світ-2000, 2004. – 480 с.
15. Ковальчук В.М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку. К., 2005 – 240 с.
16. Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки: Монографія/ за ред.. В.Лагутіна. – К.: КНТЕУ, 2008 – 308 с.
17. Конкурентоспроможність економіки України: стан та перспективи підвищення/ За ред. І.В.Крючкової. – К.: Основ, 2007. – 488 с.
18. Концепція соціально-економічного розвитку України // www.rada.gov.ua.
19. Мочерний С.З. Економічна теорія. Посібник. – К.: Академія, 2001. – 656 с.

- 20.Национальная экономика: учебное пособие. – М.: КНОРУС, 2009. – 288 с.
- 21.Основи економічної теорії. Підручник / А. Чухно, П. Єщенко, Г. Климко. – К.: Вища школа, 2001. – 606 с.
- 22.Основи економічної теорії. Підручник / Крупка М.І., Островерх П.І., Реверчук С.К. – К.: Атіка, 2001. – 344 с.
- 23.Панасюк Б.Я. Прогнозування та регулювання розвитку економіки. – К.: Поліграфкнига, 1998.
- 24.Панчишин С. Макроекономіка: навчальний посібник. – К.: Либідь, 2001. – 616 с.
- 25.Перехідна економіка: Підручник / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М.Лібанова та ін. – К.: Вища школа, 2003. – 591 с.
26. Продуктивні сили України і регіональна економіка: зб. наук. праць. У 2-х ч. / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – Ч. 1. – 282 с.
27. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 254с.
- 28.Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посібник / Є.П. Качан, Т.Є. Царик, Д.В. Ткач та ін. / За ред. Є.П. Качана. – К.: Юридична книга, 2005. – 704 с.
- 29.Регіональна економіка: Навчальний посібник / За ред. Я.Б. Олійника. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с.
- 30.Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України: Навч. посібник. / За ред. Л.Г. Чернюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с.
- 31.Тищенко О. П., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф., та ін. Національна економіка: тексти лекцій / А.Г. Савченко (заг.ред.). – К. : КНЕУ, 2007.
- 32.Тодаро М. Экономическое развитие: учебник: пер с англ. / под ред. С. Яковлева, Л. Зевина. – М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ. 1997. – 671 с.
- 33.Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С.Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470с.
- 34.Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення. - К.: НІСД, 1997. - 144 с.